

TAMPEREEN YLIOPISTO
Taloustieteiden laitos

PYSYVIEN VASTAAVIEN ARVOSTAMISEN VAIKUTUS
SEURAKUNNAN TALOUDEN TASAPAINOON

Kunnallistalous
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2009
Ohjaaja: Pentti Meklin

Vesa Keso

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto Taloustieteen laitos; kunnallistalous

Tekijä: KESO, VESA
Tutkielman nimi: Pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutus seurakunnan talouden tasapainoon
Pro gradu -tutkielma: 94 sivua
Aika: Toukokuu 2009
Avainsanat: talouden tasapaino, seurakuntatalous, pysyvät vastaavat, IPSAS-standardit, toimeksiantotalous

Seurakunta on toimeksiantotalous ja toimeksiantotalouden peruseriaate on talouden tasapaino pitkällä aikavälillä. Toimeksiantotaloudessa yhteisö käyttää kaikki varansa saamansa toimeksiannon hoitamiseen, eikä kerää itselleen omaisuutta.

Seurakunnissa siirryttiin hallinnollisesta kirjanpidosta liikekirjanpitoon perustuvaan kirjanpitoon vuonna 1999. Tuolloin ensisijaiseksi talouden tasapainon mittariksi tuli tuloslaskelma. Tuloslaskelman merkitys talouden tasapainon mittarina korostui vuonna 2001, kun kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15 luvun 1 §:ään lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta. Tuloslaskelman käyttäminen talouden tasapainon mittarina voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Ongelman muodostaa erityisesti pysyvien vastaavien arvostaminen. Tuloslaskelman mukaan talous on tasapainossa kun vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Poistot eivät todellisuudessa kuitenkaan vastaa toteutuneita investointeja.

Tämän tutkimuksen tavoite on arvioida, miten pysyvien vastaavien erilainen kirjanpidollinen käsittely vaikuttaa rahatalouden tasapainoon. Tätä arviointia on tehty kahdeksan tilinpäätöksestä saatavan tunnusluvun avulla. Tunnusluvut on laskettu kaikista Suomen evankelisluterilaisista seurakunnista vuosilta 1999–2007. Tässä tutkimuksessa pysyviä vastaavia ja talouden tasapainoa on käsitelty nykyisen dynaamiseen taseteoriaan perustuvan kirjanpitokäytännön mukaan, rahavirtoihin perustuvan rahoituslaskelman mukaan ja staattiseen taseteoriaan perustuvien IPSAS-standardien mukaan. Lisäksi on arvioitu tosiasiallisen tasapainon toteutumista.

Rahatalouden tasapainon saavuttamista ei voida luotettavasti arvioida pelkän tuloslaskelman avulla. Pysyvien vastaavien kirjanpidollisesta käsittelystä johtuen, tuloslaskelman antama kuva talouden tilasta on liian positiivinen. Tasapainon arvioinnissa ongelmallista on myös tarkasteluajanjakson riittävä pituus. Eripituinen tarkasteluajanjakso antaa erilaisen kuvan talouden tasapainosta. Tarkasteluajankohdan pituudella on liittymäkohta myös sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Seurakunta on toimeksiantotalous.....	1
1.2. Laskentatoimen uudistus v 1999.....	3
1.3. Onko seurakunnan talous tasapainossa?.....	4
2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	6
2.1. Tutkimusongelma.....	6
2.2. Tutkimusmenetelmä.....	8
2.3. Tutkimuksen rajaus.....	8
2.4. Keskeisiä käsitteitä.....	9
2.5. Aikaisempi tutkimus.....	10
3. SEURAKUNNAN HALLINTO JA TALOUS.....	10
3.1. Seurakunnan hallinnollinen rakenne.....	11
3.2. Seurakunnan talous ja sen mittaaminen.....	12
3.2.1. Hallinnollinen kirjanpito.....	13
3.2.2. Nykyinen kirjanpitokäytäntö ja tilinpäätös.....	15
3.2.2.1. Tuloslaskelma.....	16
3.2.2.2. Rahoituslaskelma.....	17
3.2.2.3. Tase.....	19
3.2.2.4. Pysyvien vastaavien arvostaminen ja poistot.....	21
4. TEORIATAUSTA.....	23
4.1. Talouden tasapaino.....	25
4.1.1. Tilivelvollisuus ja päämies – agenttiteoria.....	26
4.1.2. Talouden tasapaino monitulkintaisena ongelmana.....	30
4.1.3. Toimeksiantotalouden tasapaino.....	31
4.2. Taseteoria.....	34
4.2.1. Staattinen taseteoria.....	35
4.2.2. Dynaaminen taseteoria.....	37
4.2.3. Dualistinen taseteoria.....	39
4.3. Pysyvät vastaavat ja poistot.....	40
4.4. IPSAS-standardit.....	43
4.4.1. IFAC ja IPSASB.....	43
4.4.2. IPSAS-standardit ja pysyvät vastaavat.....	44
4.4.3. Varan ja pysyvien vastaavien määritelmä.....	45
4.4.4. Pysyvien vastaavien arvostaminen.....	45
4.4.5. Pysyvien vastaavien poistojen laskeminen.....	46
4.4.6. Kansallisomaisuus.....	48
4.4.7. IPSAS 17-standardin soveltaminen seurakunnan tilinpäätöksessä.....	49
4.5. Talouden tasapaino evankelisluterilaisissa seurakunnissa.....	50

5. TALOUDEN TASAPAINO ESIMERKKISEURAKUNNISSA	52
5.1. Yläneen seurakunta	54
5.1.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	56
5.1.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	57
5.1.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	58
5.1.4. Tosiasiallinen tasapaino	59
5.2. Padasjoen seurakunta	60
5.2.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	62
5.2.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	63
5.2.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	64
5.2.4. Tosiasiallinen tasapaino	65
5.3. Parkanon seurakunta	66
5.3.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	67
5.3.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	68
5.3.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	69
5.3.4. Tosiasiallinen tasapaino	70
5.4. Sipoon seurakuntayhtymä	70
5.4.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	72
5.4.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	73
5.4.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	74
5.4.4. Tosiasiallinen tasapaino	74
5.5. Lahden seurakuntayhtymä	75
5.5.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	76
5.5.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	77
5.5.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	78
5.5.4. Tosiasiallinen tasapaino	79
5.6. Tampereen seurakuntayhtymä	80
5.6.1. Tuloslaskelman mukainen tasapaino	81
5.6.2. Rahoituslaskelman mukainen tasapaino	82
5.6.3. IPSAS-standardien mukainen tasapaino	83
5.6.4. Tosiasiallinen tasapaino	84
5.7. Tutkimuksen tulokset	85
6. PÄÄTELMÄT	87
LÄHTEET	92

1 JOHDANTO

Suomessa on 515 evankelisluterilaista seurakuntaa, joihin kuuluu 4,3 miljoonaa jäsentä (1.1.2008). Maantieteellisesti seurakunnat kattavat koko maan. Seurakuntien toiminnan rahoitus muodostuu suurelta osin kunkin jäsenen omalle seurakunnalleen maksamista kirkollisveroista. Vuoden 2007 tilinpäätöstietojen mukaan kirkollisverojen osuus seurakuntien tuloista oli noin 71 %, toimintatuottojen 12 %, yhteisöverojen 10 % ja rahoitustuottojen 5 %. Valtiosta ja kunnista poiketen seurakunnan jäsenyys perustuu vapaaehtoisuuteen.

1.1 Seurakunta on toimeksiantotalous

Seurakunta on toimeksiantotalous, ja toimeksiantotalouden peruseriaate on talouden tasapaino pitkällä aikavälillä. Seurakunta kerää jäseniltään veroja ja saamallaan verovarolla se järjestää palveluja. Seurakunnan saamien tulojen ja tarjoamien palvelujen tulee siis pitkällä aikavälillä olla tasapainossa. Pohjimmiltaan talouden tasapainossa on kyse oikeudenmukaisuudesta. Jakautuuko maksurasitus ja palvelujen saatavuus oikeudenmukaisesti eri ikä- ja väestöryhmien kesken? Julkisen sektorin kirjanpidon tehtäväksi voidaan määritellä sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden turvaaminen (Näsi 1999, 23). Kultaisena sääntönä voidaan pitää sitä, että jokainen sukupolvi kustantaa omat palvelunsa, eikä siirrä kustannuksia tulevien sukupolvien maksettaviksi eikä myöskään syö edellisiltä sukupolvilta samaansa perintöä (Robinson 1998, 31). Oikeudenmukaisuuteen kuuluu myös jäsenten oikeus odottaa, että palvelut tuotetaan taloudellisesti, tehokkaasti ja vaikuttavasti. Yksinkertaisesta periaatteesta huolimatta, talouden tasapainon määrittäminen ja mittaaminen on käytännössä monimutkaista.

Rahatalouden tasapainon määrittämisen ja saavuttamisen kannalta pysyvien vastaavien ja varsinkin aineellisten hyödykkeiden kirjanpidollisella käsittelemisellä on suuri merkitys. Kirjanpidollisen käsittelemisen keskeisiä kysymyksiä ovat, mikä on varallisuuden oikea tasearvo ensikirjaamisen yhteydessä ja sen jälkeen ja miten poistot lasketaan. Tasapainon määrittelyn kannalta keskeistä on taseteoreettinen lähestymistapa, oikean mittaustavan valitseminen ja sen tulkinta.

Pysyvien vastaavien aineelliset hyödykkeet muodostavat suurimman osan seurakuntien taseen osoittamasta varallisuudesta. Niiden osuus seurakuntien yhteenlasketusta taseesta oli vuoden 2007 tilinpäätöstietojen mukaan noin puolet, eli noin 1,5 miljardia euroa. Aineellisista hyödykkeistä noin 2/3 muodostuu rakennusten tasearvoista. Seurakuntien kiinteistöomaisuus on siis varsin suuri. Tämä siitä huolimatta, että kiinteistöjen tasearvot saattavat olla huomattavasti alle käypien arvojen. Seurakuntien suurta kiinteistöomaisuutta voidaan selittää ainakin toiminnan luonteella ja historialla. Jokaisella seurakunnalla on vähintään yksi kirkko sekä lisäksi seurakunnan koon ja tarpeen mukaan kappeleita, seurakuntataloja, leirikeskuksia ja hautausmaita. Seurakunnat toimivat lähes poikkeuksetta itse omistamissaan tiloissa, eli kiinteistöt näkyvät kunkin seurakunnan omassa taseessa. Seurakuntien kiinteistöomaisuudella on myös huomattava ajallinen ja kulttuurihistoriallinen ulottuvuus, sillä vanhimmat vielä alkuperäiskäytössä olevat kirkkorakennukset on rakennettu 1200-luvulla. Tämän johdosta pitkän aikavälin tasapainolla on seurakuntien taloudessa korostunut merkitys.

Teoreettisesta lähtökohdasta riippuen pysyvät vastaavat voidaan arvostaa taseeseen eri tavalla. Staattista taseteoriaa noudatettaessa taseessa pyritään osoittamaan omaisuus todelliseen arvoonsa ja tilikauden tulos muodostuu nettovarallisuuden muutoksesta. Staattisen taseteorian noudattaminen seurakunnissa olisi erityisen vaikeaa pysyvien vastaavien osalta. Kiinteistöjen luonteesta johtuen niiden todellisen arvon määrittäminen on useissa kohdin hyvin vaikeaa ja varsinkin niiden muuttaminen rahaksi voi olla mahdotonta. Osaa seurakuntien omaisuudesta voidaan pitää kansallisomaisuutena. Staattinen taseajattelu on kuitenkin yleistynyt kansainvälisten IPSAS-standardien johdosta, tosin lähinnä maissa, joissa ei ole aikaisemmin ollut käyttökelpoista julkisen sektorin kirjanpitokäytäntöä.

Teoreettisella tasolla seurakuntien nykyinen kirjanpito perustuu dynaamiseen taseteoriaan, joka korostaa taseen sijasta tilikauden tuloksen laskemisen merkitystä. Nykyisen kirjanpitokäytännön mukaan taseeseen kirjataan pysyvien vastaavien osalta hankintahinta vähennettynä saaduilla rahoitusosuuksilla, lahjoituksilla ym. Poistot lasketaan valtuuston ennalta vahvistaman poistosuunnitelman mukaisesti. Mikäli tuloslaskelman osoittamalla vuosikatteella voidaan kattaa poistot, on talous nykyisen

laskentakäytännön mukaan tasapainossa. Tilinpäätöksen keskeisin laskelma on tuloslaskelma ja tilikauden tulos muodostuu tuloslaskelman yli-/alijäämän perusteella.

1.2 Laskentatoimen uudistus v 1999

Suomeenkin 1990-luvulla levinnyt julkisen hallinnon tulosajattelu ja NPM (*New Public Management*) johdattivat kunnat vuonna 1997 ja valtion vuonna 1998 uudistamaan laskentatoimensa. Tässä suuntauksessa korostetaan kirjanpidon ja muun laskentatoimen uudistamista ottamalla mallia liikekirjanpidosta. Tätä ennen julkishallinnossa oli laajalti käytössä hallinnollinen kirjanpito. Valtion ja kuntien vanavedessä myös seurakunnat uudistivat laskentatoimensa vuonna 1999 ja ryhtyivät käyttämään liikekirjanpitoa soveltuvin osin. Siirtymistä liikekirjanpidon soveltamiseen perusteltiin esimerkiksi sillä, että tilinpäätösinformaation vertailtavuus paranee ja että liikekirjanpidon mukainen tilinpäätös antaa oikeamman kuvan seurakunnan taloudesta kuin hallinnollisen kirjanpidon mukainen tilinpäätös.

Huomattava merkitys oli myös sillä, että ilman kuntasektorin mallin mukaista uudistusta, seurakunnat olisivat joko jääneet ainoaksi hallinnollista kirjanpitoa soveltavaksi ryhmäksi tai evankelisluterilaisen kirkon olisi pitänyt rakentaa oma kirjanpitomalli. Nämä molemmat vaihtoehdot olisivat vaikeuttaneet esimerkiksi sopivien kirjanpito-ohjelmien saamista ja työntekijöiden rekrytointia. Toisaalta näillä vaihtoehdoilla ja niitä kehittämällä olisi voitu päästä julkista sektoria paremmin palvelemaan kirjanpitokäytäntöön. Voitaneen sanoa, että merkittävin syy kirjanpidon uudistamiselle seurakunnissa oli kuntasektorin vastaava uudistus. Koska kuntien esimerkin vaikutus oli ilmeinen, on perusteltua selvittää lyhyesti uudistuksen valmistelua kuntasektorilla.

Kuntien siirtymistä liikekirjanpidon mukaiseen kirjanpitoon on arvosteltu. Kirjanpidon uudistamista valmisteltaessa kuntasektorilla oli listattu useita hallinnollisen laskentatoimen kehittämistarpeita ja ongelmakohtia. Olettama oli, että kirjanpitoa uudistamalla voitaisiin ratkaista kyseiset uudistamistarpeet ja ongelmat. Osa parannusta kaipaavista asioista oli kuitenkin kustannuslaskennan tai sisäisen laskentatoimen alueella, eikä siten mitenkään voinut tulla ratkaistuiksi kirjanpitoa

uudistamalla. Näsin (Näsi 1999, 14) mukaan uudistamisessa olikin jäänyt täsmentymättä se, mitä uudistetaan ja miksi. Selkeää on ollut sen sijaan se, miten uudistetaan eli hallinnollinen kirjanpito on korvattava liikekirjanpidolla.

Vuoden 1999 laskentatoimen uudistuksen seurauksena seurakuntien talouden tasapainoa ruvettiin mittaamaan tuloslaskelmalla. Tuloslaskelman merkitys talouden tasapainon mittarina korostui vuonna 2001, kun kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15 luvun 1 §:ään lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta. Sen mukaan seurakunnan on talousarvion hyväksymisen yhteydessä päätettävä toimenpiteistä, joilla edellisten vuosien taseen osoittama alijäämä katetaan, ottaen huomioon myös talousarvion laatimisvuonna kertyväksi arvioitu yli- tai alijäämä. Alijäämällä tarkoitetaan tase-erien edellisten tilikausien yli- tai alijäämän ja tilikauden yli- tai alijäämän negatiivista summaa.

Laskentatoimen uudistuksen yhteydessä seurakunnan pysyvät vastaavat arvostettiin uudelleen. Seurakunnan pysyviä vastaavia arvostettaessa vuoden 1999 alkavaan taseeseen pääsääntönä oli se, että ennen vuotta 1999 hankittujen pysyvien vastaavien hankintahintainen jäännösarvo selvitettiin taannehtivan poistolaskennan avulla. Osa kiinteistöistä arvostettiin symboliseen 1.000 markan arvoon. Jatkossa käyttöomaisuusinvestoinnit on tehty kirjaamalla saaduilla rahoitusosuuksilla vähennetty hankintahinta taseeseen ja tekemällä siitä vuotuiset poistot valtuuston vahvistaman poistosuunnitelman mukaan. Taseessa näkyy siis poistamaton hankintameno ja tilikauden tulosta rasietaan suunnitelmanmukaisten poistojen verran.

1.3 Onko seurakuntien talous tasapainossa?

Vuosien 1999–2007 kaikkien seurakuntien yhteenlaskettu tuloslaskelmien osoittama ylijäämä oli 548 miljoonaa euroa eli 125 euroa jäsentä kohti. Tämän tunnusluvun perusteella seurakunnille voidaan katsoa kertyneen kohtalaisesti ylijäämää. Voidaan jopa pohtia, jakautuuko maksurasitus oikeudenmukaisesti eri sukupolvien välille. Toisaalta voidaan pohtia, mitä talouden tasapainolla tarkoitetaan ja miten sitä mitataan.

Seurakunnan talouden tasapainon mittaaminen liikekirjanpitoon perustuvan tuloslaskelman avulla on kuitenkin kyseenalaista. Liikekirjanpidon mukaan talouden katsotaan olevan tasapainossa, kun vuosikatteella voidaan kattaa pysyvistä vastaavista tehdyt poistot. Liikekirjanpidon mukainen pysyvien vastaavien käsittely voi kuitenkin johtaa todellisuutta vääristäviin lopputuloksiin. Esimerkiksi avaavan taseen muodostamisen yhteydessä vuonna 1999 oli 1970-luvulla rakennettu seurakuntakeskus voitu poistaa taannehtivan poistolaskelman avulla 25 vuoden tasapoistoina kokonaan vuoteen 1999 mennessä. Tällöin tasearvo oli vuonna 1999 hyvin pieni ja poistoja kyseisestä kiinteistöstä ei ollut lainkaan. Tämän johdosta tuloslaskelman mukainen tilikauden tulos saattoi olla pienestä vuosikatteesta huolimatta hyvä. Tämä siitä huolimatta että, investointitarve rakennuksen iästä johtuen oli suuri. Tuloslaskelma onkin kehitetty ensisijaisesti yrityksen johdon laskelmaksi siitä, minkä verran yrityksestä voidaan jakaa rahaa siihen oikeutetuille intressiryhmille (Kettunen, Mäkinen, Neilimo 1976, 60).

Nykyisen kirjanpitojärjestelmän tuottamien erilaisten tunnuslukujen avulla voidaan päätyä erilaiseen kuvaan talouden tasapainosta, kuin mitä pelkän tuloslaskelman mukaan laskettu tasapaino osoittaa. Myös eri tilinpäätösteorioita painottaen tilikauden tulos ja talouden tasapaino näyttävät erilaisilta. Esimerkiksi tilinpäätöksen laatiminen ja tasapainon arviointi taseteoriaan perustuvien kansainvälisten IPSAS-standardien mukaisesti johtaisi erilaiseen lopputulokseen kuin tuloslaskelman avulla laskettaessa.

Jokaisen seurakunnan on laadittava kirjanpito ja tilinpäätös kirkkohallituksen antamien ohjeiden mukaisesti ja kirjanpitolakia (1336/1997) soveltuvin osin noudattaen. Seurakuntien erilaiset tilanteet, kuten erilaiset rahoitusstrategiat, poistosuunnitelmat, kiinteistöjen korjaustarpeet, kiinteistöjen uudisrakentamisen tarpeet, muuttovoitto ja -tappiutilanteet sekä tuloslaskelman mukaisen tasapainon epäluotettavuus ovat asioita, joiden mukaan seurakuntien on perusteltua arvioida taloutensa tasapainoa pelkää tuloslaskelmaa laajemmin. Pakollisten tilinpäätöslaskelmien ja tunnuslukujen lisäksi jokainen seurakunta voi arvioida oman taloutensa tasapainoa itselleen sopivalla tavalla. Tällä on suuri merkitys tilivelvollisuuden toteutumisessa ja sitä kautta myös toiminnan ja talouden suunnittelussa.

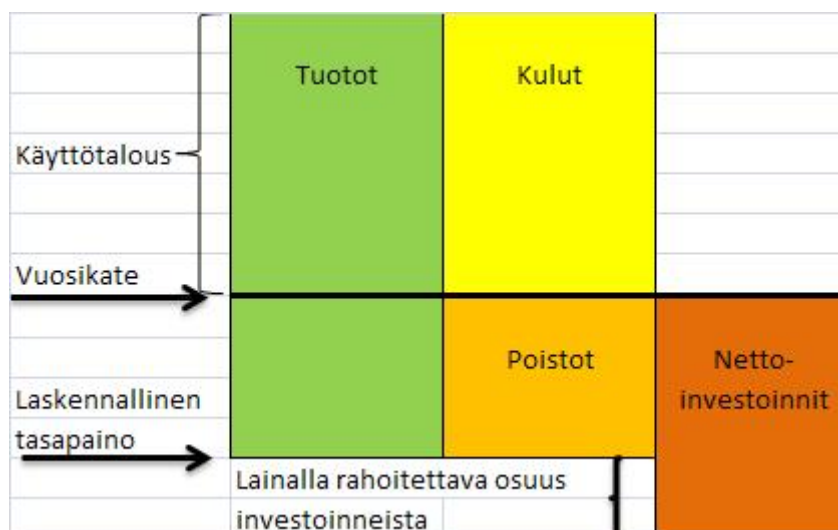
Valitettavasti seurakuntien ulkoisessa viestinnässä ja tiedotusvälineissä käytetään pääsääntöisesti pakollisia tilinpäätöslaskelmia ja tunnuslukuja. Tämä voi antaa ulospäin virheellisen kuvan seurakunnan taloudesta.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Tutkimusongelma

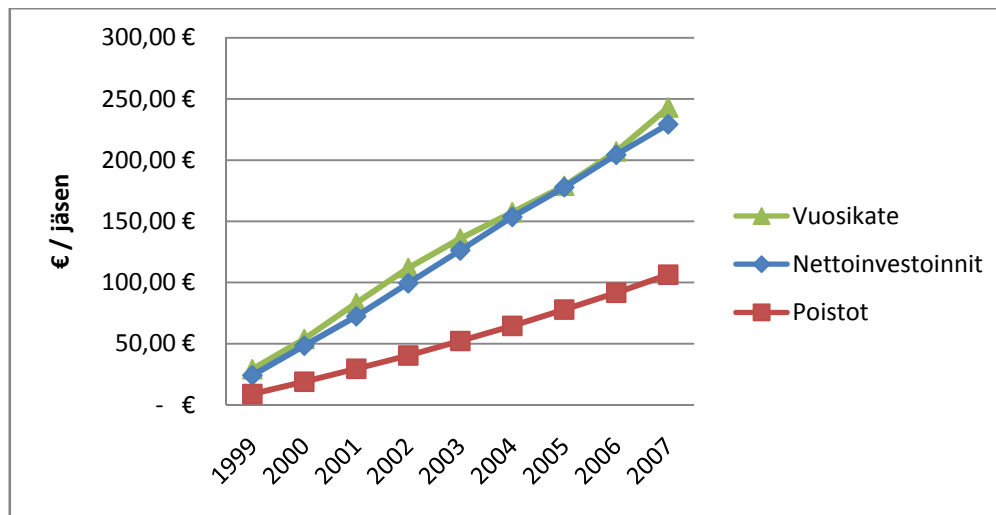
Seurakuntien talouden tasapainoa on mitattu vuodesta 1999 pääasiassa tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli-/alijäämän perusteella. Kunkin tilikauden yli- tai alijäämä kirjataan seuraavan vuoden avaavaan taseeseen oman pääoman ryhmään edellisten tilikausien yli-/alijäämän tilille. Pitkän aikavälin tasapaino on saavutettu, mikäli taseeseen ei ole kertynyt alijäämää.

Tilikauden yli- tai alijäämä seurakunnan talouden tasapainon mittaamisessa voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Nykyisen kirjanpitokäytännön mukaisen ajattelun mukaan talous on tasapainossa, mikäli tuloslaskelman osoittama vuosikate on riittävän suuri kattamaan pysyvistä vastaavista lasketut suunnitelman mukaiset poistot. Mikäli vuosikate on poistoja suurempi, on tuloksena ylijäämä ja vastaavasti mikäli vuosikate on poistoja pienempi, niin tuloksena on alijäämä. Poistojen määrään vaikuttaa suuresti se, miten pysyvät vastaavat arvostetaan taseeseen.



KUVIO 1. Tuotot, kulut, poistot ja nettoinvestoinnit suhteessa vuosikatteeseen ja tasapainoon (Meklin 2008).

Tässä ajatusmallissa tasapainon saavuttaminen edellyttää, että poistot vastaavat investointeja. Todellisuudessa nettoinvestoinnit ovat kuitenkin lähes poikkeuksetta suuremmat kuin poistot, joka vääristää tuloslaskelman antamaa kuvaa talouden tasapainosta. Esimerkiksi seurakunnan tuloslaskelma saattaa osoittaa talouden saavuttaneen laskennallisen tasapainon, eli vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Nettoinvestointien ja vuosikatteen erotus tulee kuitenkin rahoittaa lainarahalla tai omaisuutta myymällä. Näin toimimalla voidaan osoittaa talouden olevan laskennallisesti tasapainossa mutta todellisuudessa seurakunnan talous ei kuitenkaan olisi tasapainossa, vaan sen rahoitusasema heikkenisi jatkuvasti.



KUVIO 2. Poistot, nettoinvestoinnit ja vuosikate evankelisluterilaisissa seurakunnissa.

Suunnitelmanmukaisten poistojen ja nettoinvestointien epätasapaino toteutuu seurakuntien osalta myös käytännössä. Vuosien 1999–2007 tilinpäätösten mukaan seurakuntien yhteenlasketut poistot olivat 46 % nettoinvestoinneista. Tämän perusteella voidaan päätellä, ettei tuloslaskelma anna oikeaa kuvaa seurakuntien talouden tasapainosta vuosilta 1999–2007.

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää, miten pysyvien vastaavien erilainen kirjanpidollinen käsittely vaikuttaa seurakunnan talouden tasapainoon.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen tapaustutkimus. Tammisen (1993, 76) jaottelun mukaan tutkimusote on lähinnä tulkitseva. Tutkimuksessa selvitetään tilinpäätösten perusteella pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutusta talouden tasapainoon ja arvioidaan, onko tasapaino toteutunut käytännössä. Pysyvistä vastaavista keskitytään erityisesti aineellisiin hyödykkeisiin. Tötön (2004, 12) mukaan tutkimusote on lähinnä empiirinen ns. B-tyypin tutkimus, jossa tutkimus perustuu aikaisempaan tutkimukseen, tutkijan päättelyprosessiin ja mittausaineistoon.

Tutkimus koostuu aihepiirin teoreettisesta tarkastelusta ja empiirisestä osasta. Tutkimuksen teoreettisessa osassa selvitetään seurakuntien talouden ja hallinnon kehitystä sekä lähinnä käsiteanalyttisin menetelmin talouden tasapainoa, taseteorioita, pysyviä vastaavia ja IPSAS-standardeja. Taseteorioita käsiteltäessä pyritään tuomaan esille, miten tuloslaskelman, rahoituslaskelman tai IPSAS-standardien mukainen talouden tasapaino ja pysyvien vastaavien arvostaminen eroavat eri teorioissa.

Empiirisessä osassa selvitetään vuosien 1999–2007 tilinpäätöstietojen perusteella talouden tasapainon toteutumista esimerkkiseurakunnissa. Talouden tasapainon saavuttamista arvioidaan tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja IPSAS-standardien näkökulmista. IPSAS-standardeista keskitytään lähinnä pysyviä vastaavia käsittelevään IPSAS 17 standardiin. IPSAS-standardeja sovellettaessa, tasearvoja oikaistaan saaduilla rahoitusosuuksilla. Muilta osin tasearvojen oletetaan vastaavan käypiä arvoja. Lopuksi arvioidaan tosiasiallisen tasapainon saavuttamista rahatalouden näkökulmasta.

2.3 Tutkimuksen rajaus

Tässä tutkimuksessa pohditaan, miten pysyvien vastaavien arvostaminen vaikuttaa seurakunnan talouden tasapainoon. Tasapainoa voidaan arvioida reaali- ja rahaprosessien näkökulmasta. Markkinasektorilla reaali-prosessi on rahaprosessin peilikuva mutta toimeksiantotalouden kohdalla näin ei ole (Hallipelto, Kataja 1980, 30). Rahaprosessin tasapainon perusteella ei voida päätellä reaali-prosessin tasapainoa,

eikä päinvastoin. Tässä tutkimuksessa tasapainoa käsitellään rahaprosessin näkökulmasta, käyttäen hyväksi nykyisen kirjanpidon tuottamaa informaatiota. Rahaprosessin tasapainona pidetään sitä, että tulot riittävät meihin pitkällä ajanjaksolla. Tässä tutkimuksessa ei tutkita sitä, mitä rahalla on saatu aikaiseksi (Value for money). Talouden tasapaino on monitulkintainen ongelma. Tässä tutkimuksessa tulkitaan tasapainoa käsitteellisellä tasolla eri ikäryhmien välisenä tasapainoa (Kärki 2007, 13). Tässä tulkinnassa korostuu eri sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Ajallisesti tutkimus on rajattu koskemaan vuosia 1999–2007. Ajallinen rajausta perustuu siihen, että seurakunnissa toteutettiin laskentatoimen uudistus vuonna 1999. Vertailukelpoista tilastotietoa on saatavilla vuoden 1999 tilinpäätöksistä alkaen. Viimeisin valmistunut tilinpäätös on varainhoitovuodelta 2007.

2.4 Keskeisiä käsitteitä

Tässä tutkimuksessa tullaan käyttämään mm. seuraavia käsitteitä, joiden lyhyt määrittely on tässä kohdin tarpeellista.

Pysyvät vastaavat. Pysyvillä vastaavilla tarkoitetaan taseen vastaavaa puolella olevaa erää, joka sisältää aineettomat hyödykkeet, aineelliset hyödykkeet ja sijoitukset. Aineellisia hyödykkeitä ovat esim. rakennukset, maa-alueet, koneet ja laitteet. Aikaisemmin pysyvistä vastaavista on käytetty nimitystä käyttöomaisuus.

Suunnitelman mukaiset poistot. Suunnitelman mukaiset poistot ovat poistoja, jotka tehdään etukäteen tehdyn poistosuunnitelman mukaan (Kirjanpito- ja tilinpäätössanasto 1993, 96.)

Investointi. Pitkävaikutteinen meno, josta odotetaan saatavan tuloja useampana kuin yhtenä tilikautena.

Investointien omarahoitusosuus = Investoinnit – investointiin saadut rahoitusosuudet.

Nettoinvestoinnit = Investointien omarahoitusosuus – pysyvien vastaavien myyntitulot.

Lainakanta = Vieras pääoma – saadut ennakot – ostovelat – siirtovelat – muut velat.

2.5 Aikaisempi tutkimus

Tämän tutkimuksen aihepiirin aikaisempi tutkimus kohdistuu julkisen hallinnon talouteen yleensä. Pelkästään seurakuntien taloutta koskevaa tutkimusmateriaalia on saatavilla vähän. Aihepiirin ongelmat ovat kuitenkin hyvin yleistettävissä koko julkiseen sektoriin. Varsinkin Suomen kuntatalouden sääntely vastaa hyvin pitkälle sitä, miten seurakuntataloutta ohjataan.

Talouden tasapainon tutkiminen julkisella sektorilla on painottunut mittaamiseen ja erilaisten mittareiden kehittämiseen. Kuntien tilinpäätösaineistoon perustuvia mittareita, ja erityisesti niiden soveltuvuutta kuntatalouteen on tutkinut esimerkiksi Meklin (2000, 2001) ja tulostutkimuksen soveltuvuutta kuntasektorille on tutkinut ainakin Meklin ja Vakkuri (1998). Merkittävin talouden tasapainoon kohdistunut tutkimus lienee Lotta-Maria Kärjen lisensiaattitutkimus kunnan talouden tasapainosta monitulkintaisena ongelmana (Tampereen yliopisto, 2007).

IPSAS-standardien mukaista pysyvien vastaavien arvostamista on samoin tutkittu melko vähän. Suomalaisesta tutkimuksesta eniten aiheeseen on paneutunut Luoman (2008) pro gradu tutkimus, joka käsitteli varan määritelmää ja varoihin liittyviä laskentasääntöjä IPSAS-standardeissa. Luoman, Oulasvirran ja Näsin (2007) tutkimus IPSAS-standardeista valtion laskentatoimen kehittämisen näkökulmasta liikkui enemmän yleisellä tasolla. Kansainvälisessä kirjallisuudessa Christiaens (2004) vertaili flaamilaisia laskentakäytäntöjä IPSAS 17 –standardiin ja yhdessä Vanheen (2003) kanssa hän tutki IPASAS-standardien mukaista pysyvien vastaavien laskentamenettelyä.

3 SEURAKUNNAN HALLINTO JA TALOUS

Suomen evankelisluterilainen kirkko muodostuu itsenäisistä seurakunnista, joita 1.1.2009 oli 466. Seurakuntien itsehallinto perustuu kirkkolain (1054/993) 7:1.1 §:ään, jonka mukaan seurakunta hoitaa itse asioitaan kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon

taloudesta erikseen annettujen säädösten mukaisesti. Seurakunnat rahoittavat toimintansa pääasiassa jäsenten maksamilla kirkollisveroilla.

3.1 Seurakuntien hallinnollinen rakenne

Seurakuntien maantieteelliset rajat noudattavat kuntajakoa. Mikäli saman kunnan alueella on useampi kuin yksi seurakunta, tulee niiden muodostaa seurakuntayhtymä. Myös eri kuntien alueilla olevat seurakunnat voivat muodostaa seurakuntayhtymän, mutta tällöin yhtymän perustaminen on vapaaehtoista. Seurakuntayhtymän tulee hoitaa vähintään kirkollisverotukseen liittyvät asiat, rahatoimi, kirjanpito ja tilintarkastus. Lisäksi perussäännössä seurakuntayhtymän hoidettavaksi voidaan antaa muita hallintoon ja talouteen liittyviä asioita, kuten hautaus- ja kiinteistötoimi, sekä seurakunnalliseen toimintaan liittyviä tehtäviä ja työmuotoja, kuten lapsi- tai diakoniatyö.

Kunkin seurakunnan ylintä päätösvaltaa käyttää seurakuntavaaleilla valittu kirkkovaltuusto. Kirkollisvaalit järjestetään joka neljäs vuosi. Kirkkovaltuustossa on 11–39 jäsentä, riippuen seurakunnan jäsenmäärästä. Kirkkovaltuusto voi ohje- tai johtosäännöillä siirtää päätösvaltaa kirkkoneuvostolle, johtokunnille ja viranhaltijoille. Tärkeimpiä kirkkovaltuuston tehtäviä ovat toiminta- ja taloussuunnitelman hyväksyminen, kirkollisveroprosentista päättäminen, virkojen perustaminen ja lakkauttaminen sekä tilinpäätöksen hyväksyminen. Kirkkovaltuusto päättää myös taloudenhoitoa ohjaavan taloussäännön hyväksymisessä. Tämän tutkimuksen kannalta merkittävä osa valtuuston toimivaltaa on sen oikeus päättää pysyvien vastaavien poistosuunnitelmasta.

Kirkkovaltuusto valitsee, muiden kuin kirkkoherran osalta, kahden vuoden toimikaudeksi seurakunnan toimintaa yleisesti johtamaan kirkkoneuvoston. Kirkkoneuvoston puheenjohtajana on kirkkoherra ja muina jäseninä varapuheenjohtaja sekä sen mukaan kuin kirkkovaltuusto on ohjesäännössä määrännyt, vähintään 5 ja enintään 11 henkilöä. Kirkkolain (1054/993) 10:1 §:n mukaan kirkkoneuvoston tulee esimerkiksi johtaa seurakunnan talouden ja omaisuuden hoitoa ja valmistella kaikki kirkkovaltuuston käsiteltäväksi tulevat asiat. Kirkkovaltuusto voi

kirkkoneuvoston ohjesäännössä siirtää taloudenhoitoon liittyvää päätösvaltaa johtaville viranhaltijoille.

Seurakuntayhtymässä kirkkovaltuustoa vastaa yhteinen kirkkovaltuusto, johon valitaan kirkollisvaaleilla 21–91 jäsentä. Kirkkoneuvostoa vastaavana toimeenpanevana elimenä seurakuntayhtymässä on yhteinen kirkkoneuvosto. Lisäksi jokaisessa seurakuntayhtymän seurakunnassa on seurakuntaneuvosto.

Suomen evankelisluterilainen kirkko on jaettu yhdeksään hiippakuntaan. Hiippakunta on hallinnollinen alue, jonka muodostavat rovastikuntiin jaetut seurakunnat. Hiippakunnassa on kaksi toimielintä, tuomiokapituli ja hiippakuntavaltuusto. Hiippakunnan toimintaa johtaa piispa. Taloudenhoidon näkökulmasta tuomiokapitulin toimivalta rajoittuu kirkkojärjestyksen (1055/1993) 18:4§:ään, jonka mukaan Piispan tulee säännöllisin väliajoin toimittaa tarkastuksia hiippakuntansa seurakunnissa. Piispan tarkastuksen yhteydessä toimitettavassa hallinnon ja talouden tarkastuksessa tarkastetaan seurakunnan kirkonkirjat, arkisto, hallinto, omaisuus ja taloudenhoito sekä seurakunnan hallussa olevat rahastot (kirkkojärjestys 18:5§).

Hallinnollisesti jokainen seurakunta kuuluu myös oman alueensa rovastikuntaan. Rovastikunta on 5-10 seurakunnasta koostuva yhteistyöalue, jolla ei kuitenkaan ole päätösvaltaa yksittäisen seurakunnan asioissa.

3.2 Seurakuntien talous ja sen mittaaminen

Talusteoreettisesti ajateltuna seurakunta on toimeksiantotalous. Toimeksiantotalous ei tavoittele voittoa, vaan sen peruseriaate on talouden tasapaino pitkällä aikavälillä. Seurakunnan tehtävä on tarjota palveluja jäsenten maksamilla verotuloilla.

Seurakunnan varoja ja tuloja saadaan käyttää ainoastaan seurakunnan tehtävien toteuttamiseen. Lisäksi seurakunnan jäsenten on osallistuttava näiden varojen hankkimiseen. (Kirkkolaki 1054/1993, 15.1§.) Kirkkokolain (1054/1993) 1:2§:n mukaan seurakunnan tehtävänä on tunnustuksensa mukaisesti julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramenteja sekä toimia muutoinkin kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi. Näiden tehtävien toteuttamiseksi seurakunnan

tulee huolehtia jumalanpalvelusten pitämisestä, kasteen ja ehtoollisen toimittamisesta sekä muista kirkollisista toimituksista, kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, sielunhoidosta, diakoniasta ja lähetystyöstä sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä. (Kirkkolaki 1054/1993, 4:1.1§.) Näitä tehtäviä varten jokaisessa seurakunnassa tulee olla vähintään papin, kanttorin ja diakonian virat (Kirkkolaki 1054/1993, 6:13.1§ ja kirkkojärjestys 1055/1993, 6:9.1§). Ainoa pakollinen toimitila on kirkko (Kirkkolaki 1054/1993, 14:1.1§).

Seurakunnan jäsenten on osallistuttava näiden tehtävien toteuttamiseksi tarvittavien varojen hankkimiseen. Suurin osa seurakuntien tuloista onkin jäsenten maksamia verotuloja. Vuoden 2007 tilinpäätöstietojen mukaan kirkollisverojen osuus seurakuntien tuloista oli noin 71 %, toimintatuottojen 12 %, yhteisöverojen 10 % ja rahoitustuottojen 5 %. Kirkkolain (1054/1993) 15:2.2 §:n mukaan se määrä, mikä kirkkovaltuuston vuosittain hyväksymän talousarvion mukaan muiden tulojen lisäksi tarvitaan menojen suorittamiseen, kootaan varainhoitovuoden kirkollisveroina. Kirkkovaltuusto vahvistaa tuloveroprosentin kunkin vuoden 17.11. mennessä lähimpään 0,05 prosenttiyksikköön. Kirkollisen tuloveroprosentin suuruus vaihtelee seurakunnasta riippuen yhdestä kahteen prosenttiin. Vuoden 2009 kirkollisen tuloveroprosentin keskiarvo on 1,32 %.

3.2.1 Hallinnollinen kirjanpito

Vuoteen 1998 asti seurakunnissa oli käytössä hallinnollinen kirjanpito, jonka keskeisenä periaatteena oli talousarvion toteutumisen seuranta. Vuoden 1999 alusta seurakunnissa toteutettiin laskentatoimen uudistus ja seurakunnissa siirryttiin hallinnollisesta kirjanpidosta liikekirjanpidon mukaiseen kirjanpitoon.

Hallinnollinen kirjanpito on julkiselle sektorille suunniteltu talousarviokirjanpidon malli, jossa korostuu talousarvion merkitys. Hallinnollisen kirjanpidon tärkein tehtävä on talousarvion toteutumisen seuranta ja keskeinen tilinpäätösraportti on talousarvion toteutumavertailu.

Hallinnollisen kirjanpidon tulo- ja menokäsitteet ovat laajat. Kaikki kassaanmaksut ovat tuloja ja kassastamaksut menoja, tulosvaikutuksesta riippumatta. Yhtenä

hallinnollisen kirjanpidon ongelmana onkin pidetty sitä, että esim. lainanotto on kassaan maksamista, eli tuloa ja vastaavasti lainan takaisinmaksu menoa. Pysyvien vastaavien hankinta oli myös menoa, joka kirjattiin kokonaisuudessaan hankintavuoden menoksi. Hankintamenoa ei siis jaksotettu tilinpäätöksessä. Edellä mainittujen johdosta hallinnollisessa kirjanpidossa ei voitu esittää kokonaisvaltaista tasetta. Voidaan todeta, että hallinnollisen kirjanpidon mukainen kirjanpito oli hyvin rahakeskeistä.

Hallinnollinen kirjanpito mahdollisti myös tilikauden voiton siirtämisen lakisääteisiin verontasaus- ja pääomarahastoihin. Verontasausrahaston tarkoitus oli tasata veroäyrin hinnan muutoksia ja turvata seurakunnan maksuvalmius. Pääomarahaston varoja sai käyttää ainoastaan kiinteistöihin liittyviin investointeihin. Kaikki kiinteistöjen mynnistä saadut varat tuli sijoittaa pääomarahastoon. Rahastojen minimipääoma oli 0,25 penniä maksuunpantua veroäyriä kohden. (Laki evankelisluterilaisten seurakuntien virkataloista ja rahastoista, 106/1966, 13a–16§.) Yleinen käytäntö seurakunnissa olikin, että mikäli tilikauden kassaanmaksut olivat huomattavasti suuremmat kuin kassastamaksut, niin sopiva summa siirrettiin taseen verontasaus- tai pääomarahastoon. Näin tilikauden ylijäämä saatiin näyttämään sopivammalta. Sama periaate toimi myös toiseen suuntaan, esim. suuria investointeja tehtäessä alijäämää voitiin kattaa siirrolla verontasaus- tai pääomarahastosta.

Hallinnollinen kirjanpito on kehitetty julkisen sektorin tarpeisiin ja sillä on ollut selkeä tehtävä, talousarvion toteutumisen seuranta. Tämän tehtävän hallinnollinen kirjanpito on toteuttanut hyvin. Samoin tulojen, menojen ja maksujen erilläänpitotehtävän. Mikäli kirjanpidolle annetaan muita tehtäviä, kuten verotettavan tulon tai jakokelpoisen voiton laskeminen, on hallinnollisen kirjanpidon käyttökelpoisuus kyseenalainen. Liikekirjanpito puolestaan on kehitetty palvelemaan yritysten voitonjako- ja tuloksenlaskentatehtävissä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, ovat hallinnollinen kirjanpito ja liikekirjanpito hyvin erilaisia. Ne on kehitetty erilaisiin tarpeisiin, eikä siten voida sanoa olisiko toinen toista parempi.

3.2.2 Nykyinen kirjanpitoikäntö ja tilinpäätös

Vuoden 1999 uudistuksessa seurakuntien kirjanpito muutettiin hallinnollisesta kirjanpidosta kirjanpitolakia soveltuvin osin noudattavaksi liikekirjanpidoksi. Seurakuntien kirjanpidon perusta sisältyy kirkkojärjestyksen (1055/1993) 9 §:ään, jonka mukaan seurakunnan kirjanpitovelvollisuudesta, kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä on sen lisäksi, mitä kirkkojärjestyksessä määrätään, soveltuvin osin voimassa, mitä kirjanpitolaissa (1336/1997) säädetään. Seurakunnan kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä noudatetaan siis ensisijaisesti kirkkolakia (1054/1993) ja kirkkojärjestyksestä 1055/1993). Mikäli edellä mainittujen säännökset poikkeavat kirjanpitolaista (1336/1997), noudatetaan kirkkolakia ja -järjestyksestä. Kirjanpitolain (1336/1997) soveltamisesta antaa ohjeet kirkkohallitus. Käytännön työssä merkittävien seurakuntien laskentatointa koskeva ohjeistus ovat kirkkohallituksen antamat ohjeet. Lisäksi jokainen seurakunta voi tehdä oman toimivaltansa rajoissa omia laskentatointa koskevia päätöksiä. Näistä tärkeimpiä ovat taloussääntö ja pysyvien vastaavien poistosuunnitelmaa koskeva päätös.

Seurakunnan tilinpäätöksen muodostaa tasekirja, joka sisältää toimintakertomuksen, talousarvion toteutumavertailun, tuloslaskelman, taseen ja rahoituslaskelman. Seurakunnan, jolla on kirjanpitolaissa (1336/1997) tarkoitetulla tavalla määräämisvalta toisessa kirjanpitovelvollisessa, tulee laatia ja sisällyttää tilinpäätökseensä konsernitase liitteineen. Näiden laskelmien perusteella eri sidosryhmät voivat arvioida mm. seurakunnan taloudellista tilaa.

Kirjanpidon uudistamisen yhteydessä seurakunnan pysyvät vastaavat arvostettiin uudelleen. Seurakunnan pysyviä vastaavia arvostettaessa vuoden 1999 alkavaan taseeseen pääsääntönä oli se, että ennen vuotta 1999 hankittujen pysyvien vastaavien hankintahintainen jäännösarvo selvitettiin taannehtivan poistolaskennan avulla. Osa kiinteistöistä arvostettiin symboliseen 1.000 markan arvoon. Jatkossa käyttöomaisuusinvestoinnit on tehty kirjaamalla hankintahinta taseeseen ja tekemällä siitä vuotuiset poistot valtuuston vahvistaman poistosuunnitelman mukaan. Taseessa näkyy siis poistamaton hankintameno.

3.2.2.1 Tuloslaskelma

Seurakunnan on jokaiselta tilikaudelta laadittava tuloslaskelma, joka liitetietoineen on sisällytettävä tilinpäätökseen (Kirkkojärjestys 1055/1993, 15:9,2). Tuloslaskelman tehtävä on osoittaa, kattavatko tuotot toiminnasta aiheutuneet kulut, ottaen huomioon pitkävaikutteisen omaisuuden hankintamenon jaksottamisesta aiheutuneet poistot sekä arvonalentumiset tilikauden aikana. Tuloslaskelman merkitys talouden tasapainon mittarina korostui vuonna 2001, kun kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15 luvun 1 §:ään lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta.

Toimintatuotot	+
Valmisteverastojen muutos	+
Valmistus omaan käyttöön	+
Toimintakulut	-
Toimintakate	-
Verotulot	+
Verotuskulut	-
Keskusrahastomaksut	-
Toiminta-avustukset	+
Rahoitus tuotot ja – kulut	+/-
Vuosikate	+/-
Poistot ja arvonalentumiset	-
Satunnaiset tuotot ja kulut	+/-
Erilliskirjanpitona hoidetut rahastot	0
Tilikauden tulos	+/-
Poistoeron lisäys tai vähennys	+/-
Satunnaiset tuotot ja kulut	+/-
Rahastojen lisäys tai vähennys	+/-
Tilikauden yli/alijäämä	+/-

KUVIO 3. Seurakunnan ja seurakuntayhtymän tuloslaskelmakaava (Kirkkohallituksen yleiskirje 23/2006).

Tuloslaskelman avulla voidaan laskea erilaisia tunnuslukuja. Tilikaudelle jaksotettujen tuottojen riittävyys jaksotettuihin kuluihin osoitetaan tuloslaskelman välituloksista eli toimintakatteen, vuosikatteen ja tilikauden tuloksen avulla. Vuosikate on keskeinen kateluku, kun arvioidaan tulo-rahoituksen riittävyyttä. Tuloslaskelman muita tunnuslukuja ovat esimerkiksi toimintatuottojen osuus toimintakuluista $\% = (100 \times \text{toimintatuotot} / (\text{toimintakulut} + \text{valmisteveraston}$

muutos+valmistus omaan käyttöön). Tunnusluku osoittaa, kuinka paljon toimintakuluista on katettu toimintatuotoilla. Vuosikatteen osuus poistoista $\% = 100 \times \text{vuosikate/poistot}$, osoittaa nimensä mukaisesti vuosikatteen prosenttiosuuden poistoista.

Kirjanpidollisen tasapainon määrittely tapahtuu tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli-/alijäämän (lyhyt aikaväli) ja taseeseen kertyneen kumulatiivisen yli-/alijäämän perusteella.

3.2.2.2 Rahoituslaskelma

Kirjanpitolain (1336/1997) 3:1 § 1 momentin mukaan tilinpäätös sisältää rahoituslaskelman, jossa on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana. Rahoituslaskelma on erillinen tilinpäätöslaskelma tuloslaskelman ja taseen rinnalla.

Rahoituslaskelmassa esitetään erikseen tulorahoituksen ja investointien nettomäärä sekä rahoituksen nettomäärä. Näiden kahden nettomäärän erotus tai summa osoittaa seurakunnan kassavarojen muutoksen tilikaudella. Rahoituslaskelma laaditaan varsinaisen toiminnan tulorahoituksen ja investointien osalta suoriteperusteisesti eli mm. vuosikatteeseen sisältyviä tuottoja ja kuluja ei oikaista myyntisaamisten ja ostovelkojen muutoksilla, vaan oikaisu tapahtuu vasta rahoitustoiminnan rahavirta – osassa.

Varsinaisen toiminnan ja investointien rahavirta		
Tulorahoitus		
Vuosikate		+/-
Satunnaiset erät		+/-
Tulorahoituksen korjauserät		+/-
Investoinnit		
Investointimenot		-
Rahoitusosuudet investointimenoihin		+
Pysyvien vastaavien myyntitulot		+
Varsinaisen toiminnan ja investointien nettorahavirta		+/-
Rahoitustoiminnan rahavirta		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäys		-
Antolainasaamisten vähennys		+
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		+
Pitkäaikaisten lainojen vähennys		-
Lyhytaikaisten lainojen muutos		+/-
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojenvarojen ja pääomien muutos		+/-
Vaihto-omaisuuden muutos		+/-
Pitkäaikaisten saamisten muutos		+/-
Lyhytaikaisten saamisten muutos		+/-
Korottomien pitkä- ja lyhytaikaisten velkojen muutos		+/-
Muut muutokset		+/-
Rahoitustoiminnan nettorahavirta		+/-
Rahavarojen muutos		+/-
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.		+
Rahavarat 1.1.		-
Rahavarojen muutos		+/-

KUVIO 4. Seurakunnan ja seurakuntayhtymän rahoituslaskelman kaava
(kirkkohallituksen yleiskirje 23/2006).

Rahoituslaskelmassa arvioidaan vuosikatteen riittävyyttä ensisijaisesti investointeihin ja lainanlyhennyksiin. Rahoituslaskelman perusteella voidaan laskea todellista tasapainoa kuvaavia tunnuslukuja. Ensimmäinen pitkän aikavälin, todellista tasapainoa kuvaava mittari on investointien tulorahoitusprosentti (= $100 \times \text{vuosikate} / \text{investointien omahankintameno}$). Investointien omahankintameno tarkoittaa investointien bruttosummaa, josta on vähennetty ulkopuolisilta saadut rahoitusosuudet.

Tämä tunnusluku kertoo, kuinka paljon investointien omahankintamenosta on katettu tulorahoituksella eli kuinka hyvin vuosikate on riittänyt investointeihin. Tämä tunnusluku on relevantti varsinkin, jos yhteisö käyttää etupainotteista rahoitusstrategiaa.

Vuosikatteen riittävyyttä investointeihin voidaan arvioida myös nettoinvestointien näkökulmasta. Nettoinvestoinnit saadaan, kun bruttoinvestoinneista on vähennetty sekä niihin saadut rahoitusosuudet että pysyvien vastaavien myyntitulot. Mikäli vuosikate pitkällä ajanjaksolla kattaa nettoinvestoinnit, voidaan talouden katsoa olevan tasapainossa.

3.2.2.3 Tase

Seurakunnan on tilikaudelta laadittava tilinpäätös, johon sisältyy mm. tase (Kirkkojärjestys 1055/1993, 9.2§). Juridinen velvollisuus taseen laatimiseen on myös kirjanpitolain (1336/1997) 3:1§ 1 momentissa.

Tase on historiallisesti vanhin tilinpäätöslaskelma. Sen antama informaatio on muuttunut vuosien aikana. Erilaiset taseteoriat ja kirjanpidon opit katselevat tasetta erilaisista näkökulmista ja antavat taseelle erilaisia merkityksiä. Lähtökohta on kuitenkin aina sama, taseen debet-puolella on yhteisön varat ja kredit-puolella pääomat.

Vastaavaa	Vastattavaa
Pysyvät vastaavat	Oma pääoma
Aineettomat hyödykkeet	Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset
Aineelliset hyödykkeet	
Sijoitukset	
Toimeksiantojen varat	Pakolliset varaukset
Vaihtuvat vastaavat	Toimeksiantojen pääomat
Vaihto-omaisuus	Vieras pääoma
Saamiset	
Rahoitusarvopaperit	
Rahat ja pankkisaamiset	

KUVIO 5. Seurakunnan ja seurakuntayhtymän taseen kaava (kirkkohallituksen yleiskirje 23/2006).

Seurakunnissa käytettävä kirjanpito perustuu dynaamiseen tase teoriaan. Siinä kirjanpidon ensisijainen tehtävä on tuloksen laskeminen ja taseen tehtävä on olla tuloksen laskemisen apulaskelma. Tilikauden tulos on tuloslaskelman osoittama yli- tai alijäämä, joka tilinpäätöksen yhteydessä kirjataan taseeseen oman pääoman. Pysyvät vastaavat on arvostettu suunnitelman mukaisilla poistoilla oikaisuihin hankintahintoihin.

Tase teoriasta riippuen talouden tasapainoa voitaisiin arvioida taseen perusteella eri tavoin. Staattisen tase teorian mukaan tase on keskeisin tilinpäätöslaskelma ja taseessa pyritään näyttämään yhteisön todellinen arvo. Pysyvät vastaavat arvostetaan todellisiin arvoihin ja tilikauden tulos on nettovarallisuuden (oma pääoma) muutos.

Taseen perusteella voidaan laatia vakavaraisuutta koskevia tunnuslukuja, joita voidaan käyttää apuna taloudellista asemaa arvioitaessa. Omavaraisuus % ($= 100 \times (\text{oma pääoma} + \text{poistoero} + \text{vapaaehtoiset varaukset} - \text{ainaishoitosisopimusten pääomat}) / (\text{koko pääoma} - \text{toimeksiantojen pääomat} - \text{saadut ennakot})$), mittaa vakavaraisuutta, alijäämän sietokykyä ja kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä aikavälillä. Suhteellinen velkaantuneisuus % ($= 100 \times (\text{vieras pääoma} - \text{saadut ennakot}) / \text{käyttötulot}$) kertoo, kuinka monta prosenttia käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Käyttötuloilla tarkoitetaan toimintatuottoja, verotuloja, verotulojen täydennysmaksuja, harkinnanvaraisia toiminta-avustuksia ja muita toiminta-avustuksia rakennusavustuksia lukuun ottamatta. Suhteellinen velkaantuneisuus on omavaraisuusastetta käyttökelpoisempi tunnusluku vertailtaessa eri talousyksiköitä, koska pysyvien vastaavien ikä ja poistomenetelmä ei vaikuta tunnusluvun arvoon.

Taseen tietojen perusteella voidaan laskea myös lainakanta/jäsen, joka tarkoittaa korollisen vieraan pääoman määrää jäsentä kohti ja rahoitusvarallisuus/jäsen, joka puolestaan osoittaa likvidien varojen riittävyyden vieraan pääoman takaisinmaksuun.

3.2.2.4 Pysyvät vastaavat ja suunnitelman mukaiset poistot

Kirjanpitolain (1336/1997) 4:3 §:n mukaan pysyviä vastaavia ovat erät, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa jatkuvasti useana tilikautena. Pysyvät vastaavat-käsite korvasi käyttöomaisuus-käsitteen kirjanpitolain muutoksen (30.12.2004/1304) yhteydessä.

Kirkkohallituksen antaman ohjeen mukaan seurakuntien pysyviä vastaavia ovat tulon tuottamisen tarkoituksesta riippumatta hyödykkeet, jotka ovat palvelutuotannossa useana tilikautena. Kirkkohallitus on laajentanut kirjanpitolain mukaista pysyvien vastaavien käsitettä, koska seurakunnan palvelutuotannossa tuotannontekijöiden hankinnan tarkoituksena on useimmiten palvelujen tuottaminen ja harvemmin tulojen kerryttäminen. Kirkkohallituksen hyväksymän tasekaavan mukaan pysyvät vastaavat jaetaan aineettomiin ja aineellisiin hyödykkeisiin sekä sijoituksiin.

VASTAAVAA

1. Pysyvät vastaavat

1.1. Aineettomat hyödykkeet

- 1.1.1. Aineettomat oikeudet
- 1.1.2. Hautaustoimen aineettomat hyödykkeet
- 1.1.3. Muut pitkävaikutteiset menot
- 1.1.4. Ennakkomaksut

1.2. Aineelliset hyödykkeet

- 1.2.1. Maa- ja vesialueet
- 1.2.2. Hautaustoimen aineelliset hyödykkeet
- 1.2.3. Rakennukset
- 1.2.4. Kiinteät rakenteet ja laitteet
- 1.2.5. Koneet ja kalusto
- 1.2.6. Muut aineelliset hyödykkeet
- 1.2.7. Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat

1.3. Sijoitukset

- 1.3.1. Osakkeet ja osuudet
- 1.3.2. Saamiset

KUVIO 6. Seurakunnan ja seurakuntayhtymän pysyvät vastaavat (kirkkohallituksen yleiskirje 23/2006).

Aineettomat hyödykkeet voivat olla aineettomia oikeuksia, jotka ovat lähinnä investointeja tietotaitoon, kuten patentit ja tekijänoikeudet. Aineeton oikeus aktivoidaan taseeseen, mikäli siitä odotetaan hyötyä yhtä vuotta pidemmällä ajalla ja

mikäli sen kirjaamisella kerralla kuluksi olisi olennainen vaikutus tilikauden tulokseen. Hautaustoimen aineettomiin hyödykkeisiin kirjataan kaikki hautaustoimeen liittyvät aineettomat hyödykkeet. Tämä jaottelu perustuu evankelisluterilaisten seurakuntien tarpeeseen selvittää hautaustoimen kustannusten määrää. Muihin pitkävaikutteisiin menoihin kirjataan tavanomaista vuosikulua olennaisesti suuremmat palvelutoiminnan kehittämismenot, joiden avulla aikaansaatuja tuloksia hyödynnetään palvelutuotannossa useampana kuin yhtenä tilikautena. Ennakkomaksut ovat sopimuksen mukaisia kauppahinnan osasuorituksia, jotka on suoritettu ennen tilauksen toimitusta.

Aineettomien hyödykkeiden osuus seurakuntien taseissa on hyvin pieni. Vuoden 2007 tilinpäätösten mukaan aineettomia hyödykkeitä oli 0,27 % koko kirkon taseen loppusummasta.

Aineellisten hyödykkeiden osuus taseen loppusummasta on puolestaan huomattava. Vuoden 2007 tilinpäätösten perusteella aineelliset hyödykkeet muodostivat 53,5 % koko evankelisluterilaisen kirkon taseesta. Maa- ja vesialueiden tasearvon muodostavat maa- ja metsäalueet, rakennetut ja rakentamattomat tontit sekä vesialueet. Maa- ja vesialueiden osuus koko taseen loppusummasta koko kirkon vuoden 2007 tilinpäätöksessä oli 9,1 %. Maa- ja vesialueiden hankintamenoista ei tehdä suunnitelman mukaisia poistoja. Hautaustoimen aineellisiin hyödykkeisiin sisällytetään hautausmaa-alueen maapohja sekä kaikki hautaustoimeen liittyvät rakennukset, koneet ja laitteet. Myös hautaustoimen kiinteät rakenteet, kuten siunauskappelin urut, tiet, puistot, vesijohtoverkostot ja niin edelleen kirjataan hautaustoimen aineellisiin hyödykkeisiin.

Rakennukset muodostavat suurimman yksittäisen osuuden aineellisista hyödykkeistä. Vuoden 2007 tilinpäätöksen mukaan rakennukset muodostivat 33,7 % koko kirkon taseen loppusummasta. Tase-erään rakennukset, on aktivoituna rakennusten poistamatta oleva hankintameno, pois lukien hautaustoimen rakennukset. Aktivointi perustuu siihen, että rakennuksia käytetään edelleen palvelutuotannossa tai niihin liittyy vähintään taseeseen merkittävä arvoa vastaava tulonodotus. Rakennusryhmistä suurimpia ovat kirkot, seurakuntatalot ja leirikeskukset.

Tase-erässä kiinteät rakenteet ja laitteet esitetään esimerkiksi maarakenteet, kuten tiet, sillat, puistot, ei kuitenkaan maapohjaa, omalle maalle tehdyt asfaltoinnit, vesirakenteet, kuten padot, kanavat ja altaat, vesijohtoverkostot, urut ja muut kiinteät rakenteet joita ei lueta rakennukseen kuuluviksi.

Koneet ja kalusto koostuu kuljetusvälineistä ja muista koneista ja kalusteista. Kuljetusvälineitä ovat esimerkiksi autot, peräkärret ja vesialukset. Muita koneita ja kalustoa ovat esimerkiksi nosto- ja siirtolaitteet, maansiirtokoneet, liikkuvat työkonet, maa- ja metsätalouskoneet, tietoliikennevälineet ja huonekalut.

Pysyviin vastaaviin kuuluvan aineellisen omaisuuden hankintameno aktivoidaan ja kirjataan vaikutusaikanaan suunnitelman mukaisina poistoina kuluiksi (kirjanpitolaki 1336/1997, 5:1,1§). Suunnitelmapoistoilla tarkoitetaan kirkkovaltuuston etukäteen tekemän poistosuunnitelman mukaisia poistoja, jotka seurakunta tekee tilikauden tuloksesta riippumatta.

Yksityisestä sektorista poiketen, julkisella sektorilla ei ole laajaa kansainvälistä yhteisymmärrystä pysyvien vastaavien käsitteen määrittelystä (Christiaens 2004, 743).

4 TEORIATAUSTA

Tässä luvussa tuodaan esille erilaisia talouden tasapainoon ja pysyvien vastaavien arvostamiseen liittyviä teoreettisia näkökulmia ja teorioista johdettuja normeja. Teoriatasolla tuodaan esille talouden tasapaino, päämies-agenttiteoria ja tilivelvollisuus sekä taseteoriat. Teorioista johdetuista normista tuodaan esille pysyvien vastaavien ja poistojen käsittely nykyisen kirjanpitokäytännön mukaan sekä IPSAS-standardit.

Tässä tutkimuksessa talouden tasapainon teoreettinen ajattelu perustuu tilivelvollisuuteen ja päämies-agenttiteoriaan. Oikeiden ja riittävien tietojen tarjoaminen päämiehelle on tilivelvollisuuden toteutumisen edellytys. Raportoinnin

oikeellisuutta ja riittävyyttä varmentamaan päämies palkkaa tarkastajan. Tilivelvollisuutta käsitellään laajemmin luvussa 4.1.1.

Teoreettisessa mielessä seurakunta on ikuisesti toimiva toimeksiantotalous, jonka tavoitteena on tarjota seurakuntalaisille palveluja näiden maksamilla veroilla. Talouden tasapaino on pohjimmiltaan näiden palvelujen ja verojen välinen suhde. Tasapainon periaate ilmenee myös voimassaolevan kirkkolain (1054/1993) 15:2 § 1-2 momentissa, jonka mukaan seurakunnan jäsenten tulee osallistua niiden varojen hankkimiseen, joita tarvitaan 1 §:ssä mainittuihin menoihin. Se määrä, mikä kirkkovaltuuston vuosittain hyväksymän talousarvion mukaan muiden tulojen lisäksi tarvitaan menojen suorittamiseen, kootaan varainhoitovuoden kirkollisverona.

Toimeksiantotalous ei tavoittele voittoa, vaan yhteisön menoista vähennetään tulot, jonka jälkeen loput katetaan jäsenten maksamilla veroilla. Talouden tasapaino on toimeksiantotalouden peruseriaate pitkällä aikavälillä. Talouden tasapainoa voidaan pohtia useista eri näkökulmista. Tasapainoa voidaan tutkia esimerkiksi reaali- tai rahaprosessin näkökulmasta. Mikäli valitaan rahaprosessin näkökulma, niin voidaan tutkia kirjanpidollista/juridista tai todellista tasapainoa. Rahaprosessin todellista tasapainoa tutkittaessa voidaan tasapainoa arvioida esimerkiksi erilaisten taseteorioiden näkökulmista. Talouden tasapaino on hyvin pitkälle oikeudenmukaisuuskysymys, toteutuuko alueellinen, väestöryhmien välinen ja ajallinen tasapaino. Tässä tutkimuksessa pohditaan erityisesti, toteutuuko taloudellinen tasapaino ajallisesti eri sukupolvien välillä.

Se, miten pysyviä vastaavia käytännön tasolla kirjanpidollisesti käsitellään, riippuu kirjanpitoa säätelevistä normeista. Näitä normeja voivat olla esimerkiksi lainsäädäntö, standardit ja keskushallinnon antamat ohjeet. Lainsäädäntöä ja keskushallinnon antamia ohjeita on käsitelty luvussa 3. Normit perustuvat aina johonkin teoriaan. Teoria luo pysyvän perustan, jonka varaan erilaiset normit voidaan rakentaa. Tässä tutkimuksessa noudatetaan yleisesti käytettyä taseteorioiden kahtiajakoa ja taseteoriat on jaettu staattiseen ja dynaamiseen taseteoriaan. Taseteorioiden perusteella vertaillaan, miten talouden tasapaino eroaa tuloslaskelman, taseen, rahoituslaskelman tai IPSAS-standardien välillä ja miten eri teoriat käsittelevät pysyviä vastaavia.

Toisin kuin yrityspuolella, julkisella sektorilla ei ole laajasti käytettyjä kansainvälisiä kirjanpitoa ja tilinpäätöstä ohjaavia standardeja. IFAC:n (International Federation of Accountants) laatimat IPSAS-standardit ovat käytössä enimmäkseen kehitysmaissa mutta myös eräissä uusissa EU-maissa on otettu käyttöön IPSAS-standardien mukainen kirjanpito. Myös useat taloudellisesti kehittyneemmät maat seuraavat IPSAS-standardien kehittymistä arvioidessaan oman kansallisen kirjanpitokäytännön kehittämistä. IPSAS-standardit perustuvat staattiseen tasetoriaan ja tähtää taseen erien kirjaamiseen käypään arvoonsa (fair value).

4.1 Talouden tasapaino

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutusta seurakunnan talouden tasapainoon. Kirjanpidollisen/juridisen tasapainon määrittelemisen perustuu kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15:1 § 3 momenttiin, jonka mukaan talousarviossa ja toiminta- ja taloussuunnitelmassa tai niiden hyväksymisen yhteydessä on päätettävä toimenpiteistä, joilla edellisen vuoden taseen osoittama alijäämä katetaan ottaen huomioon myös talousarvion laatimisvuonna kertyväksi arvioitu yli- tai alijäämä. Kirjanpidollista/juridista tasapainoa voidaan mitata tulojen ja menojen tasapainoa kuvaavilla mittareilla. Lainsäädäntö edellyttää mittaamaan tulojen ja menojen tasapainoa sekä lyhyellä, että pitkällä aikavälillä. Lyhyellä aikavälillä tulee seurata tilikauden yli-/alijäämää ja pitkällä aikavälillä taseen osoittamaa kumulatiivista yli-/alijäämää.

Talouden tasapainoa arvioitaessa on oleellista, onko kyseessä reaali- vai rahatalouden tasapaino (Meklin 2005, 175). Markkinasektorilla reaalitalous on rahatalouden peilikuva, eli mittaamalla rahataloutta saadaan luotettava kuva myös reaalitaloudesta. Julkisella sektorilla puolestaan rahatalous ei ole reaalitalouden peilikuva. Rahatalous ei kuvaa julkisyhteisön palvelutasoa tai sitä miten hyvin yhteisö on saavuttanut sille asetetut tavoitteet. Kirjanpidollinen/juridinen talouden tasapaino ottaa huomioon ainoastaan rahatalouden näkökulman, eikä sitäkään täydellisesti.

Rahatalouden näkökulmasta katsottuna tasapainoa voidaan arvioida usealla eri tavalla. Lainsäädäntö edellyttää, että seurakunnissa talouden tasapainoa arvioidaan tällä

hetkellä tuloslaskelman avulla. Tästä tasapainosta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä kirjanpidollinen/juridinen tasapaino. Rahatalouden näkökulmasta tasapainoa voidaan arvioida myös rahoituslaskelman tai taseen avulla. Rahoituslaskelmassa tasapaino voidaan määritellä kassaanmaksujen ja kassastamaksujen välisenä suhteena. Taseen avulla tasapainoa voidaan arvioida esimerkiksi nettovarallisuuden muutoksen avulla. Tasapainon arvioinnissa voidaan myös yhdistellä eri tilinpäätöslaskelmien tuottamaa tietoa.

Seurakuntatalouden tasapainoa mitataan liikekirjanpidosta lähtöisin olevilla laskelmilla, joista tärkein on tuloslaskelma. Muita tilinpäätöksen laskelmia ovat talousarvion toteutumisvertailu, rahoituslaskelma ja tase sekä mahdollisesti konsernitase. Tuloslaskelman asemaa talouden tasapainon mittarina korostaa jo edellä mainittu kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15:1§ 3 momentti. Tuloslaskelma seurakunnan talouden tasapainon mittarina voidaan kuitenkin kyseenalaistaa.

Seurakunta on toimeksiantotalous ja toimeksiantotalouden peruseriaate on talouden tasapaino pitkällä ajalla. Tasapainon voidaan sanoa olevan saavutettu, kun tulot ja menot ovat yhtä suuret. Periaate tuntuu äkkiseltään yksinkertaiselta, mutta siihen liittyy useita avoimia kysymyksiä. Millä mittarilla tasapainoa mitataan? Millä ajanjaksolla tasapaino pitäisi saavuttaa? Millä keinoilla tasapainoon tulisi pyrkiä? Osataanko mittaustuloksia tulkita oikein?

4.1.1 Tilivelvollisuus ja päämies-agenttiteoria

Tilivelvollisuus (accountability) määritellään yleisesti (tilivelvollisen, agentin) velvollisuudeksi tarjota (päämiehelle) tarpeellista ja luotettavaa tietoa tilivelvolliselle uskottujen taloudellisten resurssien hoidosta (Luoma, Oulasvirta, Näsi 2007, 35).

Ijirin (1975,32) antaman laajan määrittelyn mukaan tilivelvollisuus muodostaa laskentatoimen rekisteröinti- ja raportointijärjestelmien yhteiskunnallisen ja organisatorisen olemassaolon oikeutuksen ja selkärangan.

Tilivelvollisen tulee täyttää tilivelvollisuuttaan ja raportoida sille taholle, jolla on oikeus saada tietoa arvioidakseen tilivelvollisen toimintaa. Tilivelvollisuusraportointi

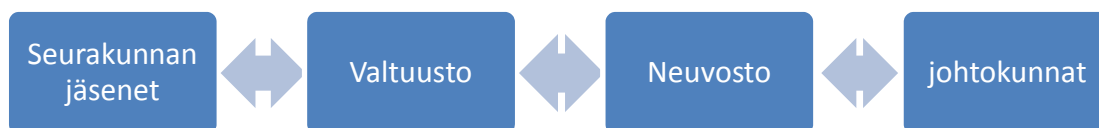
tapahtuu näiden kahden välillä joko tilivelvollisen itsensä toimesta tai hänen käyttämän kolmannen osapuolen, laskentahenkilön välityksellä. (Ijiri 1975, 32.)

Tilivelvollisuus seurakunnissa eroaa periaatteellisella tasolla tilivelvollisuudesta pakkojäsenyyteen perustuvalla julkisella sektorilla. Esimerkiksi kunta voi toteuttaa tilivelvollisuuttaan raportoimalla asukkailleen kunnalle uskottujen taloudellisten resurssien hoidosta. Mikäli kuntalainen ei ole tyytyväinen, hän voi osoittaa sen kunnallisvaalien avulla. Mikäli seurakunnan jäsen puolestaan ei ole tyytyväinen vastaavassa tilanteessa, hän voi halutessaan vaalikäyttämisen lisäksi jopa erota seurakunnan jäsenyydestä. Tämä korostaa tilivelvollisuuden hyvän toteutumisen merkitystä seurakunnissa.

Yksi kirjanpidon peruseriaate on oikeiden ja riittävien tietojen esittäminen. Kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15:11 § mukaan seurakunnan tilintarkastajien on tarkastettava, onko seurakunnan tilinpäätös laadittu tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten ja määräysten mukaisesti sekä antaako se oikeat ja riittävät tiedot tilikauden toiminnasta, taloudesta, taloudellisesta kehityksestä ja taloudellisista vastuista.

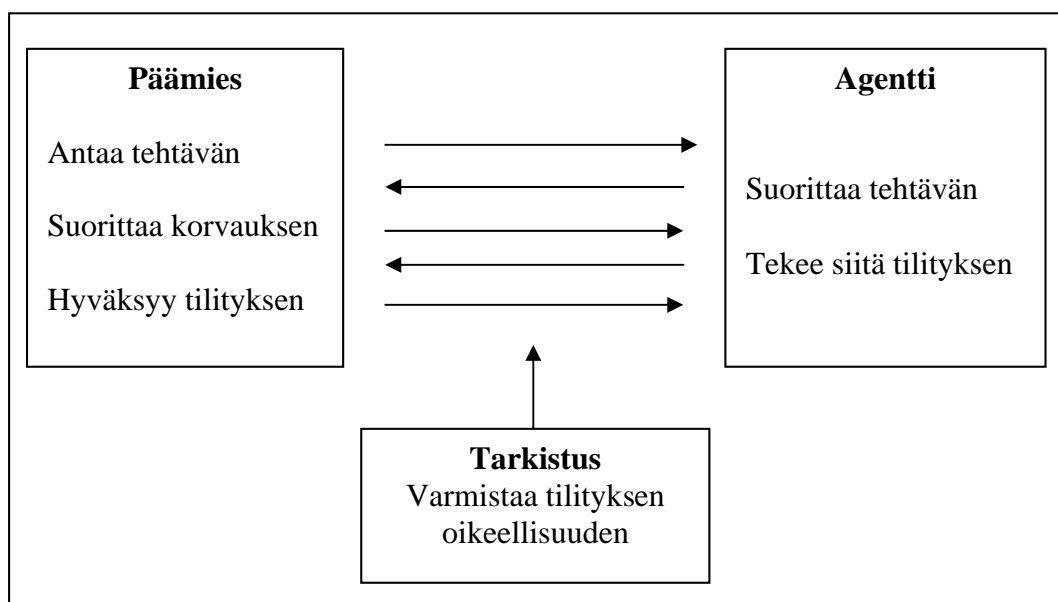
Laskentatoimen tilivelvollisuusajattelu liittyy läheisesti oikeiden ja riittävien tietojen esittämiseen. Tilinpäätösraportit ovat ainakin osittain tilivelvollisuuden toteutumisen arvioinnin välineitä. Tilinpäätösraporttien painotukset ja sisältö vaihtelevat käytettyjen laskentaperiaatteiden ja maantieteellisen sijainnin mukaan. Anglosaksisissa maissa kirjanpito on usein eriytetty budjetti-informaatiosta, sen käsitteistä ja luokittelusta. Tilinpäätöksessä korostuu raportointi ulkoisille sidosryhmille, suurelle yleisölle ja erilaisten resurssien toimittajille. Mannereurooppalaisissa maissa lainsäätäjät ja valvovat elimet on usein nähty tilinpäätöksen ensisijaisina hyväksikäyttäjinä. Laskentaperiaatteet ovat muotoutuneet budjetin ”sanelemina” ja tilinpäätösraportoinnissa on painottunut laillisesti hyväksytyyn budjetin noudattamiseen. (Luoma, Oulasvirta, Näsi 2007, 36.)

Seurakunnissa tilivelvollisuus voidaan tunnistaa 1) seurakunnan jäsenten ja valtuutettujen väliseksi suhteeksi tai 2) valtuuston ja kirkkoneuvoston väliseksi suhteeksi tai 3) kirkkoneuvoston ja johtokuntien/työmuotojen väliseksi suhteeksi.



KUVIO 7. Tilivelvollisuussuhteet seurakunnassa.

Tilivelvollisuussuhteita selitetään usein päämies-agenttiteorialla. Parkerin (1984, 11) mukaan päämies-agenttisuhte on sopimussuhde, jossa päämies valtuuttaa agentin toimimaan puolestaan. Valtuutuksen myötä myös valta päätöksenteosta siirtyy osittain agentin vastuulle. Agentin toimet eivät aina kuitenkaan täysin vastaa päämiehen odotuksia. Agentti voi, joka tahallisesti tai tahattomasti, toimia tavalla, joka ei ole päämiehen edun mukainen. Päätöksenteon ja vallan delegoinnin johdosta päämiehellä on tarve saada tietoa agentin toimista. Agentti on tilivelvollinen toimistaan päämiehelle. Päämies-agenttisuhteen epätäydellisyys aiheuttaa päämiehelle valvontatarpeen.

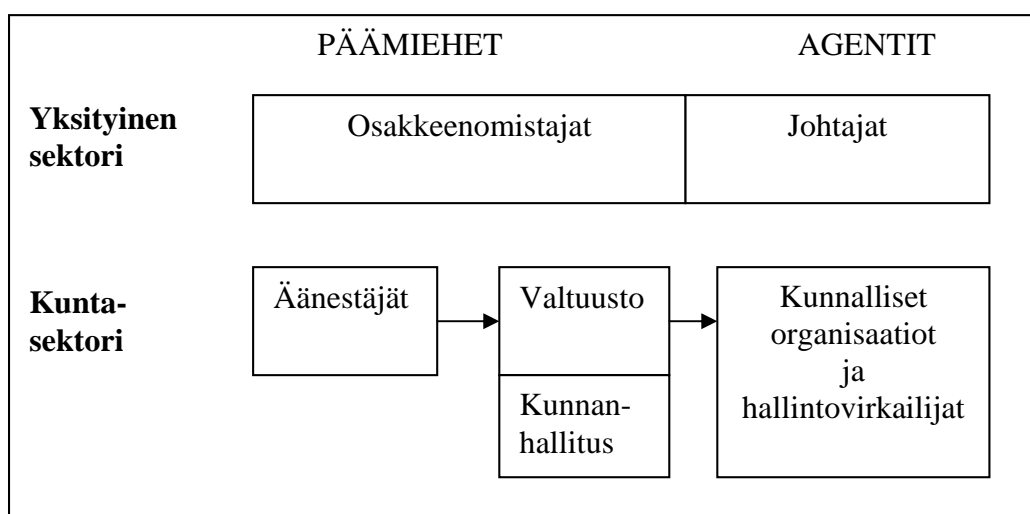


KUVIO 8. Päämiehen ja agentin suhde ja tehtävät sekä tarkastuksen rooli (Meklin 2000).

Julkisella sektorilla päämies-agenttiteorialla voidaan kuvata kansalaisten, poliittisten päättäjien ja toimintayksiköiden välistä suhdetta. Mekinin (1997,37) mukaan päämies

eli kansalainen, antaa agentille eli poliittiselle päättäjälle toimeksiannon ja rahaa, josta on päämiehelle tilivelvollinen. Poliittinen päättäjä taas antaa toimeksiannon ja rahaa toimintayksikölle, jotka ovat taas poliittiselle päättäjälle tilivelvollisia toimeksiannon suorittamisesta ja rahan käytöstä.

Seurakunnissa päämies-agenttisuhte voidaan nähdä usean eri toimijan välillä. Päämiehiä voivat olla seurakunnan jäsenet suhteessa kirkkovaltuustoon, kirkkovaltuusto suhteessa kirkkoneuvostoon ja kirkkoneuvosto suhteessa johtokuntiin tai työmuotoihin. Valkaman (2004, 47) tulkinnan mukaan kuntaorganisaatio koostuu kokonaisesta ketjusta päämies-agenttisuhteita. Yksityisellä sektorilla päämies-agenttisuhte on selkeämpi. Päämies on osakkeenomistaja ja agentti on yrityksen johto tai hallitus. Varmistaakseen agentin toiminnan optimaalisuuden, päämies palkkaa ulkopuolisen, riippumattoman, tilintarkastajan. Valkaman esittämä ajatus päämies-agenttisuhteiden ketjusta kuntasektorilla eroaa seurakuntasektorista ainakin äänestäjän osalta. Pakkojäsenyyteen perustuvalla kuntasektorilla korostuu kuntalaisen rooli äänestäjänä. Vapaaehtoisuuteen perustuvalla seurakuntasektorilla puolestaan seurakuntalaisella on sekä jäsenen, että äänestäjän roolit.



KUVIO 9. Tulkinta päämies-agenttiaselman eroista yksityisellä ja julkisella sektorilla (Valkama 2004, viittauksella OECD 1998 ja Esterin 1998).

4.1.2 Talouden tasapaino monitulkintaisena ongelmana

Talouden tasapaino on monitulkintainen ilmiö. Kärki (2007, 10) näkee talouden tasapainossa monitulkintaisuutta kolmella tavalla: käsitteen monitulkintaisuutta, mittaamisen monitulkintaisuutta ja mittaustuloksen monitulkintaisuutta.

Talouden tasapaino ei ole yksinkertaisesti rajattavissa oleva tulojen ja menojen välinen suhde, vaan tasapainossa on pohjimmiltaan kyse kuntalaisten saamien hyötyjen ja maksamien uhrausten välisestä suhteesta (Kärki 2007, 10). Kärjen (2007, 13) mukaan talouden tasapaino voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen:

1. Uhrauksien ja hyötyjen välinen tasapaino yksittäisen kuntalaisen näkökulmasta. Ovatko kuntalaisten tekemät uhraukset ja saamat hyödyt tasapainossa?
2. Kunnan väestöryhmien välinen tasapaino tietyinä ajankohtana tai ajanjaksona (esimerkiksi lapset vs. aikuiset vs. vanhukset).
3. Tasapaino eri ikäryhmien välillä. Tekevätkö toiset ikäryhmät uhraukset niin, että toiset saavat hyödyt?
4. Tasapaino muuttajien välillä (muuttoliike, kantaväestö vs. muuttajat).

Yhteiskuntamme on pitänyt kohtien 1 ja 2 mukaista epätasapainoa hyväksyttävänä ja oikeudenmukaisena. Progressiivisen verotuksen takia enemmän ansaitsevat maksavat suuremman osan julkisista menoista kuin vähemmän ansaitsevat. Aikuisväestö puolestaan osallistuu julkisten palvelujen rahoittamiseen, toisin kuin lapset.

Tämän tutkimuksen näkökulma talouden tasapainon käsitteeseen on kohdan 3 mukainen. Toteutuuko sukupolvien välinen tasapaino, jakautuvatko hyödyt ja haitat tasapuolisesti eri sukupolvien välillä? Talouden tasapainossa on siis hyvin pitkälle kysymys oikeudenmukaisuudesta.

Toinen talouden tasapainon monitulkintaisuuden tapa liittyy mittaamiseen: mitattaessa tasapainoa, päädytään joka kerran eri tulokseen sen mukaan, mitä tasapainomittaria käytetään (Kärki 2007, 36). Seurakuntien talouden tasapainoa on vuodesta 1999 mitattu tuloslaskelmalla. Seurakuntien siirtymistä käyttämään liikekirjanpitoa soveltuvien voidaan perustella monella tavalla. Yksi merkittävä syy oli se, että valtio

uudisti oman laskentatoimensa vuoden 1998 alusta ja kunnat omansa vuoden 1997 alusta. Ilman laskentatoimen uudistusta seurakunnat olivat vallinneessa tilanteessa jääneet ainoaksi hallinnollista kirjanpitoa käyttäväksi julkisen sektorin yksiköksi. Tämä olisi merkinnyt epävarmuutta esimerkiksi kirjanpito-ohjelmien ylläpidossa ja ammattitaitoisen henkilöstön rekrytoinnissa. Siirtymistä perusteltiin myös esimerkiksi sillä, että tilinpäätösinformaation vertailtavuus paranee ja että liikekirjanpidon mukainen tilinpäätös antaa oikeamman kuvan seurakunnan taloudesta kuin hallinnollisen kirjanpidon mukainen tilinpäätös.

Liikekirjanpidon mukainen tuloslaskelma on kuitenkin vain yksi tapa mitata talouden tasapainoa. Tuloslaskelma on kehitetty ensisijaisesti yrityksen johdon laskelmaksi siitä, minkä verran yrityksestä voidaan jakaa rahaa siihen oikeutetuille intressiryhmille (Kettunen, Mäkinen, Neilimo 1976, 60). Talouden tasapaino voisikin näyttää erilaiselta, mikäli sitä mitattaisiin jollakin muulla mittarilla. Talouden tasapainoa voisi mitata esim. tuloslaskelman vuosikatteen ja investointien omarahoitusosuuden välisellä suhteella tai IPSAS-standardeja noudattaen.

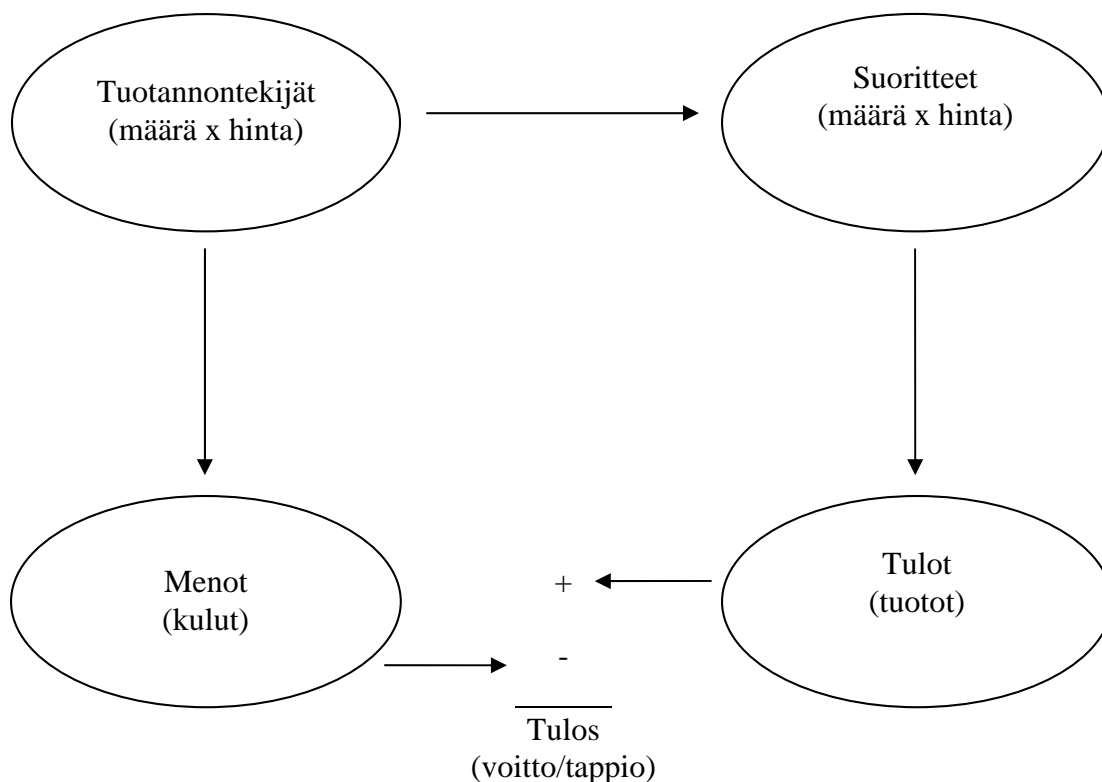
Myös mittaustulokseen liittyy monitulkintaisuutta. Se ilmenee ihmisten rajallisessa kyvyssä tehdä järkeviä päätöksiä. Erilaiset ihmiset erilaisissa olosuhteissa tulkitsevat mittaustuloksia eivätkä ihmiset koskaan käyttäydy optimaalisesti. Mittaustuloksen tulkitsijan oma intressi tai jokin muu asia voi vaikuttaa, tahallisesti tai tahattomattaan, mittaustuloksen tulkintaan. Erilaisissa olosuhteissa voi olla jopa perusteltua tulkita mittaustulosta eri tavalla.

4.1.3 Toimeksiantotalouden tasapaino

Toimeksiantotaloudessa yhteisön jäsenet antavat yhteisölle toimeksiannon ja varat toimeksiannon hoitamiseksi. Yhteisön tehtävänä on toteuttaa toimeksianto jäseniltä saaduilla varoilla. Toimeksiantotaloudessa yhteisö käyttää kaikki varansa saamansa toimeksiannon hoitamiseen eikä kerää itselleen omaisuutta. Toimeksiantotalouden tavoite pitkällä aikavälillä on tulojen ja menojen tasapaino. (Myllyntaus 2002, 10.)

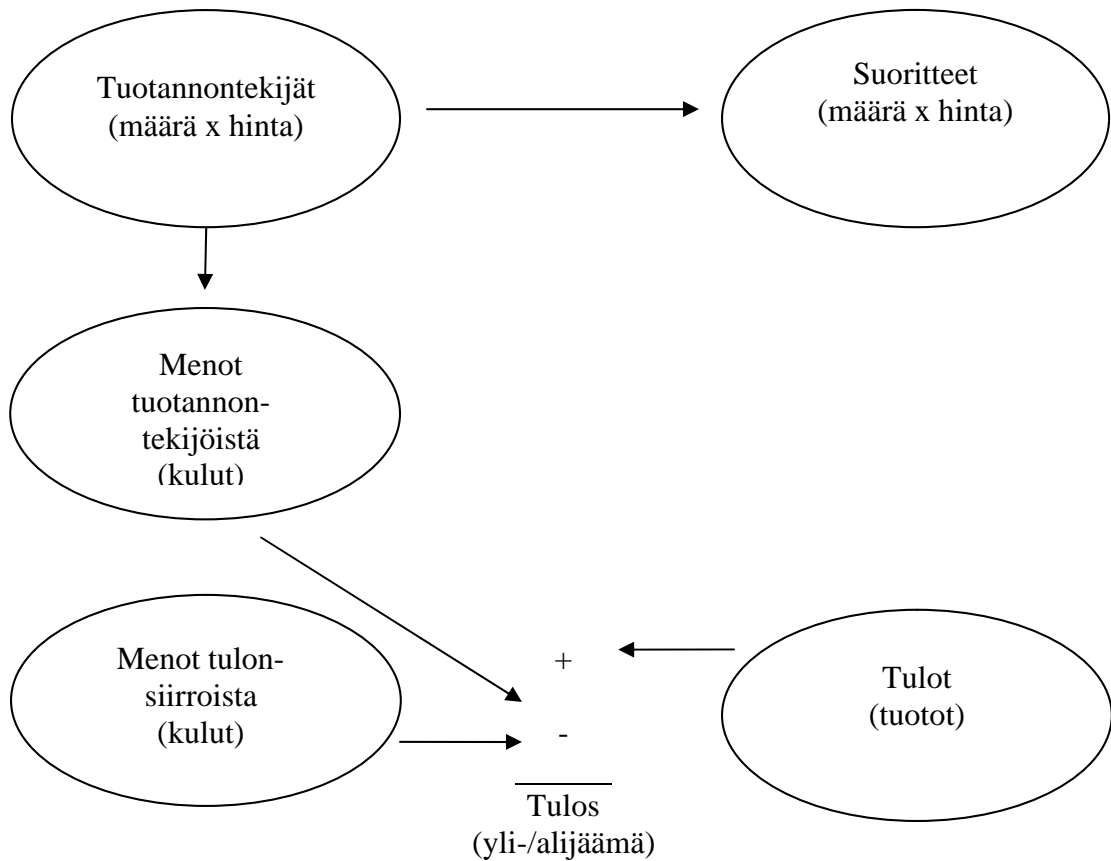
Toimeksiantotalouden lähtökohta on toinen kuin yritystoiminnassa. Yritystoiminnassa yritys hankkii tuotannontekijämarkkinoilta tuotannontekijöitä. Tästä aiheutuu

yritykselle menoja. Tuotannontekijöiden avulla yritys valmistaa suoritteita, joita myymällä se saa tuloja. Näiden menojen ja tulojen erotus on yrityksen voitto tai tappio. Toiminnan tavoite on mahdollisimman suuren voiton saavuttaminen. Julkisesta sektorista poiketen yritystoiminta ei ole luonteeltaan ikuisesti jatkuvaa, vaan toiminta saattaa loppua minä hetkenä hyvänsä.



KUVIO 10. Tulojen, menojen ja reaali-prosessin yhteys markkinarahoitteisella sektorilla (Meklin 1999, 132).

Julkisella sektorilla menoja aiheuttaa tuotannontekijämarkkinoilta, kuten yritystoiminnassakin. Tämän lisäksi julkisyhteisölle aiheutuu menoja tulonsiirroista. Tuotannontekijöiden avulla julkisyhteisö valmistaa suoritteita, aivan kuten yritystoiminnassakin. Yritystoiminnasta poiketen julkisyhteisön tulot eivät muodostu suoritteiden myyntituloista vaan suurelta osin suoritteiden myynnistä riippumattomista tuloista, kuten verotuloista.



KUVIO 11. Tulojen, menojen ja reaali-prosessin yhteys verorahoitteisella sektorilla (Meklin 1999, 135).

Seurakunta on ikuisesti toimiva toimeksiantotalous, jonka tavoitteena on tarjota seurakuntalaisille palveluja näiden maksamalla veroilla. Voimassaolevan kirkkolain (1054/1993) 15:2 § 1-2 momentin mukaan seurakunnan jäsenten tulee osallistua niiden varojen hankkimiseen, joita tarvitaan 1 §:ssä mainittuihin menoihin. Se määrä, mikä kirkkovaltuuston vuosittain hyväksymän talousarvion mukaan muiden tulojen lisäksi tarvitaan menojen suorittamiseen, kootaan varainhoitovuoden kirkollisverona. Pohjimmiltaan talouden tasapaino on näiden palvelujen ja verojen välinen suhde.

Seurakunnan jäsenillä on oikeus odottaa, että seurakunta tuottaa palvelut mahdollisimman tehokkaasti (efficiency), taloudellisesti (economy) ja vaikuttavasti (effectiveness). Pelkkä tulojen ja menojen tasapaino ei siis kuvaa koko toimeksiantotalouden tasapainoa.

Kärjen (2007, 78) mukaan toimeksiantotalous on tasapainossa, kun

- palvelut on järjestetty tehokkaasti, ne ovat riittävän laadukkaita ja niiden tarjonta vastaa kysyntää
- sukupolvet ja asukkaat ovat samanarvoisessa asemassa suhteessa toisiinsa
 - palvelujen tarjonnassa ja velkarasitteessa ei ole epätasapainoa
 - palvelujen rahoittamisvastuussa ei ole epätasapainoa.

Toimeksiantotalouden tavoitteessa, hyötyjen ja uhrausten tasapainossa pitkällä aikavälillä, on selkeä oikeudenmukaisuuden näkökulma. Jakautuvatko uhraukset oikeudenmukaisesti esim. eri sukupolvien tai väestöryhmien välille? Seurakunnan jäsen voi odottaa seurakunnalta oikeudenmukaisuutta toimeksiannon toteuttamisessa.

Toimeksiantotalouden ajallista ulottuvuutta ei voi määrittää. Vaikka ajallista ulottuvuutta ei voida määrittää, voidaan kuitenkin sanoa, että toimeksiantotalouden ajallinen näkökulma on aina pitkä. Seurakunta ei lakkaa koskaan olemasta, vaikka hallinnollisesti seurakuntarakenne voi muuttua, kuten on historian aikana useasti muuttunutkin. Seurakuntien pitkä historia korostaa myös ajallisen näkökulman pituutta. Ajallinen ulottuvuus suuntautuu sekä menneeseen että tulevaan.

4.2 Taseteoria

Kirjanpito teoria sisältää tavallisesti kuvauksen liiketapahtumien käsittelystä ja tilinpäätöksen periaatteista. Tilinpäätös puolestaan käsittää normaalisti tuloslaskelman ja taseen. Kirjanpidon eri selitysteorioissa ei ole periaatteellista teknistä eroa liiketapahtumien kirjaamisessa. Kahdenkertaisen kirjanpidon idea muodostaa yhteisen Luca Pacciolin ajoilta peräisin olevan juuren niille lukuisille erilaisille kirjanpito teorioille, joita maailmalla tavataan. Liiketapahtumien luonteen, tilijärjestelmien ja näitä koskevien käsitelmäärittelyjen suhteen teorioissa on eroavuuksia. Ne selittyvät erilaisilla käsityksillä tilinpäätöksestä, sen luonteesta, tehtävistä ja tarkoituksista. (Majala 1987, 17.)

Tilinpäätöstä koskevista teorioista käytetään kirjallisuudessa melko vakiintuneesti taseteoria nimitystä, vaikka tilinpäätösteoria paremmin kuvaisi tuloslaskelman ja

taseen muodostamaa kokonaisuutta. Historiallisesti lienee painotettu nimenomaan tasetta, jolloin tuloslaskelma ymmärrettiin lähinnä apulaskelmaksi. Näin selittynee taseteorian nimityksen käyttö sekä meillä että muualla maailmassa. Tilinpäätöksen pääasiallisen tehtävän mukaan taseteorioita voidaan erottaa kolme tyyppiä:

- Omaisuuden arvon määrittystehtävää painottava staattinen taseteoria,
- Tuloksenlaskentatehtävää painottava dynaaminen taseteoria ja
- Molempia tehtäviä samanaikaisesti painottava dualistinen taseteoria.

Tase laaditaan tietyltä hetkeltä, se on ikään kuin valokuva tilinpäätöshetkestä, ja on siten selitettävissä staattiseksi. Tuloslaskelma puolestaan lasketaan tietyltä ajanjaksolta, tilikaudelta ja on siten selitettävissä dynaamiseksi.

Seurakuntien vuoden 1999 laskentatoimen uudistamisen yhteydessä käyttöön ottama kirjanpitoikäntö perustuu dynaamiseen taseteoriaan. Pysyvät vastaavat arvostetaan taseeseen hankintahintaan, josta on vähennetty saadut rahoitusosuudet ja suunnitelmanmukaiset poistot. Taseessa ei pyritä osoittamaan omaisuuden todellista arvoa vaan taseessa näkyy poistamaton hankintameno. Keskeisin tilinpäätöslaskelma on tuloslaskelma.

4.2.1 Staattinen taseteoria

Omaisuuden arvoa painottava staattinen taseteoria on historiallisesti vanhin tasekäsitys. Tämän käsityksen mukaan tase ilmoittaa omaisuuden ja vieraan pääoman erotuksena syntyvän talousyksikön oman pääoman määrän eli toisin sanoen talousyksikön nettoarvon. Nettoarvo saadaan seuraamalla tilikauden aikana tapahtuneita liiketapahtumia eli pääoma- ja velkaerien muutoksia. Syntynyt oman pääoman lisäys on voittoa ja vähennys tappiota. Yhteenvetona seurannasta tehdään tilinpäätös, jota edustaa ensisijaisesti tase. Tuloslaskelma toimii voiton ja tappion laskemisessa kontrollilaskelmana. Historiallisesti tuloslaskelma kehittyi paljon myöhemmin kuin tase ja sen edeltäjä inventaari. (Majala 1987, 17–18.)

Staattinen taseteoria korostaa taseen ja varallisuuslaskennan merkitystä kirjanpidossa. Tuloksenlaskenta on toissijaista ja varallisuuslaskentaan perustuvaa. Tilinpäätöstä

laadittaessa on tärkeää, että taseessa esitetään omaisuuden ja pääomien oikeat arvot. Tulos määrittyy arvostamalla. Varat ja velat luetteloidaan yksityiskohtaisesti ja arvostetaan tilinpäätöstä varten. Arvostettujen varojen yhteismäärästä vähennetään velkojen yhteismäärä, jolloin erotuksena saadaan oma pääoma (nettovarallisuus). Jos oma pääoma on edellisestä mittausajankohdasta lisääntynyt, on syntynyt voittoa. Päinvastaisessa tapauksessa on syntynyt tappiota (Alhola, Koivikko, Rätty, Tuominen 2001, 13.)

TAULUKKO 1. *Esimerkki tilikauden voiton/tappion laskemisesta staattisen taseteorian mukaan.*

	Tilikausi 1	Tilikausi 2
Varat	1.000.000	950.000
Velat	300.000	200.000
Oma pääoma (nettovarallisuus)	700.000	750.000
Voitto/tappio		50.000

Staattinen taseteoria korostaa tasetasapainoa ja tasapainon jatkuvaa ylläpitämistä. Vastaavaa-puolen summa on oltava yhtä suuri kuin vastattavaa-puolen summa.

Suomalaisessa liikekirjanpidossa oli aina vuoteen 1974 asti vallitsevana näkemyksenä staattinen taseteoria. Kirjanpitolain uudistuksen (KPL 655/1973) yhteydessä vallitsevaksi kirjanpitoliteoriaksi tuli Saarion meno–tulo-teoria.

Staattisen taseajattelun soveltuvuus julkiselle sektorille on kyseenalaista. Staattisen taseajattelun mukaan taseen tulee joka hetki kertoa kirjanpitoyksikön todellinen arvo. Tämä on ymmärrettävää markkinasektorin puolella, jossa saattaa olla tärkeä tietää yrityksen todellinen arvo. Seurakunta on kuitenkin ikuisesti toimiva toimeksiantotalous, eikä sen taloudellisen markkina-arvon määrittelemine ole oleellista. Seurakuntien kiinteän omaisuuden käypän arvon määrittelemine voi olla vaikeaa ja jopa teoreettista. Seurakuntien talouden tasapainon arvioimista varallisuusasemassa tapahtuvien muutosten perusteella voidaan siis pitää kyseenalaisena.

IPSAS-standardit (*International Public Sector Accounting Standards*) ovat kirjanpito- ja tilintarkastusalan kansainvälisen järjestön IFAC:n (*International Federation of Accountants*) laatimia kansainvälisiä julkiselle sektorille tarkoitettuja tilinpäätösnormeja. Teoreettisessa mielessä IPSAS-standardit perustuvat staattiseen taseeteoriaan eli ovat taselähtöisiä. Taseella pyritään näyttämään yhteisön todellinen tilinpäätöshetken rahallinen arvo.

IPSAS-standardien mukaan pysyvät vastaavat arvostetaan taseeseen lähtökohtaisesti poistoilla oikaistuun hankintamenuon. Ensimmäisen kirjauksen yhteydessä pysyvät vastaavat arvostetaan hankintahintaan tai jos omaisuus on saatu lahjoituksena niin käypään arvoon saantihetkellä. Investointiin mahdollisesti saadut avustukset tai lahjoitukset sisällytetään hankintamenuon. Pysyvät vastaavat voidaan arvostaa myös käypään arvoon.

Taselähtöisten IPSAS-standardien mukaan tilikauden tulos lasketaan oman pääoman muutoksen (nettovarallisuuden) perusteella. IPSAS-standardien mukaisessa kirjanpidossa tuotot ovat tilikauden aikana tapahtuneita taloudellisen hyödyn tai palvelukyvyyn lisäyksiä, jotka toteutuvat varojen lisäyksenä, arvonnousuna tai velkojen vähennyksenä ja johtaa oman pääoman lisäykseen. Mikäli kahden peräkkäisen vuoden tilinpäätösten mukaan yhteisön oma pääoma on kasvanut, on yhteisön tilikausi ollut ylijäämäinen. Tulos kuvastaa paitsi toiminnan tulosta, niin myös eri omaisuuserien arvoissa tapahtuneita muutoksia. Vastaavalla periaatteella, oman pääoman muutoksia seuraamalla, voidaan seurata talouden tasapainon kehittymistä myös pidemmällä aikavälillä.

4.2.2 Dynaaminen taseeteoria

Ajatuksen tuloslaskennan asettamisesta etusijalle taseelaskentaan nähden esitti ensimmäisen kerran saksalainen taloustieteilijä Eugen Schmalenbach. Hän julkaisi pääteoksensa ”Dynamische Bilanz” vuonna 1919.

Dynaamisen kirjanpito-teorian mukaan kirjanpidon ja tilinpäätöksen ensisijainen tehtävä on oikean tuloksen laskeminen. Tase on ensisijaisesti tuloslaskelman laatimisessa tarvittava apuväline ja tilinpäätössaldon säilytyspaikka. Dynaamisen

teorian mukaan laadittu tase ei kuvaa omaisuuserien käypiä arvoja. Taseeseen kirjataan varoina rahat ja saamiset sekä hankintahintaisina menot, jotka eivät kuulu päättyvälle tilikaudelle, ja joista odotetaan tuloja myöhempinä tilikausina. Taseeseen kirjataan myös vieraan pääoman ja oman pääoman saldot (Alhola, Koivikko, Rätty, Tuominen 1999, 19–20). Kettusen, Mäkisen ym. mukaan tuloslaskelma on ensisijaisesti yrityksen johdon laskelma siitä, minkä verran yrityksestä voidaan jakaa rahaa siihen oikeutetuille intressiryhmille (Kettunen, Mäkinen, Neilimo 1976, 60).

Suomalainen liikekirjanpito on vuodesta 1974 perustunut meno–tulo-teoriaan (Martti Saario 1945), joka on luonteeltaan dynaaminen kirjanpito-teoria. Sen mukaan kirjanpidon tehtävä on oikean tuloksen laskeminen jaksotettujen tuloksentehtävien, tulojen ja niiden aikaansaamiseksi uhrattujen menojen erotuksena (Alhola, Koivikko, Rätty, Tuominen 2001, 15). Meno–tulo-teoria perustuu ”meno tulon kohdalle”-periaatteeseen. Sen mukaan tilikaudelle kuuluvat tulot kirjataan suoriteperusteisesti tuotoiksi ja ne tilikaudelle kuuluvat menot, joista ei enää odoteta tuloa, kirjataan kuluiksi. Tilikauden voitto on näiden lukujen erotus. Muut menot kirjataan taseeseen odottamaan tuloja. Meno–tulo-teoriassa taseella on vain teknisen tilikausien välisen siirtolinkin tehtävä. Totaalikauden tilinpäätöstä tehtäessä ei koko tasetta tarvita lainkaan. (Majala 1987, 19).

TAULUKKO 2. *Esimerkki tilikauden tuloksen (voiton/tappion) laskemisesta meno–tulo-teorian mukaan.*

Tuotot (tilikaudelle kuuluvat tulot)	500.000
Kulut (tilikaudelle kuuluvat menot)	300.000
Voitto	200.000

Suomen kirjanpitolainsäädäntö sisältää osin meno–tulo-teoriaan ja osin staattiseen taseteoriaan perustuvia säännöksiä. Voimassaoleva kirjanpitolaki (1366/1997) on liiketapahtumien kirjaamista, tilinpäätöstä ja kirjanpitovelvollisuutta koskeva yleislaki, jota sovelletaan kaikkiin kirjanpitovelvollisiin. Se ei pohjaudu mihinkään yksittäiseen teoriaan. (Alhola, Koivikko, Rätty, Tuominen 2001, 16.)

Seurakuntien nykyinen kirjanpito perustuu dynaamiseen taseajatteluun. Jokainen seurakunta laatii vuosittain tilinpäätöksen, johon sisältyvät mm. tulos- ja rahoituslaskelmat sekä tase.

Tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli-/alijäämän lisäksi tuloslaskelman avulla voidaan laskea erilaisia tunnuslukuja. Tilikaudelle jaksotettujen tuottojen riittävyys jaksotettuihin kuluihin osoitetaan tuloslaskelman välitulosta eli toimintakatteen, vuosikatteen ja tilikauden tuloksen avulla. Vuosikate on keskeinen kateluku, kun arvioidaan tulorahoituksen riittävyyttä. Kirjanpidollisen tasapainon määrittely tapahtuu tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli-/alijäämän (lyhyt aikaväli) ja taseeseen kertyneen kumulatiivisen yli-/alijäämän perusteella.

Kirjanpidollisen tasapainon mittaaminen voi aiheuttaa toisaalta toivottuja mutta myös ei-toivottuja vaikutuksia. Koska nykyisen laskentajärjestelmän mukaan seurakuntatalouden optimi on tuloslaskelman mukainen tasapaino, voi mittaaminen kannustaa lyhytnäköiseen alijäämän välttämiseen tai ylijäämän peittämiseen. Tuloslaskelmaan liittyy manipulointiriskiä, erityisesti poistojen osalta. Joissakin tapauksissa voi olla myös tietämättömyyttä pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutuksista.

Dynaamisen taseteorian mukaan pysyvät vastaavat arvostetaan taseeseen saaduilla rahoitusosuuksilla oikaistuun hankintahintaan. Tämä hankintahinta jaetaan poistoina rasittamaan tulevia tilikausia. Tämän ajattelumallin mukaan poistojen pitäisi vastata investointeja. Näin ei kuitenkaan ole, kuten tämän tutkimuksen kuviosta 2 ilmenee.

4.2.3 Dualistinen taseteoria

Dualistinen taseteoria on kahden edellä mainitun teorian yhdistelmä. Dualistisen taseteorian mukaan kirjanpidon tavoitteena tulee olla sekä omaisuusaseman että tuloksen selvittäminen siten, että poikkeuksellisia tai toiminnan ulkopuolisina ilmiöinä esiintyvät vaikutukset, kuten hintatason ja rahan arvon vaihtelut, poistetaan oikaisu- ja tasauskertoimien avulla (Kirjanpito- ja tilinpäätössanasto 1993, 20).

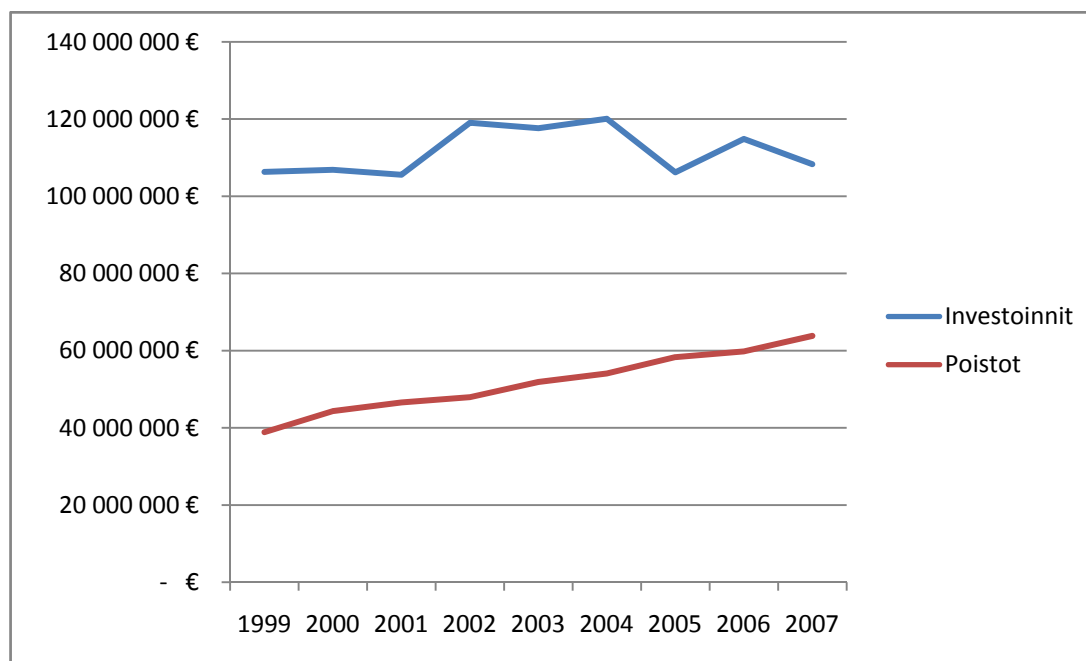
4.3 Pysyvät vastaavat ja poistot

Pysyvien vastaavien merkitys on riippuvainen siitä, mihin tarkoitukseen tase on laadittu. Erilaisissa kirjanpitoideoissa ja -käytännöissä taseen asema ja tarkoitus vaihtelevat. Tässä luvussa käsitellään pysyvien vastaavien kirjanpidollisen käsittelyn ja poistojen vaikutusta talouden tasapainoon seurakunnissa käytössä olevan kirjanpitotavan mukaan.

Seurakunnissa käytössä olevan kirjanpitokäytännön mukaan pysyvät vastaavat arvostetaan ensikirjaamisen yhteydessä taseeseen hankintahintaan, josta on vähennetty saadut avustukset. Poistot kuvaavat pysyvien vastaavien omahankintahinnoista tehtyjä suunnitelman mukaisia poistoja.

Liikekirjanpito on rakennettu yksityistä sektoria varten. Yksityisellä sektorilla poistot vaikuttavat 1) jakokelpoiseen voittoon, 2) maksettaviin veroihin ja 3) vuoden toiminnasta yritykseen jäävään rahamäärään. Yksityisen sektorin periaate on, että se mitä on maksettu, niin se voidaan myös poistoina vähentää. Julkisella sektorilla puolestaan ei jaeta voittoa eikä makseta veroja. Julkisella sektorilla poistojen laskeminen jälleenhankinta-arvosta antaisi oikeamman kuvan taloudesta.

Jotta tuloslaskelmasta voitaisiin päätellä seurakunnan tulorahoituksen riittävyttä ja talouden tasapainoa, tulisi poistojen vastata vuotuista nettoinvestointitarvetta. Evankelisluterilaisten seurakuntien yhteenlasketut poistot eivät kuitenkaan vastaa vuotuista investointien määrää. Vuodesta 1999 vuoteen 2007 poistot ovat olleet keskimäärin 46,37 % nettoinvestoinneista. Tosin poistojen määrä suhteessa investointeihin on ollut nousussa koko tarkasteluajanjakson. Tämän perusteella voidaan kuitenkin todeta, ettei tuloslaskelman osoittama ylijäämä vuosilta 1999–2007 kuvaa luotettavasti talouden tasapainoa.



KUVIO 12. Poistojen ja investointien kehitys evankelisluterilaisissa seurakunnissa 1999–2007.

Alimitoitettujen poistojen syitä kuntasektorilla on (Meklin & al. 2005,179) mukaan:

- 1) Poistot lasketaan käyttöomaisuuden hankinta-ajankohdan, esimerkiksi 1970-luvun omahankintamenoista, josta 2000-luvulla toteutettavan korvausinvestoinnin omahankintameno saattaa poiketa merkittävästi.
- 2) Poistot lasketaan omahankintamenoista, joka on saatu vähentämällä rahoitusosuudet investoinnin hankintamenoista. Tilanteen tekee ongelmalliseksi se, että 1990-luvulle saakka kunnat saivat valtionosuuksia investointeihinsa, mutta viime vuosina valtionosuudet ovat vähentyneet. Tästäkin syystä korvausinvestoinnin omahankintameno on usein merkittävästi aikaisempia korkeampi.
- 3) Usein todellinen korvausinvestointina pidettävä investointi on erilainen kuin alkuperäinen ja usein myös kalliimpi.
- 4) Kaikesta omaisuudesta, joka kaippaa korvausinvestointeja, ei tehdä lankaan poistoja, koska ne on saatu esimerkiksi lahjoituksina.
- 5) Liikekirjanpitoa käyttöönotettaessa kunta on saattanut aloittavassa taseessa aliarvostaa omaisuuden ja tämä pienentää poistoja.

- 6) Liikekirjanpidon käyttöönottohetkellä vanha käyttöomaisuus merkitsee pieniä poistoja ja uudet investoinnit suuria poistoja. Vanha käyttöomaisuus saattaa tarvita suuria korvausinvestointeja ja uusi vähäisiä.
- 7) Poistosuunnitelman mukaisten poistoaikojen ja todellisten pitoaikojen välillä on aikaeroa.

Poistoilla on merkitystä myös, kun tulkitaan seurakunnan kirjanpidollista ja todellista tasapainoa. Seurakunta, joka on tehnyt huomattavia investointeja esim. 1970-luvulla, on todennäköisesti jo poistanut investoinnin omahankintamenon 30 vuoden tasapoistoina. Poistojen määrä on siis hyvin pieni ja kirjanpidollisen tasapainon saavuttamiseksi seurakunta tarvitsee vain pienen vuosikatteen. Sen sijaan seurakunta, joka on tehnyt huomattavia investointeja aivan viimevuosina, kirjaa tilinpäätökseen huomattavan suuret poistot. Tämä seurakunta tarvitsee kirjanpidollisen tasapainon saavuttamiseksi huomattavan suuren vuosikatteen. Todellisen tasapainon näkökulmasta tilanne on päinvastainen. 1970-luvulla investoinut seurakunta saattaa olla suurten investointien edessä ja tarvita suurta vuosikatetta rahoittaakseen tulevat investoinnit. Sen sijaan vasta hiljan investoineella seurakunnalla ei välttämättä ole edessään suuria investointeja eikä täten tarvitse myöskään suurta vuosikatetta.

Toimeksiantotaloudessa teoreettisesti oikea tapa määrittää vuosikatteen suuruus on esittää kysymys, mihin se tarvitsee vuosikatetta (Mekiln 2001, 144). Käytännössä vuosikate on rahaa, joka yhteisöltä jää investointeihin. Mikäli yhteisö rahoittaa investointinsa etupainotteisesti, aikaisemmilla säästöillä ja omaisuuden realisoinnilla, vuosikatetta tarvitaan tuleviin investointeihin varautumiseen. Mikäli käytössä on takapainotteinen rahoitusstrategia, investoinnit rahoitetaan lainarahalla, vuosikatetta tarvitaan lainan lyhennyksiin ja korkoihin. Käytännössä usein käytetään rahoituksessa sekastrategiaa, jossa vuosikatteen on riitettävä osaksi investointeihin ja osaksi lainanlyhennyksiin ja korkoihin.

Rahoitusstrategian valinnalla on myös oikeudenmukaisuusvaikutus. Viimekädessä veronmaksajat maksavat kaikki investoinnit. Rahoitusstrategian valinnalla vaikutetaan siihen, mihin väestöryhmään rasitus kohdistuu.

4.4 IPSAS-standardit

IPSAS-standardit on sijoitettu tässä tutkimuksessa teorioista kertovan otsikon alle. IPSAS-standardit eivät kuitenkaan edusta tässä tutkimuksessa teoriaa, vaan ovat luokiteltavissa teoriasta johdetuksi opiksi, jota puolestaan sovelletaan käytäntöön usein eri tavoin. IPSAS-standardit ja niiden mukainen pysyvien vastaavien käsittelyn esittelemineen tässä tutkimuksessa on kuitenkin perusteltua.

IPSAS-standardit (*International Public Sector Accounting Standards*) ovat kansainvälisiä julkiselle sektorille tarkoitettuja tilinpäätösnormeja. IPSAS-standardien tavoite on yhdenmukaistaa tilinpäätösraportointia kansainvälisellä tasolla. Standardien käytön uskotaan parantavan julkisen sektorin yhteisöjen tilinpäätösraportoinnin laatua ja läpinäkyvyyttä sekä vahvistavan yleistä luottamusta julkisen sektorin varainhoitoon. (IPSASB Fact Sheet, 1).

Standardin mukaan kirjanpitoyksikön, joka tilinpäätöksessä noudattaa IPSAS-standardeja, tulee kertoa siitä tilinpäätöksessä. Noudattamisilmoituksen saa tehdä vain, mikäli noudattaa kaikkia kyseeseen tulevia IPSAS-standardeja. IPSAS-standardit on tarkoitettu kaikille julkisyhteisöille, lukuun ottamatta liikelaitoksia. (IPSAS 1, kpl. 26.)

IPSAS-tilinpäätösnormeja käytetään enimmäkseen vähemmän kehittyneissä maissa, jotka ovat olleet riippuvaisia kansainvälisestä avusta sekä kansainvälisissä järjestöissä (esim. NATO, YK, EU). Myös eräissä uusissa EU-jäsenmaissa julkisen sektorin kirjanpito on rakennettu IPSAS-standardien mukaisesti. Suomessa IPSAS-standardien kehitystä on seurattu mutta niitä ei ole otettu sellaisinaan käyttöön.

4.4.1 IFAC ja IPSASB

IPSAS-standardit ovat kirjanpito- ja tilintarkastusalan kansainvälisen järjestön *International Federation of Accountants* (IFAC) julkisen sektorin tilinpäätösstandardilautakunnan *International Public Sector Accounting Standards Board* (IPSASB) valmistelemissä, kehittämissä ja julkaisemissa.

IFAC on perustettu vuonna 1977 ja siihen kuuluu tällä hetkellä yli 160 jäsenyhdistystä 120 eri maasta. IFAC:n alkuperäinen tarkoitus on ollut laatia tilinpäätösnormeja yksityiselle sektorille.

IPSASB perustettiin vuonna 1986 IFAC:n pysyväksi komiteaksi, jolla on oikeus toteuttaa ohjelmia julkisyhteisöjen tilinpäätösraportoinnin, tilintarkastuksen, hyvän johtamis- ja hallintotavan sekä operatiivisen laskentatoimen kehittämiseksi. IPSASB:iin kuuluu 18 jäsentä, joista kolme on niin sanottuja julkisia jäseniä. Jäsenet IPSASB:iin valitsee IFAC:n hallitus esityksen perusteella ja oikeus esittää jäsentä on ainoastaan IFAC:n jäsenjärjestöillä. Suomalaisia täysivaltaisia jäseniä ovat KHT-yhdistys ja HTM-yhdistys. Ehdotuksia julkiseksi jäseneksi voi tehdä muukin kuin IFAC:n jäsenjärjestö.

IPSASB:n jäsenten valintamenettelystä johtuen vain harvalla sen jäsenellä on vastuita tai asiantuntijuutta julkisyhteisöjen tilinpäätösraportoinnissa. Tämä asettaa kyseenalaiseksi IFAC:n kompetenssin julkisen sektorin tilinpäätösraportoinnin standardisoinnissa (Luoma 2007, 18).

Varsinainen standardien laadinta alkoi vuonna 1996. Helmikuuhun 2008 mennessä IPSASB on julkaissut 26 standardia. Useimmat julkaistuja IPSAS-standardeista perustuvat yrityssektorin IAS/IFRS-standardeihin.

4.4.2 IPSAS-standardit ja pysyvät vastaavat

IPSAS-standardit perustuvat staattiseen taseteoriaan. Staattisessa taseteoriassa taselaskennan merkitys korostuu tuloslaskennan asemasta. Teorian mukaan varallisuusaseman kehityksen seuranta on ensisijaista tuloksenteleeseen verrattuna. IAS/IFRS-standardeissa korostuu omaisuusarvojen käypään arvon arvostaminen niin, että realisoitumattomat arvonmuutokset voivat muodostaa merkittävän osan tuloksesta. Suomessa tilinpäätöksessä on korostunut tuloslaskelman merkitys. Seurakuntien ja kuntien talouden tasapainovaatimus on määritelty tuloslaskelman mukaisen tilikauden tulokseen perustuen.

4.4.3 Varan ja pysyvien vastaavien määritelmä

Staattisessa taseteoriassa varan määritelmä korostuu. Jos tasetta korostetaan ensisijaisena tilinpäätöslaskelmana ja tilikauden tulosta määriteltäessä mitataan taseen eriä ja taseessa tapahtuneita muutoksia, on varan määritelmä erittäin tärkeä. Standardin mukaan varat ovat yhteisön hallinnassa aikaisempien tapahtumien seurauksena olevia resursseja, joista yhteisölle odotetaan kertyvän tulevaisuudessa taloudellista hyötyä tai palvelukykyä (IPSAS 1). Pysyvät vastaavat on määritelty standardissa aineellisiksi varoiksi, joita yhteisö pitää hallussaan käyttääkseen niitä tavaroiden tai palvelujen tuottamiseen, vuokratakseen niitä muille tai käyttääkseen niitä hallinnollisiin tarkoituksiin, ja joita odotetaan käytettävän useamman kuin yhden tilikauden aikana (IPSAS 17, kpl 12).

4.4.4 Pysyvien vastaavien arvostaminen kirjanpidossa

IPSAS-standardin mukaan pysyvät vastaavat tulee kirjata varaksi, kun siitä on odotettavissa kyseiselle yhteisölle taloudellista hyötyä tai palvelukykyä ja kun varan hinta tai käypä arvo voidaan luotettavasti mitata (IPSAS 17, kpl 13). Yhteisön tulee siis arvioida tuottaako kyseinen vara sille taloudellista hyötyä tai palvelukykyä sekä myös sitä, voidaanko varan arvo mitata luotettavasti.

Mikäli vara täyttää edellä mainitut varaksi kirjaamisen edellytykset, arvostetaan se taseeseen ensimmäistä kertaa kirjattaessa lähtökohtaisesti hankintamenuun. Mikäli vara on saatu lahjoituksena tai nimelliseen hintaan, niin vara arvostetaan taseeseen saantiajankohdan käypään arvoon. (IPSAS 17, kpl 22–23.)

Ensikirjaamisen jälkeen vara kirjataan lähtökohtaisesti hankintahintaan, josta on vähennetty kertyneet poistot ja arvonalentumiset. Vaihtoehtoisesti vara voidaan kirjata uuteen arvoon. Tämä uusi arvo on uudelleenarvioinnin ajankohdan käypä arvo, vähennettynä tämän ajankohdan jälkeisillä poistoilla ja arvonalentumisilla. Uudelleenarvioinnit tulee tehdä riittävän säännöllisesti, ettei kirjanpitoon arvioitu arvo poikkea olennaisesti raportointipäivän arvosta (IPSAS 17, kpl 38–39). Mikäli varan kirjanpitoarvo kasvaa uudelleenarvioinnin seurauksena, kirjataan kasvu

uudelleenarvostustuloksi. Vastaavasti varan arvon väheneminen kirjataan kuluksi. (IPSAS 17, 49–50.)

IPSAS-standardit mahdollistavat siis varan arvostamisen käyvään arvoon. IPSAS-standardi määrittelee varan käyväksi arvoksi rahamäärän, johon vara voitaisiin vaihtaa tai jolla velka voitaisiin suorittaa asiantuntevien, liiketoimeen halukkaiden, toisistaan riippumattomien osapuolten välillä (IPSAS 17, kpl 12). Käyvän arvon käyttäminen seurakuntien pysyvien vastaavien arvostamisessa tuottaisi vaikeuksia. Esimerkiksi sakraalirakennusten kohdalla on vaikea täyttää käyvän arvon määritelmän kriteerejä.

4.4.5 Pysyvien vastaavien poistojen laskeminen

IPSAS-standardien mukaan poistolla tarkoitetaan varan poistopohjan järjestelmällistä jakamista sen vaikutusajalle. Poistopohja on puolestaan määritelty varan hankintamenoksi tai muuksi sen sijasta tilinpäätöksessä käytettäväksi määräksi jäännösarvolla vähennettynä. Jäännösarvo on nettomäärä, jonka yhteisö odottaa saavansa varasta sen vaikutusajan päättyessä, kun odotetut luovutuksesta johtuvat menot on vähennetty. Vaikutusaika (käyttöaika) määritellään ajanjaksoksi, jona yhteisön odotetaan käyttävän varaa tai niiden suoritteiden tai vastaavien yksiköiden määrä, jonka varan odotetaan tuottavan yhteisölle. (IPSAS 17, kpl 12.)

Pysyvien vastaavien poistopohja tulee kirjata järjestelmällisesti kuluksi hyödykkeen vaikutusaikana. Käytettävän poistomenetelmän tulee kuvata sitä, miten yhteisö käyttää hyödykettä saadakseen siitä taloudellista hyötyä tai palvelukykyä. Kunkin tilikauden poisto tulee kirjata kuluksi, jollei sitä sisällytetä jonkin toisen taseeseen merkittävän hyödykkeen kirjanpitoarvoon. Kun yhteisö kuluttaa varaan sisältyviä taloudellisia hyötyjä tai palvelukykyä, alennetaan sen kirjanpitoarvoa tätä kulutusta vastaavasti kirjaamalla poisto kuluksi. Poistokirjaus tehdään silloinkin, kun varan arvo ylittää sen kirjanpitoarvon. (IPSAS 17, kpl 54–55.)

Yhteisö kuluttaa pysyvään vastaavaan liittyviä taloudellisia hyötyjä tai palvelukykyä pääasiassa käyttämällä hyödykettä. Kuitenkin myös muut tekijät, kuten tekninen vanhentuminen tai seisonta-aikainen kuluminen alentavat usein hyödykkeen kykyä tuottaa taloudellisia hyötyjä tai palvelukykyä. Yhteisö voi myös luopua varasta tietyn

ajan kuluttua. Hyödykkeen vaikutusaika voi siis olla lyhyempi kuin taloudellinen pitoaika. (IPSAS 17, kpl 57.)

Pysyvien vastaavien poistopohjan systemaattiseen kuluksi kirjaamiseen hyödykkeen vaikutusaikana voidaan käyttää erilaisia poistomenetelmiä. Näitä menetelmiä ovat tasapoisto-, degressiivinen poisto-, ja käytön mukainen poistomenetelmä. Tasapoistomenetelmä johtaa tasasuuruiseen vuosittaiseen poistokirjaukseen hyödykkeen vaikutusaikana. Jäännösarvopoistomenetelmä johtaa vuosittain alenevaan poistokirjaukseen hyödykkeen vaikutusaikana. Käytön mukainen poistomenetelmä johtaa poistokirjaukseen, joka perustuu hyödykkeen oletettuun käyttöön tai tuotokseen. Poistomenetelmä valitaan sen mukaan, miten hyödykkeestä saatavat taloudelliset hyödyt tai palvelukyky jakautuvat hyödykkeen vaikutusaikana ja sitä sovelletaan tilikaudesta toiseen, ellei hyödykkeestä odotettavissa olevien taloudellisten hyötyjen tai palvelukyvyn jakautumisessa tapahdu muutoksia. (IPSAS 17, kpl 60.)

Pysyvän vastaavan poistomenetelmä tulee tarkistaa säännöllisesti. Jos hyödykkeestä odotettujen taloudellisten hyötyjen tai palvelukyvyn jakautuminen hyödykkeen vaikutusaikana on muuttunut merkittävästi, muutetaan sellaisten hyödykkeiden poistomenetelmiä uutta jakautumaa vastaavaksi. Mikäli tämän tyyppinen poistomenetelmän muutos osoittautuu välttämättömäksi, sitä käsitellään kirjanpidollisen arvon muutoksena sekä kuluvan tilikauden ja tulevien tilikausien poistoja oikaistaan muutosta vastaavasti. (IPSAS 17, kpl 65.)

Pysyvän vastaavan käyttöaika tulee tarkistaa säännöllisesti. Jos odotettu käyttöaika on olennaisesti erilainen kuin aikaisempi arvio, niin tilikauden poisto ja tulevien tilikausien poistot tulee oikaista uutta vaikutusaikaa vastaaviksi. (IPSAS 17 62 kpl.)

Tavallisesti tilikauden poisto kirjataan kuluksi. Joissakin tapauksissa hyödykkeen tuottamaa taloudellista hyötyä voidaan kuitenkin käyttää muiden hyödykkeiden tuottamiseen, jolloin ei synny kulukirjausta. (IPSAS 17, kpl 61.)

4.4.6 Kansallisomaisuus

Joitakin varoja kutsutaan kansallisomaisuudeksi (Heritage Assets), koska niillä on huomattava kulttuuri-, ympäristö- tai historiallinen arvo. Esimerkkinä kansallisomaisuudesta ovat historialliset rakennukset, arkeologiset paikat, merkittävät luontokohteet ja taideteokset. Kansallisomaisuuden tunnusmerkkeinä on usein käytetty:

- niiden kulttuuri-, ympäristö-, koulutus/kasvatus- ja historia-arvoa voi tuskin täysin kuvata markkinahintaisella taloudellisella arvolla;
- lailliset tai muutoin pakottavat velvoitteet voivat estää tai rajoittaa niiden myymistä;
- ne ovat usein korvaamattomia ja niiden arvo saattaa nousta ajan kuluessa siitä huolimatta, että niiden fyysinen kunto heikkenee; ja
- niiden käyttöaikaa, joka voi joissakin tapauksissa olla useita satoja vuosia, voi olla vaikea määritellä.

Kansallisomaisuudella voi olla muuta palvelukykyä kuin niiden kansallisperintöarvo. Esimerkiksi historiallinen rakennus voi olla toimistotilana. Tällaisissa tapauksissa omaisuus tulee käsitellä samoilla periaatteilla kuin muut pysyvät vastaavat. (IPSAS 17, kpl 8.)

Mikäli yhteisö kirjaa kansallisomaisuuden taseeseensa, tulee sen tuoda julki esimerkiksi:

- käytetty arvostusperuste;
- käytetty poistomenetelmä, mikäli poistoja on tehty;
- kirjanpidon bruttoarvo;
- kertyneet poistot tilikauden lopussa, mikäli poistoja on tehty; ja
- kirjanpitoarvon täsmäytys tilikauden alussa ja lopussa sekä niiden osatekijät (IPSAS 17, kpl 10).

IPSAS-standardin mukaan kansallisomaisuus voidaan kirjata taseeseen mutta se ei ole välttämätöntä. Mikäli yhteisö kirjaa kansallisomaisuuden taseeseensa, sen tulee

noudattaa IPSAS 17-standardin määräyksiä muulta kuin mittaamista koskevalta osalta. (IPSAS 17, kpl 7).

Kirkkorakennukset täyttävät monilta osin IPSAS-standardin mukaisen kansallisomaisuuden määritelmän. Kirkkorakennukset ovat historiallisia rakennuksia, niiden kulttuuri- ja historia-arvoa voi tuskin täysin kuvata markkinahintaisella taloudellisella arvolla, lailliset tai muutoin pakottavat velvoitteet voivat estää tai rajoittaa niiden myymistä, ne ovat usein korvaamattomia ja niiden arvo saattaa nousta ajan kuluessa siitä huolimatta, että niiden fyysinen kunto heikkenee ja niiden käyttöaikaa, joka voi joissakin tapauksissa olla useita satoja vuosia, voi olla vaikea määritellä. Kirkkorakennukset ovat kuitenkin yhä alkuperäisessä käyttötarkoituksessa eli niillä voidaan katsoa olevan muuta palvelukykyä kuin niiden kansallisperintöarvo. Tällä perusteella myös kirkkorakennukset tulee IPSAS-standardien mukaan kirjata taseeseen ja niitä tulee käsitellä kuten muitakin pysyviä vastaavia. Kansallisomaisuuden käsittelemisen muiden pysyvien vastaavien tavoin on kyseenalaistanut ainakin Barton (2004, 438)

4.4.7 IPSAS 17-standardin soveltaminen seurakuntien tilinpäätöksessä

Evangelisluterilaisissa seurakunnissa noudatetaan kirjanpitolakia (1336/1997) soveltuvien osin. Tärkein kirkkohallituksen pysyviä vastaavia koskeva ohje on kirkkohallituksen yleiskirjeen 10/2005 liite 1, seurakunnan ja seurakuntayhtymän suunnitelman mukaiset poistot ja pysyvien vastaavien osakirjanpito. Kirjanpitolain ja kirkkohallituksen ohjeiden mukainen pysyvien vastaavien käsittely vastaa osin IPSAS-standardien määräyksiä mutta myös eroja on olemassa. Seuraavassa tuodaan esille tämän tutkimuksen kannalta merkittävimpiä eroja pysyvien vastaavien käsittelyssä.

TAULUKKO 3. Kirkkohallituksen ohjeiden ja kirjanpitolain mukaisen käytännön ja IPSAS-standardien välisiä merkittävimpiä eroja pysyvien vastaavien arvostamisessa.

	<i>Kirkkohallituksen ohjeiden ja kirjanpitolain mukainen käytäntö</i>	<i>IPSAS-standardien mukainen käytäntö</i>
<i>Kirjaamiskelpoisuus</i>		Varan hinta tai käypä arvo voitava mitata luotettavasti.
<i>Arvostaminen ensikirjaamisen yhteydessä</i>	Hankintameno vähennettynä saaduilla avustuksilla ja lahjoituksilla.	Hankintameno, tai jos on saatu lahjoitus tms. , niin käypä arvo saantihetkellä.
<i>Arvostaminen ensikirjaamisen jälkeen</i>	Hankintameno vähennettynä kertyneillä poistoilla.	Hankintameno vähennettynä kertyneillä poistoilla. Mahdollista myös käypä arvo. Edellyttää säännöllistä uudelleenarviointia.
Kansallisuus	Ei erillismainintaa.	Arvostaminen taseeseen ei ole välttämätöntä.

Tämän tutkimuksen empiirisessä osassa sovelletaan IPSAS-standardeja siten, että oletetaan kaikkien pysyvien vastaavien olevan luotettavasti mitattavissa. Investointien arvostamista ensikirjaamisen yhteydessä oikaistaan siten, että hankintamenoon lisätään investointiin saadut avustukset. Poistopohja on näin saatu hankintameno vähennettynä mahdollisella jäännösarvolla. Ensikirjaamisen jälkeen ei käytetä käypää arvoa, vaan hankintamenoa vähennettynä kertyneillä poistoilla.

4.5 Talouden tasapaino evankelisluterilaisissa seurakunnissa

Edellä on jo useaan otteeseen todettu, että seurakunta on toimeksiantotalous ja toimeksiantotalouden periaate on talouden tasapaino pitkällä aikavälillä. Edellä on myös todettu, että talouden tasapainon määrittelemiseen ja mittaamiseen vaikuttaa moni asia.

Periaatteessa talouden tasapainon määrittelemisen on yksinkertaista, menojen ja tulojen on oltava yhtä suuret. Ongelmallisemmaksi asia tulee, kun pohditaan asiaa tarkemmin. Halutaanko huomioida myös reaalityö vai tyydytäänkö vain rahatalouden tasapainoon? Tasapainossa kun on kuitenkin pohjimmiltaan kyse

saatujen hyötyjen ja tehtyjen uhrausten välisestä suhteesta. Mikäli pitäydytään pelkästään rahatalouden tarkastelussa, kuten tässä tutkimuksessa on tehty, niin millä mittarilla tasapainoa arvioidaan, miten mittaustulosta tulkitaan ja millä aikavälillä tasapainoon pyritään. Oleellisia asioita todellisen tasapainon toteutumista arvioitaessa ovat, ei ainoastaan menot ja tulot, vaan myös velka ja varat.

Nykyisen seurakunnissa käytössä olevan kirjanpitokäytännön mukaan talouden tasapainon tärkein mittari on tuloslaskelma. Lainsäädäntö edellyttää seurakuntia tarkkailemaan talouden tasapainoa nimenomaan tuloslaskelman yli- tai alijäämän ja taseeseen kertyneen yli- tai alijäämän avulla. Tilikauden yli- tai alijäämä siirretään tilinpäätöksen yhteydessä taseeseen. Näin taseessa voidaan seurata pitkän aikavälin talouden tasapainon kehittymistä. Tuloslaskelma tasapainon mittarina on kuitenkin kyseenalainen. Poistot eivät käytännössä vastaa investointeja ja sen johdosta tuloslaskelman mukainen nollatulos on todellisuudessa alijäämäinen.

Tuloslaskelman mukaan talouden tasapainoa määriteltäessä lähtökohta on, että vuosikatteella on pystyttävä kattamaan poistot. Mikäli vuosikate on yhtä suuri kuin poistot, on talous tasapainossa. Vuosikatteeseen asti tuottojen ja kulujen laskeminen on melko yksiselitteistä. Ongelmallisempina voidaan pitää poistoja. Poistot ovat aikaisemmin tapahtuneiden investointien ulkopuolisilla rahoitusosuuksilla vähennettyjen hankintahintojen jaksottamista tuleville vuosille, eivätkä siten kerro nykyisestä tasapainosta. Suomen evankelisluterilaisen kirkon seurakuntien poistot olivat vuosina 1999–2007 43,7 % vuosikatteesta.

Taloudellisen tasapainon saavuttamisen määrittelyssä voidaan välineenä käyttää myös rahoituslaskelmaa. Rahoituslaskelmassa arvioidaan tulorahoituksen riittävyyttä investointeihin ja lainanlyhennyksiin. Lisäksi rahoituslaskelmalla voidaan seurata rahavarojen muutosta. Pysyvien vastaavien arvostamisen näkökulmasta rahoituslaskelma osoittaa kyseisen tilikauden aikana maksettujen investointimenojen määrän, tulorahoituksen riittävyyden investointeihin ja muutokset lainakannassa. Rahoituslaskelman tuottamaa tietoa pitkällä aikavälillä voidaan pitää talouden tasapainon kannalta hyvin keskeisenä. Rahoituslaskelman heikkoutena voidaan pitää sitä, ettei se huomioi varallisuusasemassa tapahtuvia muutoksia, sikäli kun sillä on suurta merkitystä toimeksiantotalouden tasapainoa arvioinnissa.

Toimeksiantotalouden tasapainoa määriteltäessä lähtökohtana voisi olla nykyisen dynaamiseen tasetoriaan perustuvan laskentakäytännön sijaan staattinen tasetoria. Valmiin normiston tähän tarkoitukseen tarjoaa kansainväliset IPSAS-standardit. Tällöin taseessa tapahtuvasta varallisuusaseman kehityksen seurannasta tulisi ensisijaista ja tuloslaskennasta tulisi toissijainen kirjanpidon tehtävä. IPSAS-standardien mukaan pysyvät vastaavat arvostetaan ensikirjaamisen yhteydessä taseeseen todelliseen hankintahintaan. Saadut ulkopuoliset rahoitusosuudet sisältyvät tasearvoon. Poistot laskettaisiin siis korkeammasta arvosta kuin nykyisessä laskentakäytännössä. IPSAS-standardit mahdollistavat omaisuuden arvostamisen myös ensikirjaamisen jälkeen käypään arvoon. Tilikauden tulos muodostuu IPSAS-standardien mukaan varojen ja velkojen välisessä suhteessa eri tilikausien välillä tapahtuneiden muutosten perusteella. Omaisuuden näyttäminen taseessa enemmän käypiin arvoihin ja varallisuusaseman muutosten seuraaminen ensisijaisena kirjanpidon tehtävänä, muuttaisi varmasti seurakuntien tilinpäätösinformaation antamaa kuvaa seurakuntien taloudesta ja talouden tasapainosta.

5 TALouden TASAPAINO ESIMERKKISEURAKUNNISSA

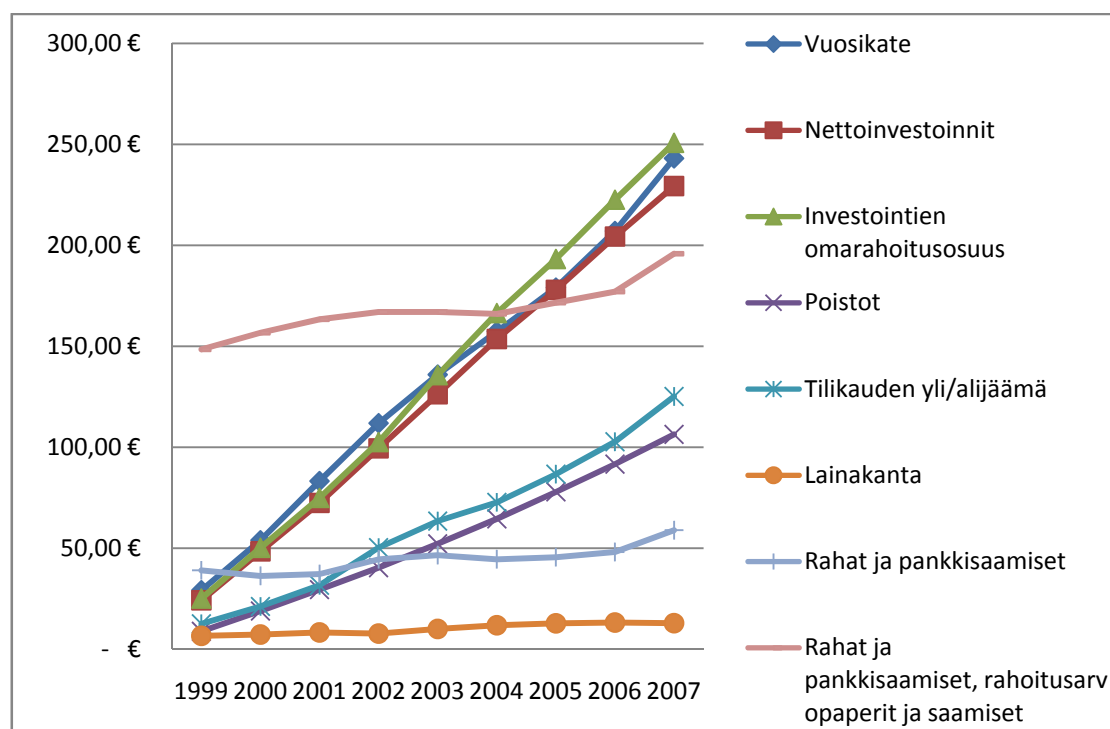
Tämän tutkimuksen empiirisessä osassa analysoidaan seurakuntien tilinpäätöksiä vuosilta 1999–2007. Seurakunnat on jaettu jäsenmäärän mukaan kuuteen ryhmään, alle 2 000 jäsentä, 2 001–5 000 jäsentä, 5 001–10 000 jäsentä, 10 001–30 000 jäsentä, 30 001–100 000 jäsentä ja yli 100 000 jäsentä. Jokaisesta ryhmästä on valittu yksi esimerkkiseurakunta, jotka ovat jäsenmäärän mukaisessa järjestyksessä Yläne, Padasjoki, Parkano, Sipoon seurakuntayhtymä, Lahden seurakuntayhtymä ja Tampereen seurakuntayhtymä. Jokaisesta seurakunnasta ja seurakuntaryhmästä on laskettu kahdeksan tunnuslukua, joista on tehty kuviot. Vuosikatteen, nettoinvestointien, investointien omarahoitusosuuden, poistojen ja tilikauden yli/alijäämän osalta kuvioissa on kumulatiiviset arvot vuosilta 1999–2007. Lainakannan, rahojen ja pankkisaamisten sekä rahojen, pankkisaamisten, rahoitusarvopaperien ja saamisten osalta kuvioissa on kunkin tilinpäätöksen mukainen

arvo. Vertailun helpottamiseksi tunnusluvut on laskettu euroina jäsentä kohden. Analyysin perusteella arvioidaan, miten talouden tasapaino on toteutunut tarkasteluajanjaksolla. Tämän johdantoluvun lopussa on kaikkien seurakuntien yhteenlasketut tunnusluvut kuviossa 13. Jokaisen esimerkkiseurakunnan kohdalla esitetään ensin kyseisen seurakuntaryhmän ja sen jälkeen esimerkkiseurakunnan tunnusluvut omissa kuvioissaan.

Analyysissä arvioidaan talouden tasapainon toteutumista neljästä eri näkökulmasta. Ensimmäiseksi arvioidaan talouden tasapainon toteutumista tuloslaskelman osoittaman yli- tai alijäämän perusteella. Tämän jälkeen arvioidaan talouden tasapainon toteutumista rahoituslaskelman avulla. Rahoituslaskelman perusteella talouden tasapainoa arvioitaessa käytetään kassavarojen muutosta, lainakannan muutosta, vuosikatetta ja nettoinvestointeja. Rahoituslaskelmaan sisältyviä satunnaisia eriä ja tulorahoituksen korjauseriä ei teknisistä syistä johtuen tässä yhteydessä käytetä. Kolmanneksi arvioidaan IPSAS-standardien mukaista tasapainoa, jossa oletetaan kaikkien pysyvien vastaavien olevan luotettavasti mitattavissa. Investointien arvostamista ensikirjaamisen yhteydessä oikaistaan sitten, että hankintameno on lisätty investointiin saadut avustukset. Poistopohja on näin saatu hankintameno vähennettynä mahdollisella jäännösarvolla. Ensikirjaamisen jälkeen ei käytetä käyppiä arvoja, vaan hankintamenoa vähennettynä kertyneillä poistolla. Tarkoitus ei ole selvittää, miltä talouden tasapaino näyttäisi IPSAS-standardeja täydellisesti noudattaen vaan selvittää pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutus talouden tasapainoon. Lopuksi käsitellään tosiasiallisen talouden tasapainon toteutumista tarkasteluajanjaksolla.

Toimeksiantotalouden todellisen tasapainon saavuttamisen arviointi ei ole yksiselitteistä. Todellisessa tasapainossa on pohjimmiltaan kyse seurakunnan jäsenten tekemien uhrausten ja saaman hyödyn välisestä suhteesta pitkällä aikavälillä. Tässä tutkimuksessa ei ole selvitetty minkälaisen vastineen seurakunnan jäsen on maksamilleen kirkollisveroille saanut, vaan tosiasiallisella tasapainolla tarkoitetaan yksinomaan rahaprosessin tasapainoa. Tässä tutkimuksessa tosiasiallisen tasapainon arviointi lähtee vuosikatteesta. Vuosikate tarkasteluajanjakson tuottojen ja kulujen erotuksena on helppo hyväksyä lähtökohdaksi. Seuraavaksi esitetään kysymys, mihin vuosikatetta tarvitaan. Tämän tutkimuksen oletamus on, että vuosikatetta tarvitaan

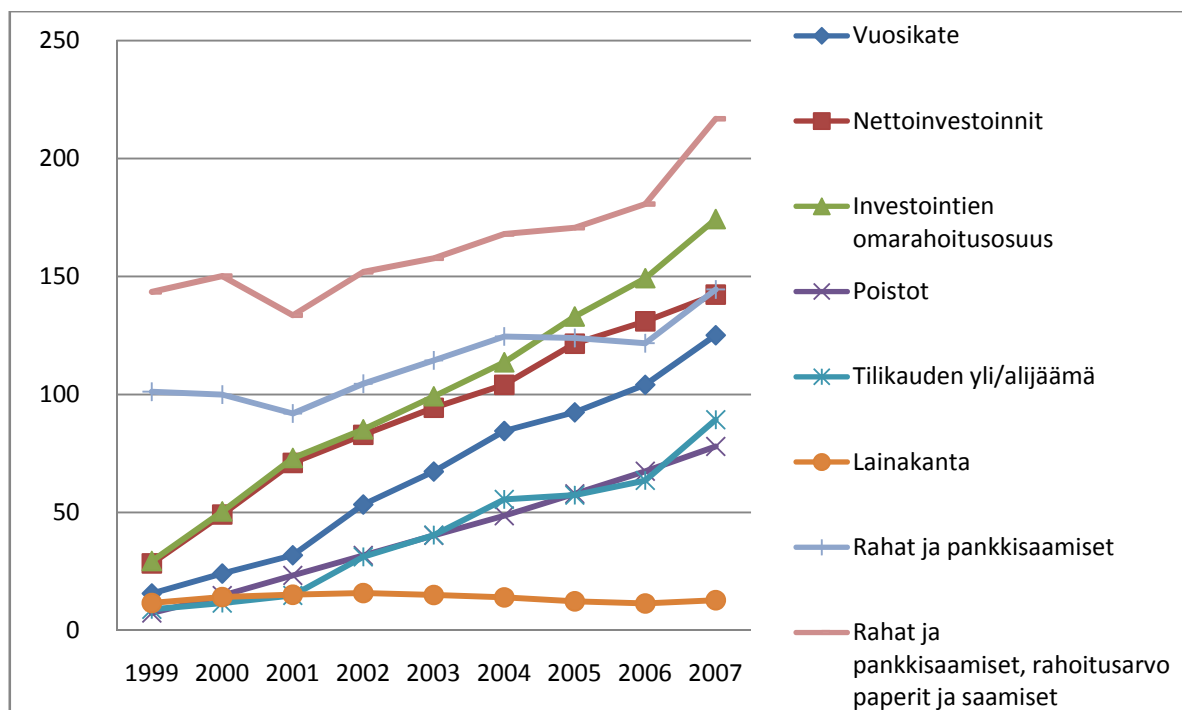
investointien rahoittamiseen. Näistä lähtökohdista on arvioitu tosiasiallista tasapainoa vuosikatteen riittävyydellä nettoinvestointeihin. Mikäli vuosikate pitkällä ajanjaksolla kattaa nettoinvestoinnit, voidaan talouden katsoa olevan tasapainossa. Talouden tasapainon kannalta oleellista on myös lainakannassa ja varallisuuden arvoissa tapahtuneet muutokset. Lainakannan muutokset voidaan selvittää tilinpäätöstiedoista mutta varallisuuden todellisissa arvoissa tapahtuvia muutoksia on mahdoton tämän tutkimuksen puitteissa selvittää. Tämän tutkimuksen aikaväli on 1999–2007, joka johtuu käytettävissä olevasta tilastomateriaalista.



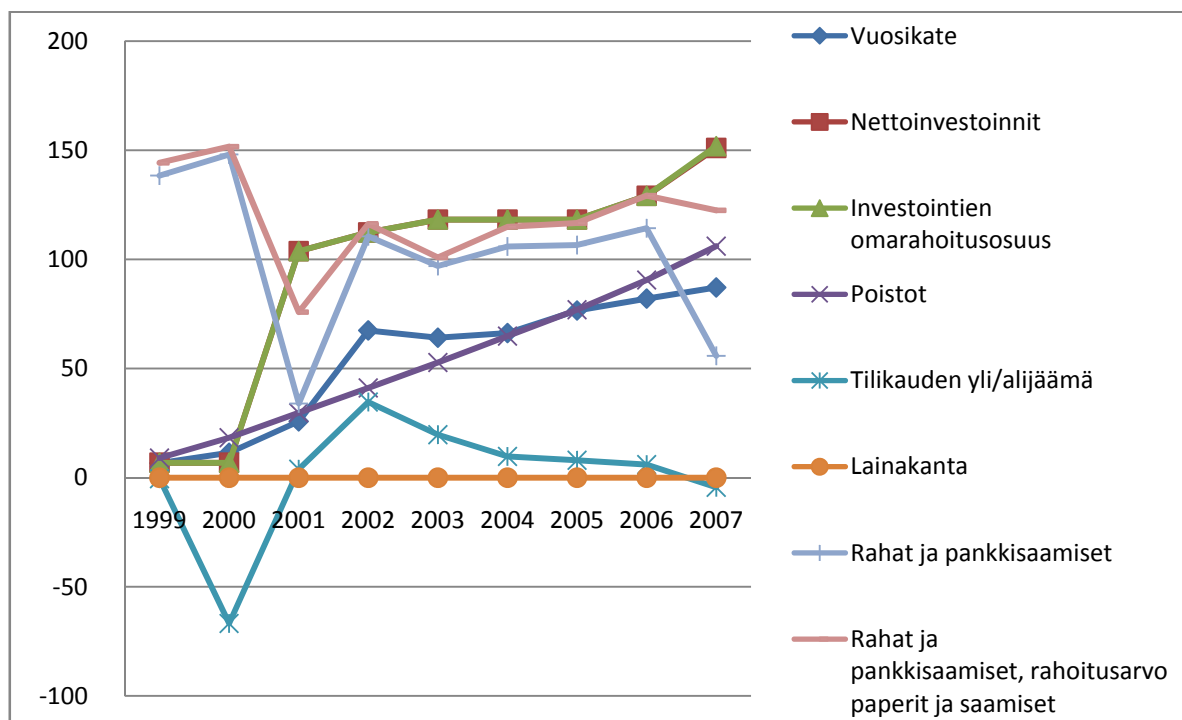
KUVIO 13. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 kaikissa evankelisluterilaisissa seurakunnissa.

5.1 Yläneen seurakunta

Yläneen seurakunta on Varsinais-Suomessa sijaitseva seurakunta, jonka jäsenmäärä on tarkasteluajanjakson alussa ollut 2 014 ja lopussa 1872. Yläneen seurakuntaa voidaan pitää tyypillisenä alle 2 000 jäsenen seurakuntana, jossa pääosan pysyvistä vastaavista muodostavat kirkko, hautausmaa ja seurakuntatalo.



KUVIO 14. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 alle 2 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 15. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Yläneen seurakunnassa.

5.1.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Tarkasteluajanjakson alussa, vuonna 1999, seurakunnan tilikauden tulos oli 0,47 € /jäsen alijäämäinen, eli käytännössä kyseessä oli niin sanottu nollatulos. Tämän jälkeen tilikauden tulokset ovat olleet välillä alijäämäisiä ja välillä ylijäämäisiä. Suurin yksittäisen vuoden tuloslaskelman mukainen alijäämä oli vuonna 2000 66 €jäsen ja suurin yksittäinen ylijäämä vuonna 2001 71 €jäsen. Laskettaessa koko tarkasteluajanjakson kumulatiivinen yli/alijäämä, päädytään lukuun -4,40 €jäsen. Vuosien 1999–2007 välisellä ajalla tuloslaskelman mukainen tasapaino osoittaa seurakuntatalouden olleen 4,40€/jäsen alijäämäinen.

Lähtökohtaisesti tuloslaskelman mukaan talouden voidaan katsoa olevan tasapainossa, kun vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Vuosikatteen ja poistojen välistä suhdetta tarkastelemalla huomataan, että vielä vuoteen 2005 asti vuosikate oli yhtä suuri kuin poistot. Vuosina 2006 ja 2007 poistot ovat kuitenkin kasvaneet vuosikatetta nopeammin ja koko tarkasteluajanjaksolla poistot ovat 106 €jäsen ja vuosikate 87 €jäsen. Vuosikate oli tarkasteluajanjaksolla 82 % poistoista eli vuosikatteella ei ole pystytty kattamaan poistoja.

Alle 2 000 jäsenen seurakuntien kumulatiivinen tilikauden yli/alijäämä vuosilta 1999–2007 oli 89 €jäsen. Koko evankelisluterilaisen kirkon kumulatiivinen ylijäämä ajanjaksolta 1999–2007 oli 125 €jäsen. Muihin saman suuruusluokan seurakuntiin verrattuna Yläneen seurakunnan tuloslaskelman mukaista tasapainoa voidaan pitää heikkona. Ero muihin seurakuntiin kasvaa, kun vertailuun otetaan kaikki Suomen evankelisluterilaiset seurakunnat.

Tarkasteltaessa vuosikatteen ja poistojen välistä suhdetta, huomataan että saman suuruusluokan seurakunnissa vuosikate oli tarkasteluajanjaksolla 125 €jäsen ja poistot 78 €jäsen, eli vuosikate oli 160 % poistoista. Koko evankelisluterilaisen kirkon tasolla vuosikate oli 229 % poistoista.

Tuloslaskelman perusteella voidaan todeta, että Yläneen seurakunnan talous on ollut vuosien 1999–2007 perusteella hieman alijäämäinen. Alijäämä on ollut kuitenkin pieni, ainoastaan 4,40 €jäsen. Vuodesta 1999 vuoteen 2005 vuosikatteella on voitu

kattaa poistot. Vasta viimeisen kahden tarkasteluvuoden aikana poistot ovat kasvaneet nopeammin kuin vuosikate.

Muihin saman suuruusluokan seurakuntiin verrattuna Yläneen taloustilanne näyttää tasapainon kannalta selkeästi heikommalta. Ero muihin kasvaa vielä huomattavasti kun vertailuun otetaan kaikki evankelisluterilaiset seurakunnat. Tämä ei heikennä kuitenkaan Yläneen seurakunnan asemaa vaan kertoo pikemmin siitä, että muiden seurakuntien keskimääräiset tilinpäätökset ovat tuloslaskelman perusteella huomattavan ylijäämäisiä.

5.1.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Rahoituslaskelman perusteella Yläneen seurakunnan talouden tasapainoa tarkasteltaessa huomataan, että seurakunnan rahat ja pankkisaamiset ovat olleet tarkasteluajanjakson alussa 138 €jäsen ja lopussa 56 €jäsen. Nettoinvestoinnit tuona ajanjaksona ovat olleet 151 €jäsen ja vuosikate 87 €jäsen. Nettoinvestoinnit ovat olleet siis 64 € suuremmat kuin vuosikate. Seurakunta on tehnyt vuonna 2001 huomattavan investoinnin, 97 €jäsen. Muina vuosina investoinnit ovat olleet huomattavasti pienempiä. Vuosikatteen osoittama tulorahoitus ei ole riittänyt investointeihin. Velattomana seurakuntana Yläneen seurakunnan ei ole tarvinnut kattaa vuosikatteella lainanlyhennyksiä.

Rahoituslaskelman perusteella voidaan todeta, että Yläneen seurakunnan rahoitusasema on heikentynyt ja talous on ollut alijäämäinen vuosina 1999–2007. Kassavarojen huomattavan vähenemisen perusteella voidaan sanoa, että talous on ollut jopa huomattavan alijäämäinen. Tähän tosin liittyy vuonna 2001 tehty investointi. Seurakunnan kokoon nähden huomattava investointi vaikuttaa suuresti tarkasteluajanjakson rahoitusasemaan.

Muihin saman suuruusluokan seurakuntiin verrattuna Yläneen talouden heikko rahoitusasema korostuu. Muissa saman suuruusluokan seurakunnissa ovat rahat ja pankkisaamiset olleet vuonna 1999 101 €jäsen eli 37 €jäsen vähemmän kuin Yläneellä. Tarkasteluajanjakson lopussa puolestaan vuonna 2007 muissa alle 2 000 jäsenen seurakunnissa rahat ja pankkisaamiset oli keskimäärin 145 €jäsen, eli 91

€jäsen enemmän kuin Yläneellä. Koko evankelisluterilaisen kirkon tasolla rahat ja pankkisaamiset olivat vuonna 1999 39 €jäsen ja vuonna 2007 59 €jäsen. Koko evankelisluterilaisen kirkon pienehköt luvut verrattuna alle 2 000 jäsenen keskiarvoon selittyy sillä, että pienemmissä seurakunnissa varallisuus on enemmän rahoissa ja pankkisaamisissa. Seurakunnan koon kasvaessa taseen rahoitusarvopaperien määrä kasvaa suhteessa rahoihin ja pankkisaamisiin.

Rahoituslaskelman perusteella voidaan todeta, että Yläneen seurakunnan talous on ollut selkeästi alijäämäinen tarkasteluajanjaksolla 1999–2007. Vertailu muihin saman suuruusluokan seurakuntiin tukee tätä toteamusta.

5.1.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Yläneen seurakunta on saanut tarkasteluajanjaksolla ulkopuolista rahoitusosuutta investointiinsa ainoastaan yhden kerran, vuonna 2007 36 €jäsen. Tämän avustuksen mukainen euromäärä pitää IPSAS-standardien mukaan lisätä pysyvien vastaavien tasearvoon. Nykyisen kirjanpitokäytännön mukaan ulkopuolista rahoitusosuutta ei kirjata tasearvoon. Käytännössä tämä tarkoittaisi Yläneen seurakunnassa sitä, että vuoden 2007 poistot olisivat olleet suuremmat, kuin toteutuneessa tilinpäätöksessä. Tämä olisi luonnollisesti myös heikentänyt tilikauden tulosta. Jos oletamme, että rahoitusosuus olisi kohdistunut investointiin, jonka poisto-aika olisi 25 vuotta, olisi poiston määrä 1,44 €/jäsen/vuosi. Tarkasteluajanjakson kumulatiiviseen alijäämään 4,39 €/jäsen lisättyinä alijäämäksi tulisi 5,83 €jäsen.

Yläneen seurakunta on ollut koko tarkasteluajanjakson velaton. Vieraan pääoman määrän muutoksilla ei ole ollut vaikutusta seurakunnan nettovarallisuuteen.

IPSAS-standardeja tämän tutkimuksen mukaisilla oletuksilla noudattaen voidaan sanoa tarkasteluajanjakson 1999–2007 olleen alijääminen. Alijäämä olisi hiukan suurempi kuin tuloslaskelman mukainen alijäämä. Kovin oleellista eroa ei kuitenkaan olisi.

Verrattaessa Ylänettä muihin saman suuruusluokan seurakuntiin, voidaan todeta että niiden saama ulkopuolinen rahoitusosuus on ollut 118 €jäsen vuosina 1999–2007.

Samoilla olettamuksilla kuin Yläneen kohdalla, tulosvaikutus olisi 4,70 €/jäsen, eli tarkasteluajanjakson ylijäämä olisi 84,50 €/jäsen. Tämä tasoittaisi hieman Yläneen ja muiden saman suuruusluokan seurakuntien ylijäämien eroa.

Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien saamat rahoitusosuudet olivat vuosina 1999–2007 yhteensä 9,90 €/jäsen. Samoilla olettamuksilla kuin Yläneen kohdalla, tulosvaikutus olisi 2,86 €/jäsen, eli tarkasteluajankohdan ylijäämä olisi 122 €/jäsen. Kaikkiin evankelisluterilaisiin seurakuntiin verrattuna poistojen kasvusta johtuva tulosta heikentävä vaikutus olisi Yläneellä pienempi.

Tässä esimerkissä pitäydettiin IPSAS-standardien noudattamisessa ainoastaan ulkopuolisten rahoitusosuuksien lisäämiseen pysyvien vastaavien tasearvoihin. Näin toimittaessa IPSAS-standardien noudattamisella on Yläneen seurakunnassa talouden tasapainoa hieman heikentävä vaikutus. Mikäli pysyvien vastaavien arvostamisessa käytettäisiin IPSAS-standardien sallimia käypiä arvoja, saattaisi tilikauden tulos, eli nettovarallisuuden muutos, olla erilainen. Esimerkiksi metsäomaisuuden arvostaminen taseessa käypään arvoon muuttaisi varmastikin usean pienen seurakunnan kohdalla nettovarallisuuden määrää.

5.1.4 Tosiasiallinen tasapaino

Tuloslaskelman mukaan Yläneen seurakunta on vuosina 1999–2007 ollut 4,40 €/jäsen alijäämäinen. Myös vuosikatteen ja poistojen välinen suhde osoittaa alijäämää. Vuosikate on ollut 82 % poistoista, eli vuosikatteella ei ole voitu kattaa poistoja. Tuloslaskelman osoittaman alijäämän ei kuitenkaan voida katsoa olevan kovin suuri.

Tosiasialliseen talouden tasapainoon vaikuttavat tulot, menot, varat ja velat. Talouden voidaan katsoa olevan tosiasiallisessa tasapainossa, kun tuloslaskelman osoittamalla vuosikatteella voidaan kattaa nettoinvestoinnit. Nettoinvestointien ja vuosikatteen välinen suhde pitkällä ajanjaksolla kuvaa hyvin talouden tasapainon toteutumista.

Yläneen seurakunnan nettoinvestoinnit vuosina 1999–2007 olivat 151 €/jäsen ja vuosikate 87 €/jäsen. Investoinnit ovat olleet siis 64 €/jäsen suuremmat kuin vuosikate. Seurakunnalla saattaa myös olla realisoitavaa varallisuutta, esimerkiksi

metsäomaisuutta. Metsäomaisuuden tuotoilla seurakunta voisi paikata investointien aiheuttamaa rahoitusvajetta. Yläneen seurakunta on myös velaton.

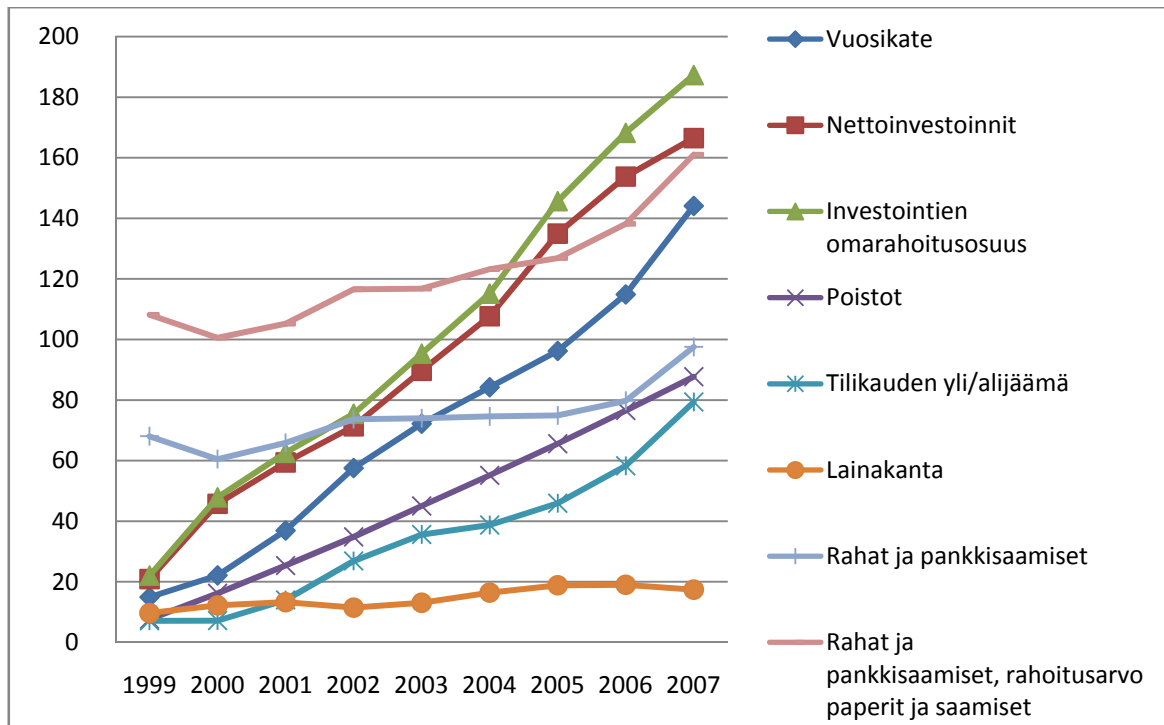
Alle 2 000 jäsenen seurakunnissa oli keskimääräinen vuosikate vuosina 1999–2007 125 €/jäsen ja nettoinvestoinnit 142 €/jäsen eli investoinnit ovat olleet 17 €/jäsen suuremmat kuin vuosikate. Velkaa tässä kokoluokassa oli keskimäärin 13 €/jäsen. Todellisen talouden tasapainon toteutumisen kannalta tilanne alle 2 000 jäsenen seurakunnissa näyttää huonolta. Yläne ei tee tässä poikkeusta. Velattomuus ei pelasta Ylänettä siltä tosiasialta, että investoinnit ovat olleet selkeästi suuremmat kuin vuosikate. Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien tilanne on parempi, yhteenlaskettu vuosikate oli 243 €/jäsen ja nettoinvestoinnit 229 €/jäsen.

Mikäli Yläneen seurakunnalla ei ole ollut realisoitumattomia tuloja, voidaan sen talouden tasapainon sanoa olleen vuosina 1999–2007 selkeästi alijäämäinen. Mikäli seurakunnalla olisi esim. metsäomaisuutta, jonka tuotoilla se voisi riittävästi paikata talouttaan, voisi Yläneen seurakunta saavuttaa talouteensa tasapainon. Tämä edellyttäisi, että tehty investointi olisi hyvin pitkävaikutteinen.

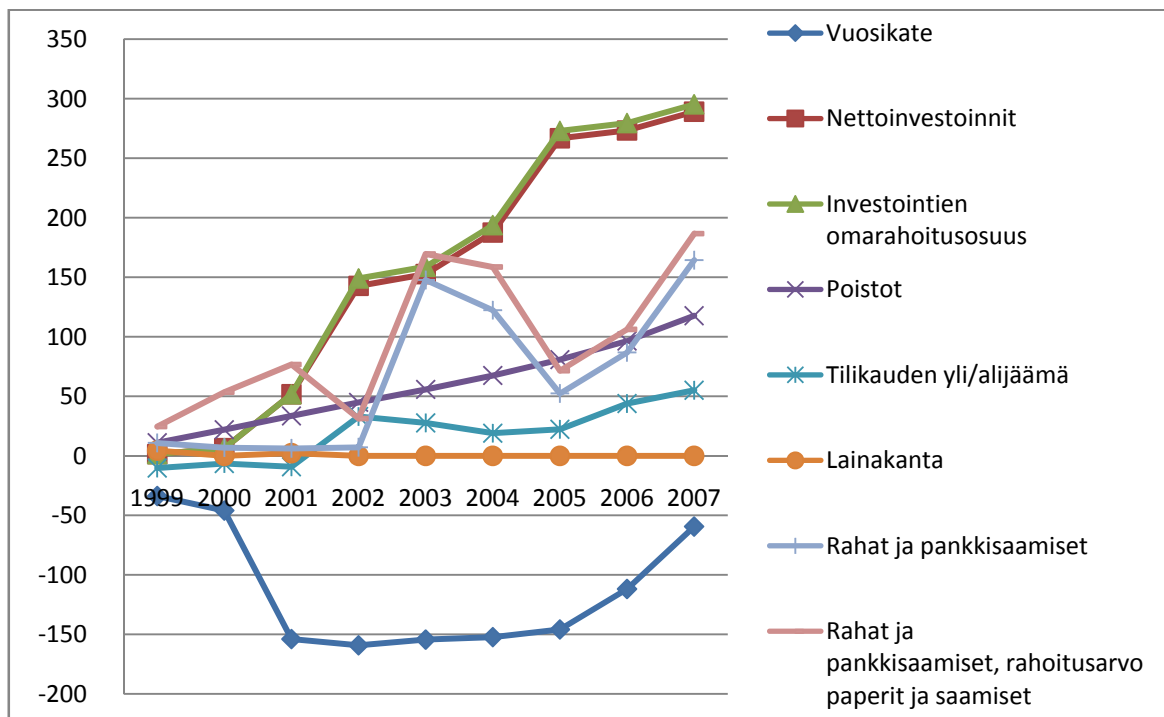
5.2 Padasjoen seurakunta

Padasjoen seurakunta sijaitsee Hämeessä, noin 50 km Lahdesta pohjoiseen. Padasjoen seurakunnan jäsenmäärä oli vuonna 1999 3.625 ja vuonna 2007 3.132. Padasjoen seurakunnan itsenäinen historia alkaa viimeistään vuodesta 1497, jolloin Hollolan pappeinkokouksen pöytäkirjoissa mainitaan Padasjoen kirkkoherrana Henric.

Padasjoen seurakunnalla on yksi kirkko. Tämä vuonna 1929 valmistunut kirkko on neljäs Padasjoen seurakunnan rakennuttama kirkko, kaikki kolme aikaisempaa ovat tuhoutuneet. Kirkon, seurakuntakeskuksen ja hautausmaakiinteistöjen lisäksi Padasjoen seurakunnalla on vuonna 1985 rakennettu leirikeskus.



KUVIO 16. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007, 2 001-5 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 17. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Padasjoen seurakunnassa.

5.2.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Tarkasteluajanjakson alussa vuonna 1999 Padasjoen seurakunnan tilikauden tulos oli 10 €jäsen alijäämäinen. Myös vuosikate oli alijäämäinen. Osin tästä johtuen vuosien 1999–2001 kumulatiivinen tulos oli alijäämäinen. Vuoden 2002 tilikauden tulos oli runsaasti ylijäämäinen, 42 €jäsen, jonka vaikutuksesta koko tarkasteluajanjakson kumulatiivinen ylijäämä on 55 €jäsen. Tilikauden yli/alijäämän perusteella voidaan siis todeta, että Padasjoen seurakunnan talous on ollut ylijäämäinen vuosina 1999–2007.

Lähtökohtaisesti talouden voidaan katsoa olevan tuloslaskelman mukaisessa tasapainossa, kun vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Tällöin tuloslaskelmassa ei huomioida mm. satunnaisia tuloja ja menoja. Tarkasteluajanjakson vuosikate Padasjoen seurakunnassa on ollut negatiivinen, - 59 €jäsen. Tätä voidaan pitää yhtenä kriisitalouden tunnusmerkkinä. Tarkasteluajanjakson viiden viimeisen vuoden positiivinen vuosikate ei ole riittänyt nostamaan koko ajanjaksoa positiiviseksi. Vuosien 1999–2007 yhteenlasketut poistot olivat 118 €jäsen.

Erikoiseksi tilanteen tekee se, että vuosikate on tarkasteluajanjaksolla pienempi kuin tilikauden yli/alijäämä. Vuosina 1999–2002 tilikauden yli/alijäämä on ollut suurempi kuin vuosikate. Tämä selittyy satunnaisiin tuloihin kirjatuilla huomattavilla testamenttisaannoilla. Vuosina 2003–2007 vuosikate on ollut suurempi kuin tilikauden yli/alijäämä.

2 001–5 000 jäsenen seurakunnissa on tilikauden yli/alijäämä vuosilta 1999–2007 keskimäärin 79 €jäsen. Tämä on 24 €jäsen enemmän kuin Padasjoen seurakunnassa. Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien keskiarvo vuosilta 1999–2007 on 125 €jäsen.

Tuloslaskelman mukaan Padasjoen seurakunnan talous on ollut ylijäämäinen tarkasteluajanjaksolla 1999–2007. Kumulatiivinen ylijäämä on 55 €/jäsen, joka on vähemmän kuin samansuuruisilla seurakunnilla keskimäärin ja selvästi vähemmän kuin kaikissa seurakunnissa keskimäärin. Koska tuloslaskelman mukainen talouden tasapaino on nollatulos, voidaan sanoa että Padasjoen seurakunta on onnistunut

keskimääräistä paremmin saavuttamaan tuloslaskelman mukaisen talouden tasapainon ajanjaksolla 1999–2007.

5.2.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Padasjoen seurakunnan rahat ja pankkisaamiset olivat vuonna 1999 11 €jäsen ja vuonna 2007 164 €jäsen. Kassavarat ovat siis lisääntyneet selkeästi, 153 €jäsen, mutta toisaalta seurakunta on saanut ulkopuolista rahoitusta tarkasteluajanjakson investointeihin 137 €jäsen. Tarkasteluajanjakson nettoinvestoinnit ovat olleet 289 €jäsen ja vuosikate -59 €jäsen. Nettoinvestoinnit ovat olleet siis huomattavasti, 348 €jäsen, suuremmat kuin vuosikate. Tarkasteluajanjakson negatiivinen vuosikate selittyy pitkälti vuoden 2001 suuresta negatiivisesta vuosikatteesta 108 €jäsen.

Tasapainon analysoinnin tekee vaikeaksi tuloslaskelmassa olevat vuosikatteen jälkeiset rahavirtoihin vaikuttavat erät. Tiettävästi seurakunta on saanut huomattavia testamenttilahjoituksia, jotka on kirjattu satunnaisiin tuloihin. Näillä satunnaisilla tuloilla tilikauden yli/alijäämä on saatu positiiviseksi vaikka vuosikate on ollut negatiivinen. Näiden satunnaisten erien tarkempi selvittäminen ei ole mahdollista tässä yhteydessä. Padasjoen seurakunta on saanut vuosina 2001 ja 2005 ulkopuolista rahoitusta investointeihinsa yhteensä 137 €jäsen.

Muihin 2 001–5000 jäsenen seurakuntiin verrattuna ja varsinkin kaikkien seurakuntien keskiarvoon verrattuna Padasjoen seurakunnan kassavarat ovat kehittyneet huomattavan suotuisasti. Padasjoella rahat ja pankkisaamiset ovat vuodesta 1999 vuoteen 2007 lisääntyneet 153 €jäsen, kun vastaava luku keskimäärin muissa saman kokoluokan seurakunnissa oli 30 €jäsen. Kaikkien seurakuntien keskiarvo oli 20 €jäsen.

Tarkasteluajanjakson rahat ja pankkisaamiset ovat lisääntyneet huomattavasti ja seurakunta on samana ajanjaksona ollut velaton. Tästä voidaan päätellä, että seurakunnan varsinaisen toiminnan ja investointien nettorahavirta on ollut positiivinen. Pelkän lopputuloksen perusteella voidaan sanoa, että Padasjoen seurakunnan talous on ollut tarkasteluajanjaksolla ylijäämäinen. Ylijäämän saavuttaminen satunnaisilla tuloilla asettaa kertyneen ylijäämän kuitenkin kyseenalaiseksi.

5.2.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Padasjoen seurakunta on saanut ulkopuolista rahoitusta tarkasteluajanjakson investointeihinsa kahdesti. Vuonna 2001 58 €jäsen ja vuonna 2005 79 €jäsen. Jos oletamme, että molemmat investointituet olisivat kohdistuneet investointiin, jonka poistoaika olisi 25 vuotta, olisi vuoden 2001 tuen vaikutus poiston määrään 2,32 €vuosi ja vuoden 2005 tuen 3,16 €vuosi. Koko tarkasteluajanjaksolla vuoden 2001 tuen vaikutus olisi 16,24 €jäsen ja vuoden 2005 vaikutus 9,48 €jäsen. Investointitukien lisääminen tasearvoihin, vaikuttaisi poistoihin ja sitä kautta tilikauden tulokseen sitä heikentävästi 27 €jäsen.

Tarkasteluajanjakson ylijäämä oli tuloslaskelman mukaan laskettuna 55 €jäsen. Poistojen laskeminen IPSAS-standardien mukaan veisi tuosta ylijäämästä lähes puolet.

Padasjoen seurakunta on ollut koko tarkasteluajanjakson velaton. Vieraan pääoman määrän muutoksilla ei ole ollut vaikutusta seurakunnan nettovarallisuuteen.

IPSAS-standardeja tämän tutkimuksen mukaisilla olettamuksilla noudattaen voidaan sanoa tarkasteluajanjakson 1999–2007 olleen ylijäämäinen 28 €jäsen. Ylijäämä olisi noin puolet tuloslaskelman mukaisesta ylijäämästä.

Muiden 2 001–5 000 jäsenen seurakuntien saama ulkopuolinen rahoitusosuus investointeihin oli tarkasteluajanjaksolla 45 €jäsen. Näihin verrattuna voidaan todeta, että Padasjoen seurakunta on saanut huomattavasti keskimääräistä enemmän ulkopuolista rahoitusta investointeihinsa. Samoilla olettamuksilla tulosvaikutus olisi 8,48 €jäsen, eli tarkasteluajanjakson ylijäämä olisi 71 €jäsen. Suuremmista investointituista johtuen ylijäämää pienentävä vaikutus olisi Padasjoella suurempi kuin vertailuryhmässä.

Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien saamat rahoitusosuudet olivat vuosina 1999–2007 yhteensä 9,90 €jäsen. Samoilla olettamuksilla kuin Padasjoen kohdalla, tulosvaikutus olisi 2,86 €jäsen, eli tarkasteluajankohdan ylijäämä olisi 122 €jäsen.

Kaikkiin evankelisluterilaisiin seurakuntiin verrattuna poistojen kasvusta johtuva tulosta heikentävä vaikutus olisi Padasjoella suurempi.

Tässä esimerkissä pitäydyttiin IPSAS-standardien noudattamisessa ainoastaan ulkopuolisten rahoitusosuuksien lisäämiseen pysyvien vastaavien tasearvoihin. Varallisuusaseman muihin muutoksiin ja nettovarallisuuden lisääntymiseen ei tämän tutkimuksen rajallisuuden johdosta ole mahdollisuutta perehtyä tarkemmin. Voidaan kuitenkin todeta, että esimerkiksi metsäomaisuuden ja muidenkin pysyvien vastaavien arvostaminen käypiin tai ulkopuolisella rahoitusosuudella korjattuihin arvoihin muuttaisi seurakunnan nettovarallisuutta.

Tämän hyvin rajallisen IPSAS-standardien noudattamista koskevan analyysin perusteella voidaan sanoa, että IPSAS-standardien noudattamisella on Padasjoen seurakunnassa talouden tasapainoa heikentävä vaikutus. Mutta kuten edellä on todettu, pysyvien vastaavien arvostaminen IPSAS-standardien mukaisesti muuttaisi seurakunnan nettovarallisuutta. Varallisuusaseman muutosten perusteella laskettava yli- tai alijäämäisyys edellyttäisi omaisuuden käyvän arvon jatkuvaa seuranta.

5.2.4 Tosiasiallinen tasapaino

Padasjoen seurakunnan tarkasteluajanjakson tilinpäätökseen sisältyy useita huomioitavia asioita. Seurakunnan vuosikate on negatiivinen, jota voidaan pitää kriisitalouden tunnusmerkkinä. Tästä huolimatta tarkasteluajanjakson yli/alijäämä on 55 €jäsen ylijäämäinen. Tämä selittynee seurakunnan saamalla testamenttisaannoilla, jotka on kirjattu tulosvaikutteisesti satunnaisiin tuottoihin. Rahat ja pankkisaamiset ovat lisääntyneet huomattavasti, ollen tarkasteluajanjakson lopussa 164 €jäsen. Seurakunta on tehnyt huomattavasti investointeja, tarkasteluajanjakson nettoinvestoinnit ovat 289 €jäsen. Asia, joka ei ilmene kuviosta 17 on se, että Padasjoen seurakunta on saanut investointeihinsa ulkopuolista rahoitusosuutta 137 €jäsen. Lähes puolet investoinneista on siis rahoitettu ulkopuolisilla rahoitusosuuksilla.

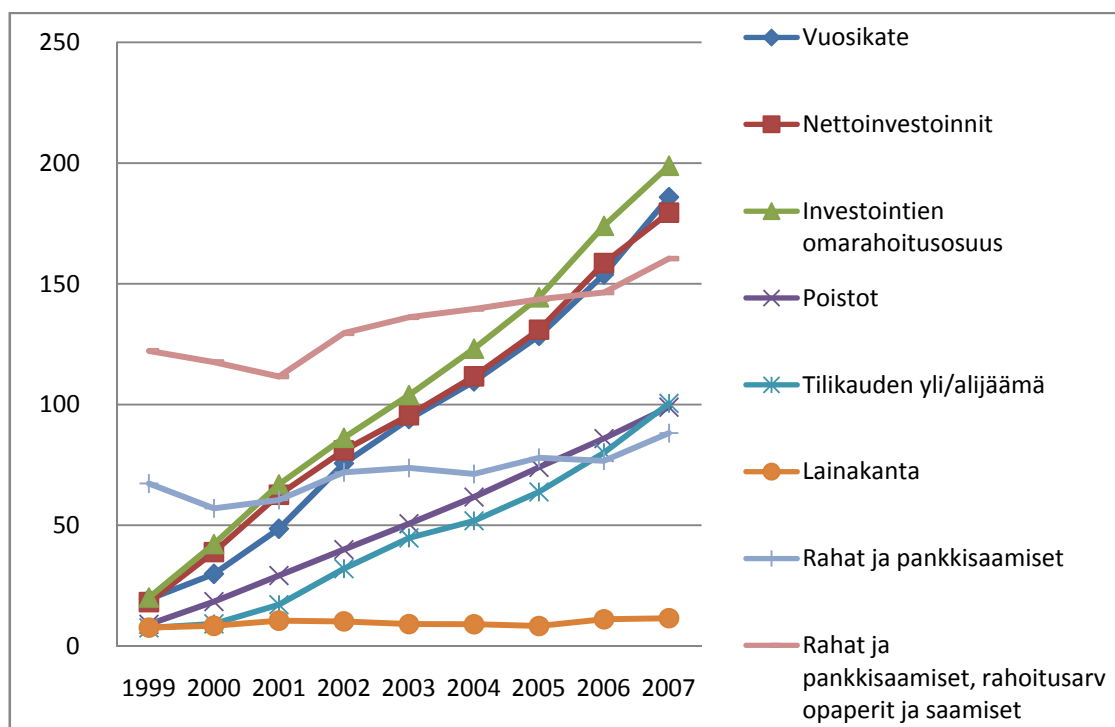
Poistot ovat olleet ainoastaan 40 % nettoinvestoinneista, eli tuloslaskelman mukainen tilikauden yli/alijäämä ei osoita todellista tasapainoa. Tosiasiallisen tasapainon voi

sanoa saavutetun, kun vuosikatteella voidaan kattaa nettoinvestoinnit. Negatiivisesta vuosikatteesta johtuen tämä ei ole mahdollista.

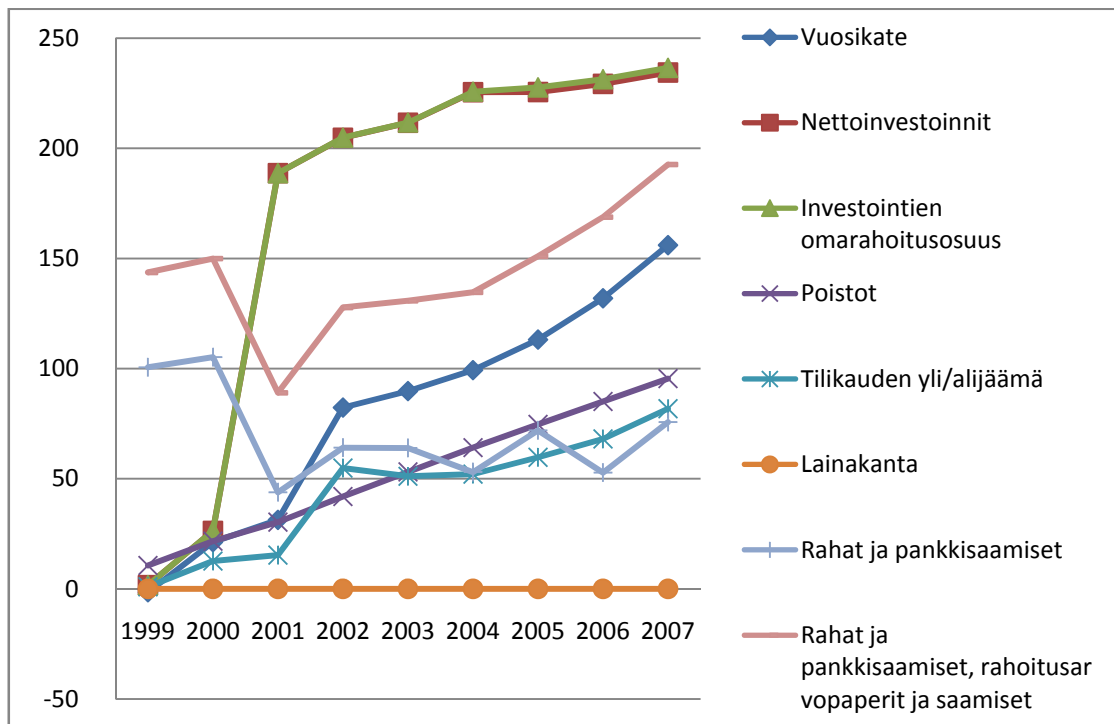
Padasjoen seurakunnan voidaan sanoa selviytyneen tarkasteluajanjaksolla ylijäämäisenä saamiensa avustusten ja testamenttisaantojen ansiosta. Ilman näitä ulkopuolisia rahoituseriä, Padasjoen seurakunta ei olisi voinut tarjota jäsenilleen sen hetkisiä palveluja eikä toteuttamaan huomattavia investointeja.

5.3 Parkanon seurakunta

Parkanon seurakunta on noin 7 000 jäsenen seurakunta ja sijaitsee maanteitse 80 km Tampereelta luoteeseen. Parkanon seurakunta on ollut alun perin osa Sastamalan seurakuntaa. Seurakuntaorganisaation jakaantuessa pienempiin yksiköihin, Parkanosta tuli ensin osa Hämeenkyröä ja sittemmin osa Ikaalista, kunnes se itsenäistyi vuonna 1867. Parkanon seurakunnan kiinteistöomaisuus on melko tyypillinen, kirkko, 1970-luvulla rakennettu ja 2000-luvulla peruskorjattu seurakuntakeskus, leirikeskus ja kaksi hautausmaata hautausmaakiinteistöineen.



KUVIO 18. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007, 5 001–10 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 19. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Parkanon seurakunnassa.

5.3.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Tarkasteluajanjaksoon mahtuu yksi alijäämäinen tilikausi, muutoin kaikki tilikaudet ovat olleet ylijäämäisiä. Tarkasteluajanjakson ensimmäisen vuoden ylijäämä oli ainoastaan 1 €/jäsen, korkeimmillaan ylijäämä oli vuonna 2002, jolloin ylijäämää kertyi 39 €/jäsen. Tarkasteluajanjakson kumulatiivinen ylijäämä on 82 €/jäsen. Tämän tunnusluvun perusteella Parkanon seurakunnan talous on ollut vuosina 1999–2007 selkeästi ylijäämäinen.

Liikekirjanpidon mukaisen tuloslaskelman periaatteen mukaan talouden voidaan katsoa olevan tasapainossa, mikäli vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Parkanon seurakunnan vuosikate on tarkasteluajanjaksolla ollut 156 €/jäsen ja poistot 95 €/jäsen, eli vuosikate on ollut 164 % poistoista. Vuosikate on ollut selkeästi suurempi kuin poistot, eli Parkanon seurakunnan talouden voidaan katsoa tälläkin perusteella olleen selkeästi ylijäämäinen.

Kaikissa 5 001–10 000 jäsenen seurakunnissa on tilikauden ylijäämä ollut keskimäärin 100 €/jäsen, kaikkien seurakuntien keskiarvon ollessa 125 €/jäsen. Vertailuryhmän keskimääräinen vuosikate on ollut 186 €/jäsen ja poistot 99 €/jäsen, eli vuosikatteen osuus poistoista oli 188 %. Kaikkien seurakuntien keskimääräinen vuosikate on ollut 243 €/jäsen ja poistot 106 €/jäsen ja vuosikatteen osuus poistoista on ollut 229 %.

Kumulatiivisen ylijäämän osalta Parkano on lähellä vertailuryhmän ja valtakunnan keskiarvoja. Vuosikatteen osuus poistoista on hieman vertailuryhmää ja kaikkien seurakuntien keskiarvoa pienempi. Tämä selittyy pienemmästä vuosikatteesta. Tuloslaskelman mukaan tasapainoa määriteltäessä voidaan todeta, että Parkanon seurakunnan talous on ollut selkeästi ylijäämäinen tarkasteluajanjaksolla 1999–2007. Ero vertailuryhmän ja kaikkien seurakuntien keskiarvoihin kertoo, että Parkanon seurakunta on tuloslaskelman mukaan saavuttanut keskimääräistä paremmin talouden tasapainon tarkasteluajanjaksolla 1999–2007.

5.3.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Parkanon seurakunnan rahat ja pankkisaamiset olivat tarkasteluajanjakson alussa 101 €/jäsen ja lopussa 76 €/jäsen. Rahojen ja pankkisaamisten väheneminen selittyy vuoden 2001 seurakuntakeskuksen peruskorjauksella, joka toteutettiin ilman velkarahaa ja ulkopuolista rahoitusta. Vuodesta 2002 rahat ja pankkisaamiset ovat olleet melko vakaasti samalla tasolla.

Parkanon seurakunta on rahoittanut investointinsa paitsi ilman ulkopuolista rahoitusosuutta ja vierasta pääomaa niin myös myymättä omaisuuttaan. Nettoinvestoinnit ovat olleet 234 €/jäsen ja vuosikate 156 €/jäsen. Investoinnit on rahoitettu osin vuosikatteella ja osin tarkasteluajanjaksoa edeltävinä vuosina säästetyillä varoilla. Parkanon seurakunta on ollut koko tarkasteluajanjakson velaton.

Saman suuruusluokan seurakunnissa on rahat ja pankkisaamiset lisääntyneet keskimäärin 21 €/jäsen ja olivat tarkasteluajanjakson lopussa 88 €/jäsen. Kaikissa seurakunnissa rahat ja pankkisaamiset lisääntyivät keskimäärin 20 €/jäsen ja olivat vuonna 2007 59 €/jäsen. Näihin keskiarvoihin verrattuna voidaan sanoa, että

Parkanon seurakunnan rahat ja pankkisaamiset ovat hyvin lähellä keskiarvoa. Ennen vuoden 2001 suurta investointia rahavaroja oli keskiarvoa enemmän. Voidaan arvioida että tulevaan investointiin on tietoisesti varauduttu valitsemalla etupainotteinen rahoitusstrategia.

Rahoituslaskelman perusteella voidaan sanoa, että pelkkä tulorahoitus ei ole riittänyt rahoittamaan investointeja. Ennen tarkasteluajanjaksoa toteutettu vuoden 2001 investointiin varautuminen mahdollisti investoinnin toteuttamisen ilman ulkopuolisten rahoitusosuuksia, lainaa ja omaisuuden myyntiä. Toteutuneiden rahavirtojen perusteella voidaan sanoa, että Parkanon seurakunta on ollut vuosina 1997–2007 alijäämäinen.

5.3.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Parkanon seurakunta ei ole tarkasteluajanjakson aikana saanut ulkopuolista rahoitusosuutta investointeihinsa. Tämän ja tässä tutkimuksessa käytettyjen IPSAS-standardien soveltamiseen liittyvien rajausten johdosta, tuloslaskelman mukaisiin poistoihin ei ole laskettu muutoksia. On kuitenkin syytä todeta, että IPSAS-standardien täydellinen soveltaminen vaikuttaisi talouden tasapainoon. Vaikuttamisen määrä riippuisi omaisuuden arvoissa tapahtuvista muutoksista.

Ulkopuolisten rahoitusosuuksien vaikutus tässä seurakuntaryhmässä on myös hyvin pieni. Suurin osa investoinneista toteutetaan omalla rahoituksella. 5 001–10 000 jäsenen seurakunnat saivat keskimäärin 4,90 €/jäsen ulkopuolista rahoitusosuutta vuosina 1999–2007. Näiden avustusten tulosvaikutus koko tarkasteluajanjaksolta on ainoastaan 0,86 €/jäsen.

IPSAS-standardien soveltaminen tämän tutkimuksen laajuudessa ei vaikuta Parkanon seurakunnan talouden tasapainoon. On kuitenkin syytä edelleen todeta, että IPSAS-standardien täydellinen soveltaminen vaikuttaisi talouden tasapainoon. Vaikuttamisen määrä riippuisi omaisuuden arvoissa tapahtuvista muutoksista. Parkanon seurakunnan varallisuusasemassa on tilinpäätöstietojen perusteella tapahtunut muutoksia mutta niiden vaikutus nettovarallisuuteen on mahdotonta selvittää tämän tutkimuksen puitteissa.

5.3.4 Tosiasiallinen tasapaino

Parkanon seurakunnan talouden tasapainon arviointia vuosilta 1999–2007 leimaa voimakkaasti vuoden 2001 suuri investointi. Toimeksiantotalouden tasapainon arvioiminen tulee aina tehdä pitkällä aikavälillä. Tämän tutkimuksen aikaväli on yhdeksän vuotta, johtuen vuonna 1999 toteutetusta laskentatoimen uudistuksesta. Tässä esimerkkitapauksessa yhdeksän vuoden aikaväli tuntuu liian lyhyeltä.

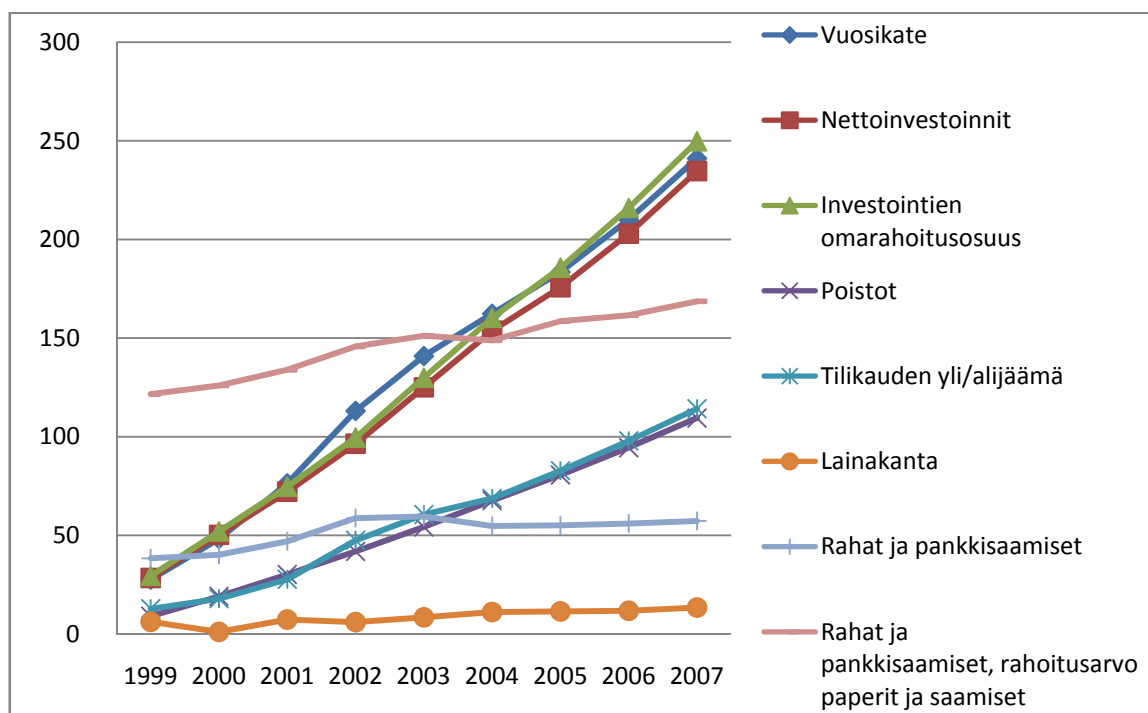
Tuloslaskelma tasapainon mittarina osoitti ylijäämää 82 €jäsen. Tuloslaskelman mukainen ylijäämä voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, koska poistot ovat olleet 95 €jäsen, eli ainoastaan 40 % nettoinvestoinneista.

Talouden voidaan katsoa olevan tasapainossa, mikäli vuosikatteella voidaan kattaa investoinneista aiheutuneet menot. Yhdeksän vuoden tilastotietojen perusteella vuosikate ei ole riittänyt nettoinvestointien kattamiseen. Nettoinvestoinnit ovat olleet 234 €jäsen ja vuosikate 156 €jäsen. Investoinnit on rahoitettu varallisuutta vähentämällä. Näiden perusteella voidaan arvioida, ettei Parkanon seurakunta ole saavuttanut talouden tasapainoa vuosina 1999–2007, vaan talous on ollut alijäämäinen.

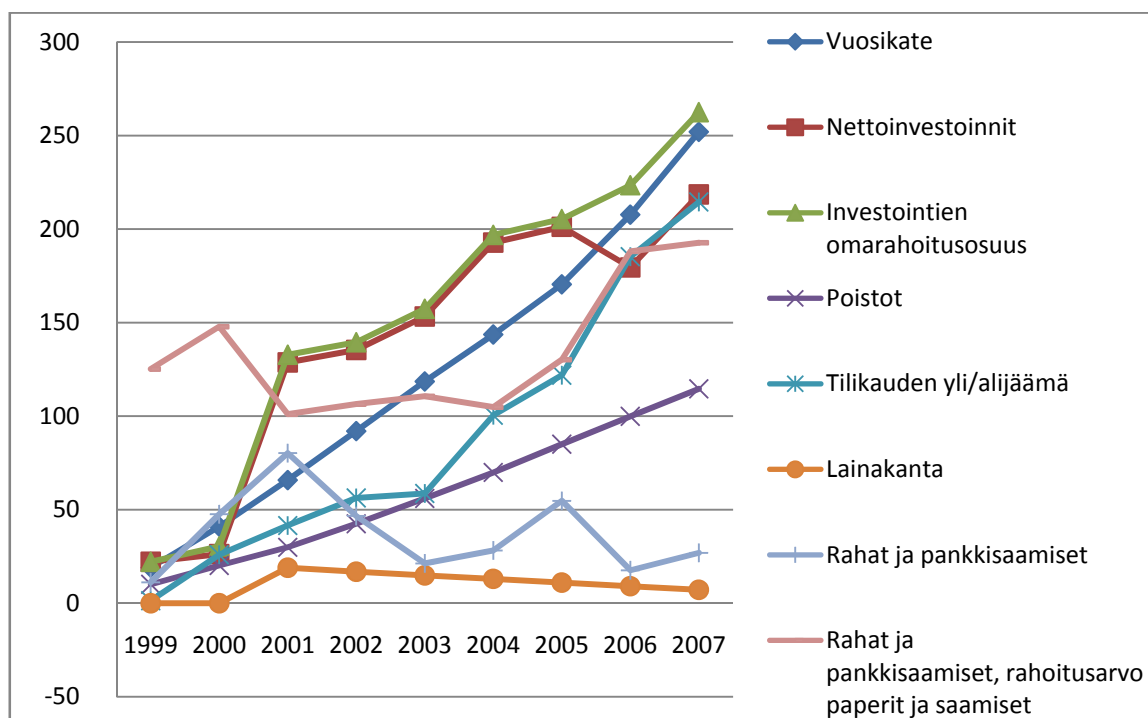
Parkanon seurakunnan kohdalla voidaan kysyä, toteutuuko sukupolvien välinen tasapaino, vai maksavatko aikaisemmat sukupolvet tulevien sukupolvien investointimenoja. Pidemmän aikavälin tarkastelu antaisi enemmän tietoa investointien rahoituksesta.

5.4 Sipoon seurakuntayhtymä

Sipoon seurakuntayhtymä muodostuu Sipoon suomalaisesta ja ruotsalaisesta seurakunnasta. Seurakuntayhtymän jäsenmäärä oli vuoden 2007 lopussa 15 844. Seurakunnan merkittävimpiä kiinteistöjä ovat vuonna 1885 valmistunut uusi kirkko, vuonna 1454 valmistunut vanha kirkko, hautausmaa ja siunauskappeli, seurakuntatalo, seurakuntakeskus, leirikeskus, kaksi pappilaa ja kanttorila. Uudemmassa kirkossa on tehty muutos- ja korjaustöitä vuonna 2001.



KUVIO 20. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007, 10 001–30 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 21. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Sipoon seurakuntayhtymässä.

5.4.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Sipoon seurakuntayhtymän tilinpäätökset ovat tuloslaskelman mukaan olleet ylijäämäisiä koko tarkasteluajanjakson. Pienimmillään ylijäämä on ollut vuonna 1999, 1 €jäsen ja vuonna 2003, 2 €jäsen. Korkeimmillaan ylijäämä oli 63 €jäsen vuonna 2006. Tarkasteluajanjakson kumulatiivinen ylijäämä oli 215 €jäsen. Vuosikate on vaihdellut vuoden 1999 19 €jäsenestä vuoden 2007 44 €jäseneseen. Koko tarkasteluajanjakson kumulatiivinen vuosikate on 252 €jäsen. Poistot ovat kasvaneet siten, että ne olivat tarkasteluajanjakson kolmena ensimmäisenä vuotena 10 €jäsen ja kolmena viimeisenä vuotena 15 €jäsen. Tarkasteluajanjakson kumulatiiviset poistot olivat 115 €jäsen.

Tilikauden ylijäämän, 215 €jäsen, perusteella Sipoon seurakunta yhtymä on ollut tarkasteluajanjaksolla selkeästi ylijäämäinen. Lopputulos on sama, kun tarkastellaan vuosikatteen riittävyttä poistoihin. Vuosikatteen ja poistojen erotus on 137 €jäsen, vuosikate on ollut siis 219 % poistoista. Koska Sipoon seurakuntayhtymän ylijäämä oli kuitenkin 215 €jäsen, on seurakuntayhtymällä ollut tulosta parantavia vuosikatteen jälkeisiä erii yhteensä 78 €jäsen. Nämä ovat voineet olla esimerkiksi satunnaisia tuloja. Sipoon seurakuntayhtymällä on ollut pysyvien vastaavien myyntituloja 44 €jäsen.

Vuosikatteen ja poistojen osalta Sipoon seurakuntayhtymä on ollut lähellä 10 001–30 000 jäsenisten seurakuntien keskiarvoa. Vertailuryhmän keskimääräinen vuosikate oli 241 €jäsen ja poistot 109 €jäsen. Tilikauden ylijäämä Sipoon seurakuntayhtymässä oli sen sijaan huomattavasti vertailuryhmän keskiarvoa, 114 €jäsen, korkeampi. Vertailuryhmän keskiarvot ovat hyvin lähellä kaikkien seurakuntien keskiarvoja.

Tuloslaskelman ylijäämän, poistojen ja vuosikatteen perusteella, voidaan sanoa että Sipoon seurakuntayhtymä on vuosina 1999–2007 ollut selkeästi ylijäämäinen. Pelkkää kumulatiivista ylijäämää tarkasteltaessa ylijäämäisyys korostuu ainakin osin vuosikatteen jälkeisistä, tulosta parantavista eristä johtuen.

5.4.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Sipoon seurakuntayhtymän rahat ja pankkisaamiset olivat vuonna 1999 11 €jäsen ja vuonna 2007 27 €jäsen. Rahat ja pankkisaamiset lisääntyivät siis tarkasteluajanjaksolla 16 €jäsen.

Vuosikatteen mukainen tulorahoitus oli tarkasteluajanjaksolla 252 €jäsen ja pysyvien vastaavien myyntituloilla ja mahdollisilla ulkopuolisilla rahoitusosuuksilla oikaistut investoinnit 219 €jäsen. Vuosikatteen mukainen tulorahoitus on siis ollut 33 €jäsen suurempi kuin nettoinvestoinnit. Seurakuntayhtymän lainakanta on kasvanut tarkasteluajanjaksolla 7 €jäsen. Sipoon seurakuntayhtymä on voinut rahoittaa investointinsa vuosikatteella, myyntituloilla ja lainalla. Pelkkä vuosikatekin olisi riittänyt investointien rahoitukseen.

Myös rahoituslaskelman tunnuslukujen osalta Sipoon seurakuntayhtymä edustaa hyvin keskimääräistä seurakuntaa sekä omassa kokoluokassaan että koko valtakunnan tasolla. Sipoon seurakuntayhtymän vuosikate oli 252 €jäsen, vertailuryhmän 241 €jäsen ja kaikkien seurakuntien keskiarvo oli 243 €jäsen. Rahoituslaskelmassa olevien rahojen ja pankkisaamisten kasvu oli Sipoon seurakuntayhtymässä maltillisempaa kuin muissa seurakunnissa keskimäärin. Vertailuryhmän keskiarvo oli 19 €jäsen ja kaikkien seurakuntien keskiarvo oli 20 €jäsen. Tämä selittyy osin sillä, että Sipoon seurakuntayhtymän vuonna 2006 saama myyntitulo ja samalla osanhetkisistä rahoista ja pankkisaamisista on siirretty taseen rahoitusarvopapereihin. Sipoon seurakuntayhtymän lainakanta lisääntyi tarkasteluajanjaksolla 7 €jäsen, vertailuseurakunnissa 7 €jäsen ja kaikissa seurakunnissa keskimäärin 6 €jäsen.

Rahoituslaskelman perusteella voidaan sanoa, että Sipoon seurakuntayhtymä on ollut tarkasteluajanjaksolla ylijäämäinen. Nettoinvestoinnit on voitu hyvin kattaa tulorahoituksella, eikä rahavirtaa ole tarvittu lainamäärän vähentämiseen. Tulorahoituksen ja pysyvien vastaavien myyntitulojen vaikutuksesta seurakuntayhtymän rahoitusasema on parantunut.

5.4.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Sipoon seurakuntayhtymä edustaa kokonsa puolesta seurakuntia, jotka hyvin harvoin saavat ulkopuolista rahoitusosuutta investointeihinsa. Kirkkohallituksen avustukset kohdistuvat pääasiassa pienempiin seurakuntiin. Tämän kokoluokan seurakunnissa ulkopuolinen rahoitus voi tulla EU:lta tai yksityisiltä kansalaisilta. Sipoon seurakuntayhtymä ei tämän tarkasteluajanjakson aikana ole saanut investointeihinsa ulkopuolista rahoitusta.

Tässä tutkimuksessa on rajattu IPSAS-standardien soveltaminen siihen, että pysyvien vastaavien tasearvoja oikaistaan saadulla ulkopuolisella rahoitusosuudella. Koska Sipoon seurakuntayhtymä ei ole saanut ulkopuolisia rahoitusosuuksia investointiensa rahoitukseen, ei IPSAS-standardien soveltamisella ole pysyvien vastaavien arvostamisen kannalta merkitystä. Voidaan kuitenkin todeta, että seurakuntayhtymän varallisuuden arvostaminen käypiin arvoihinsa, sikäli kun se olisi mahdollista, muuttaisi taseen antamaa kuvaa seurakunnan varallisuudesta. Vertailuryhmän seurakunnat saivat ulkopuolista rahoitusosuutta investointeihinsa tarkasteluajanjaksolla yhteensä 1,75 €jäsen. Tämän vaikutus muuttuneiden poistojen kautta nettovarallisuuteen on niin pieni, ettei sillä ole tässä tutkimuksessa merkitystä.

5.4.4 Tosiasiallinen tasapaino

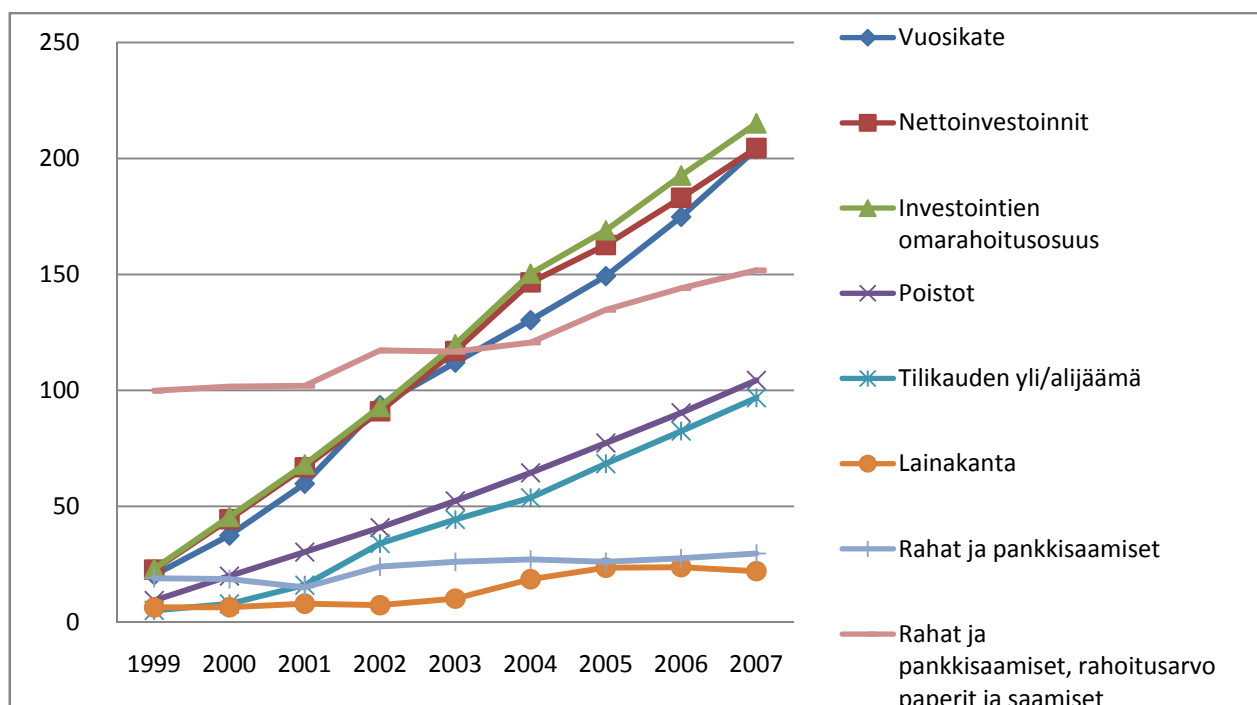
Tuloslaskelman mukainen kirjanpidollinen ylijäämä tarkasteluajanjaksolla on 215 €jäsen. Poistot ovat kuitenkin olleen ainoastaan 52,5 % nettoinvestoinneista eli tuloslaskelman mukaisilla poistoilla ei ole voitu kattaa nettoinvestointeja. Tällä perusteella voidaan todeta, ettei tuloslaskelman mukainen ylijäämä anna oikeaa kuvaa seurakunnan talouden tasapainosta. Myös IPSAS-standardeja rajoitetusti soveltaen saadaan seurakunnan talous selkeästi ylijäämäiseksi.

Tosiasiallinen tasapaino voidaan katsoa saavutetun, mikäli vuosikate kattaa nettoinvestoinnit pitkällä aikavälillä. Sipoon seurakuntayhtymän vuosikate tarkasteluajanjaksolla oli 252 €jäsen ja nettoinvestoinnit 219 €jäsen. Myös tällä mittarilla seurakuntayhtymän talous on ylijäämäinen mutta ylijäämän määrä on huomattavasti pienempi, 33 €jäsen. Sipoon seurakuntayhtymän lainakanta kasvoi tarkasteluajanjaksolla 7 €jäsen. Tarkasteluajanjakson pituus vaikuttaa suuresti

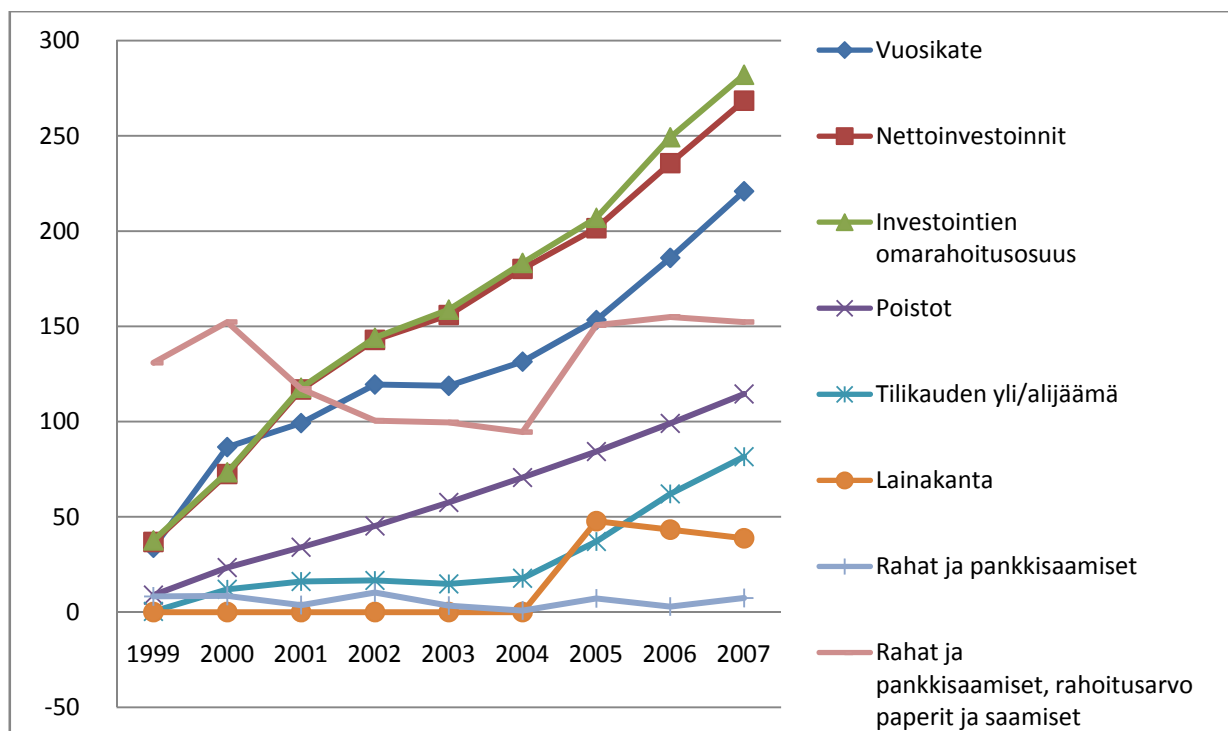
tasapainon saavuttamisen arviointiin. Mikäli tarkastellaan Sipoon seurakuntayhtymää ajanjaksolla 1999–2005, huomataan että kumulatiivinen vuosikate on 179 €/jäsen ja nettoinvestoinnit 178 €/jäsen. Vuosien 1999–2005 tarkastelussa Sipoon seurakuntayhtymän talous oli käytännössä tasapainossa.

5.5 Lahden seurakuntayhtymä

Lahden seurakunta itsenäistyi vuonna 1916, johon asti se oli ollut osa Hollolan seurakuntaa. Nykyisen Lahden seurakuntayhtymän muodostaa neljä Lahden kaupungin alueella toimivaa seurakuntaa. Lahden seurakuntayhtymä on Suomen seitsemänneksi suurin seurakuntatalous, siinä oli vuoden 2007 lopussa 77.566 jäsentä. Lahden seurakuntayhtymän kiinteistöomaisuuteen kuuluu esimerkiksi neljä kirkkoa, neljä hautausmaata, kolme kappelia, kolmetoista seurakuntakeskusta, kurssikeskus ja kaksi leirikeskusta.



KUVIO 22. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007, 30 001–100 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 23. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Lahden seurakuntayhtymässä.

5.5.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Tuloslaskelman mukaan Lahden seurakuntayhtymä on ollut vuosina 1999–2007 selkeästi ylijäämäinen. Tarkasteluajankohdan kumulatiivinen ylijäämä on 82 €/jäsen. Ylijäämä ei ole kertynyt tasaisesti. Vuonna 1999 tilikauden tulos on ollut 0 €/jäsen ja vuonna 2003 tilikausi on ollut alijäämäinen -2 €/jäsen. Selkeästi ylijäämäisimpiä ovat olleet tarkasteluajanjakson kolme viimeistä vuotta, jolloin ylijäämät olivat 19–25 €/jäsen.

Tarkasteluajanjakson kumulatiivinen vuosikate on 221 €/jäsen. Vuosittaisissa vuosikatteissa on kuitenkin ollut huomattaviakin eroja. Vuosikatteella mitaten heikoin vuosi on ollut 2003, jolloin vuosikate oli -1 €/jäsen. Parhaimpia vuosia ovat olleet tarkasteluajanjakson kaksi ensimmäistä ja kaksi viimeistä vuotta, jolloin vuosikatteen ovat olleet 33–53 €/jäsen. Poistot ovat lisääntyneet melko tasaisesti. Kumulatiivinen poisto tarkasteluajanjaksolla oli 115 €/jäsen. Vuosikate on siis ollut 192 % poistoista, eli vuosikatteen osoittamalla tulo-rahoituksella on hyvin voitu kattaa poistot. Myös vuosikatetta ja poistoja vertaamalla voidaan todeta, että tuloslaskelman antaman

tiedon perusteella Lahden seurakunta yhtymä on ollut selkeästi ylijäämäinen vuosina 1999–2007.

Muihin 30 001–100 000 jäsenen seurakuntiin verrattuna Lahden seurakuntayhtymän ylijäämä on ollut 15 €jäsen pienempi. Vertailuryhmän vuosikate oli 204 €jäsen ja poistot 104 €jäsen. Vertailuryhmän vuosikate on ollut 196 % poistoista, eli lähes sama kuin Lahden seurakuntayhtymässä. Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien keskiarvoon verrattuna Lahden seurakuntayhtymän tarkasteluajanjakson ylijäämä on ollut 43 €jäsen pienempi. Samansuuntaisen lopputulokseen päädytään, kun verrataan vuosikatteen osuutta poistoista. Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien keskiarvo on 229 %, kun se Lahden seurakuntayhtymässä on 192 %.

Lahden seurakuntayhtymän tarkasteluajanjakson tuloslaskelmat osoittavat yksiselitteisesti ylijäämää. Se, että ylijäämä on pienempi kuin vertailuryhmä ja kaikkien seurakuntien keskiarvo, kertoo enemmän muiden ylijäämän suuruudesta kuin Lahden seurakuntayhtymän ylijäämän pienuudesta.

5.5.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Tässä tutkimuksessa rahoitusaseman muutoksia analysoidaan vuosikatteen, investointien, lainakannan sekä rahojen ja kassavarojen perusteella. Näiden tunnuslukujen perusteella huomataan, että nettoinvestoinnit ovat olleet 268 €jäsen ja vuosikate 221 €jäsen. Vuosikatteen osoittama tulorahoitus ei ole riittänyt nettoinvestointeihin. Seurakuntayhtymän lainakanta on lisääntynyt tarkasteluajanjaksolla 39 €jäsen. Rahoituksen näkökulmasta Lahden seurakuntayhtymä on rahoittanut lainarahalla nettoinvestointien ja vuosikatteen välisen erotuksen.

Lahden seurakuntayhtymän rahavarat ovat olleet tarkasteluajanjakson alussa 8 €jäsen ja lopussa 7 €jäsen. Tämä kertonee enemmän hyvästä kassanhallinnasta ja valitusta sijoitusstrategiasta kuin rahoitusaseman heikkenemisestä. Samana ajanjaksona rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset ovat alussa 131 €jäsen ja lopussa 152 €jäsen, eli kasvua on ollut 21 €jäsen.

Muissa saman suuruusluokan seurakunnissa vuosikate on ollut keskimäärin 204 €jäsen ja lainakanta on kasvanut 22 €jäsen. Nettoinvestoinnit ovat olleet keskimäärin 205 €jäsen, eli lähes yhtä suuri kuin vuosikate. Vuosikatteella ei ole voitu rahoittaa lainanlyhennyksiä, lainakanta onkin kasvanut tarkasteluajanjakson aikana.

Lahden seurakuntayhtymän ja muiden saman suuruusluokan seurakuntien rahoituslaskelman mukainen talouden tasapaino näyttää olevan heikompi kuin kaikissa evankelisluterilaisissa seurakunnissa keskimäärin. Kaikkien seurakuntien keskimääräinen vuosikate on 243 €jäsen, nettoinvestoinnit 229 €jäsen ja lainakannan muutos 6 €jäsen.

Rahoituslaskelman osoittamien rahavirtojen perusteella Lahden seurakuntayhtymää ei voi pitää ylijäämäisenä tarkasteluajanjaksolla 1999–2007. Tämän päätelmän voi tehdä sillä olettamuksella, ettei Lahden seurakuntayhtymällä ole ollut huomattavia muita tulorahoituksen eriä kuin vuosikate. Saadut rahoitusosuudet ja pysyvien vastaavien myyntitulot on huomioitu nettoinvestoinneissa.

5.5.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Suurin osa seurakuntien saamista investointien rahoitusosuuksista on kirkkohallituksen myöntämiä investointiavustuksia. Nämä avustukset on suunnattu ensisijaisesti pienille seurakunnille. Suurempien seurakuntien saamat rahoitusosuudet tulevat todennäköisesti muualta kuin kirkkohallituksesta. Lahden seurakuntayhtymä on saanut ulkopuolista investointiavustusta tarkasteluajanjakson aikana kahdesti. Vuosina 2005 ja 2006 Lahden seurakuntayhtymä sai ulkopuolista tukea investointeihin yhteensä 3,55 €jäsen. Samalla ajanjaksolla nettoinvestoinnit ovat olleet 268 €jäsen.

Tässä tutkimuksessa IPSAS-standardien soveltamista on rajattu siten, että pysyvien vastaavien tasearvoa korjataan saadun avustuksen verran. Poistot lasketaan uudesta korjatusta tasearvosta. Ulkopuolisen rahoitusosuuden pienestä määrästä johtuen, sen vaikutus nettovarallisuuden lisääntymiseen on melko pieni. Lahden seurakuntayhtymän nettovarallisuus paranisi saadun investointituen johdosta 3,55 €jäsen. Edellisten esimerkkiseurakuntien olettamuksia käyttäen, poistojen määrää ulkopuolisten rahoitusosuuksien huomioiminen lisäisi tarkasteluajanjaksolla yhteensä

0,36 €/jäsen. Vertailuryhmän saamat ulkopuoliset investointiavustukset olivat tarkasteluajanjaksolla 0,66 €/jäsen, eli avustusten merkitys oli vielä pienempi kuin Lahden seurakuntayhtymässä.

IPSAS-standardeja kokonaisuudessaan noudatettaessa seurattaisiin taseen osoittaman nettovarallisuuden muutoksia. Saatuja investointiavustuksia suurempi merkitys olisi kaikkein tase-erien arvostaminen enemmän käypiin arvoihin.

5.5.4 Tosiasiallinen tasapaino

Tuloslaskelmien osoittamien ylijäämien perusteella Lahden seurakunta yhtymä on ollut vuosina 1999–2007 ylijäämäinen 82 €/jäsen. Tämä on vähemmän kuin kaikissa seurakunnissa keskimäärin mutta silti selkeä ylijäämä. Vuosikate on selkeästi riittänyt poistoihin.

Vuosikatetta tarvitaan kattamaan investoinneista aiheutuneet menot. Poistot ovat kuitenkin huono tapa mitata vuosikatteen riittävyttä investointeihin. Lahden seurakuntayhtymän poistot olivat tarkasteluajanjaksolla 43 % nettoinvestoinneista. Poistojen ja nettoinvestointien suuresta erosta johtuen voidaan todeta, ettei tuloslaskelman mukainen ylijäämä anna oikeaa kuvaa Lahden seurakuntayhtymän talouden tasapainosta. Oikeamman kuvan Lahden seurakunnan talouden tasapainosta vuosina 1999–2007 saa, kun verrataan vuosikatetta nettoinvestointeihin. Lahden seurakuntayhtymän vuosikate oli tarkasteluajanjaksolla 221 €/jäsen ja nettoinvestoinnit 268 €/jäsen. Nettoinvestoinnit ovat olleet 47 €/jäsen suuremmat kuin vuosikatteen osoittama tulorahoitus. Tämän perusteella voidaan sanoa, että Lahden seurakuntayhtymän talous on ollut vuosina 1999–2007 47 €/jäsen alijäämäinen.

Tosiasiallisen tasapainon arvioinnissa tulee huomioida myös varat ja velat. Lahden seurakuntayhtymän lainakanta on kasvanut tarkasteluajanjaksolla 39 €/jäsen. Varallisuusasemassa tapahtuneita muutoksia on käytettävissä olevien tietojen rajallisuudesta johtuen mahdoton arvioida.

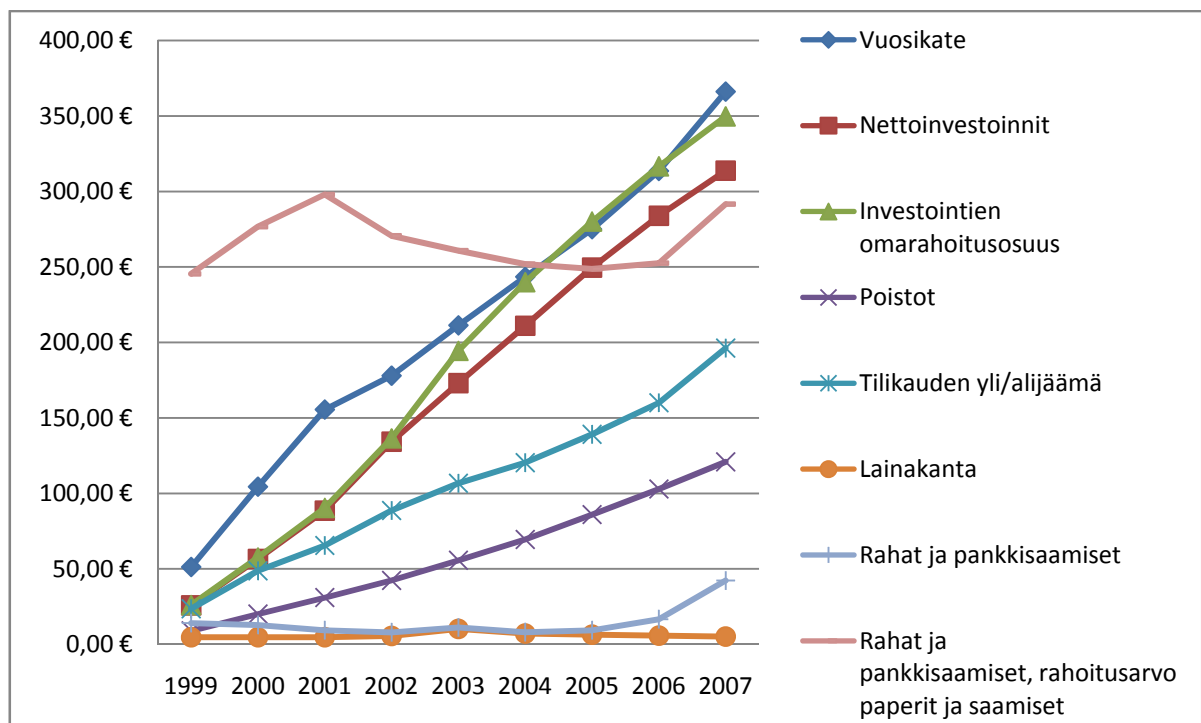
30 001–100 000 jäsenen seurakunnat ovat keskimäärin saavuttaneet talouden tasapainon tarkasteluajanjaksolla lähes täydellisesti. Keskimääräinen vuosikate on 204

€jäsen ja nettoinvestoinnit 205 €jäsen. Talouden tasapainoa vuosikatteen ja nettoinvestointien perusteella arvioiden, kaikkien seurakuntien yhteenlaskettu ylijäämä on 14 €jäsen vuosina 1999–2007.

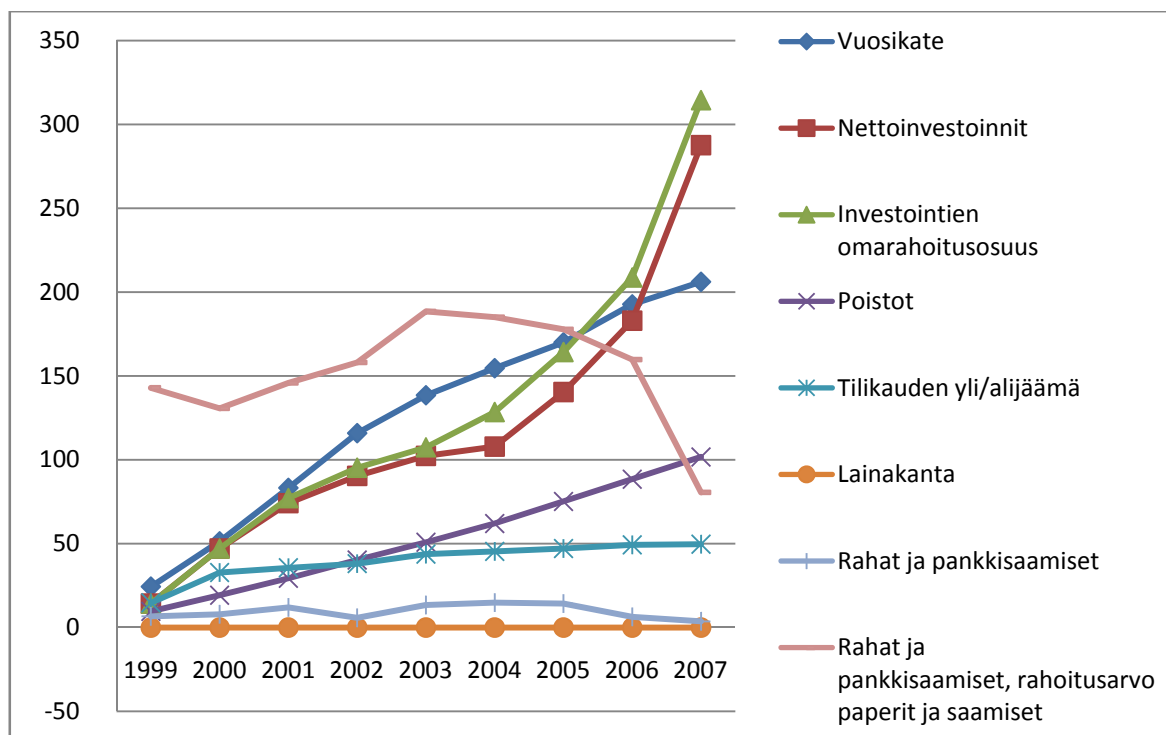
5.6 Tampereen seurakuntayhtymä

Tampereen seurakuntayhtymä on Helsingin ja Espoon jälkeen Suomen kolmanneksi suurin seurakuntatalous. Tampereen seurakuntayhtymä koostuu yhdestätoista Tampereen kaupungin alueella toimivasta seurakunnasta. Tampereen seurakunta itsenäistyi vuonna 1904, johon asti se oli ollut osa Messukylän seurakuntaa. Messukylän seurakunta liitettiin Tampereen seurakuntaan vuonna 1948.

Tampereen seurakuntayhtymän kiinteistöomaisuus on varsin suuri. Seurakuntayhtymällä on esimerkiksi kuusitoista kirkkoa, neljä hautausmaata, kaksi leirikeskusta, kaksi kurssikeskusta ja lukuisia seurakuntataloja sekä muita seurakunnan toimintaa palvelevia kiinteistöjä.



KUVIO 24. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007, yli 100 000 jäsenen seurakunnissa.



KUVIO 25. Tilinpäätösten tunnusluvut €/jäsen vuosilta 1999–2007 Tampereen seurakuntayhtymässä.

5.6.1 Tuloslaskelman mukainen tasapaino

Tampereen seurakuntayhtymän tuloslaskelman osoittama kumulatiivinen ylijäämä vuosilta 1999–2007 oli 50 €/jäsen. Tilikauden ylijäämä on ollut tarkasteluajanjakson kahtena ensimmäisenä vuotena 15 €/jäsen ja 18 €/jäsen. Tämän jälkeen tilikausien ylijäämät ovat olleet pienempiä. Vuosittaisten ylijäämien pienemisestä huolimatta kumulatiivinen ylijäämä osoittaa seurakuntayhtymän talouden olleen vuosina 1999–2007 ylijäämäinen.

Tuloslaskelman mukaisen tasapainokäsityksen mukaan talous on tasapainossa kun vuosikatteella voidaan kattaa poistot. Tampereen seurakuntayhtymän kumulatiivinen vuosikate tarkasteluajanjaksolla on ollut 206 €/jäsen. Vuosikate on kehittynyt kohtalaisen tasaisesti. Poistot ovat olleet tarkasteluajanjakson kolmena ensimmäisenä vuotena 10 €/jäsen, kolmena seuraavana vuotena 11 €/jäsen ja kolmena viimeisenä vuotena 13 €/jäsen. Tarkasteluajankohdan yhteenlaskettu poisto on ollut 102 €/jäsen. Vuosikate on ollut 202 % poistoista, eli vuosikatteella olisi voitu kattaa kaksinkertainen määrä poistoja toteutuneeseen verrattuna.

Tampereen seurakuntayhtymän talous on ollut kertyneen ylijäämän perusteella ylijäämäinen. Tarkasteltaessa vuosikatteen riittävyyttä poistoihin, voidaan sanoa talouden olleen selkeästi ylijäämäinen.

Yli 100 000 jäsenen seurakuntien tarkasteluajanjakson keskimääräinen ylijäämä oli 196 €/jäsen. Tämä on selkeästi enemmän kuin Tampereen seurakuntayhtymässä. Verrattaessa Tampereen seurakuntayhtymän poistojen ja vuosikatteen välistä suhdetta tullaan samaan lopputulokseen. Vertailuryhmässä vuosikate oli 302 % poistoista. Vuosikatteella olisi voitu kattaa kolminkertainen määrä poistoja toteutuneeseen verrattuna. Kaikkien evankelisluterilaisten seurakuntien keskiarvoon verrattuna Tampereen seurakuntayhtymällä on selvästi vähemmän ylijäämää, kaikkien seurakuntien keskiarvo on 125 €/jäsen. Vuosikatteen osuus poistoista oli Tampereen seurakuntayhtymässä lähellä kaikkien seurakuntien keskiarvoa, 229 %. Tästä voidaan päätellä, että Tampereen seurakuntayhtymällä on ollut tuloslaskelmassa vuosikatteen jälkeen keskimääräistä enemmän myös muita tulosta heikentäviä eriä kuin poistot.

5.6.2 Rahoituslaskelman mukainen tasapaino

Tampereen seurakuntayhtymän vuosikatteen mukainen tulorahoitus oli tarkasteluajanjaksolla 206 €/jäsen. Tässä tutkimuksessa ei ole huomioitu muita tulorahoituksen eriä kuin vuosikate. Seurakuntayhtymä on ollut koko tarkasteluajankohdan velaton. Mikäli tulorahoitus riittää nettoinvestointeihin ja lainanlyhennyksiin, voidaan talouden katsoa olevan tasapainossa. Saaduilla rahoitusosuuksilla ja pysyvien vastaavien myyntituloilla oikaistut investoinnit olivat 288 €/jäsen.

Koska Tampereen seurakuntayhtymä oli tarkasteluajanjakson velaton, tulee tulorahoituksella pystyä kattamaan nettoinvestoinnit. Vuosikatetta ja nettoinvestointeja vertaamalla huomataan kuitenkin, ettei vuosikatteella ole voitu kattaa nettoinvestointeja.

Rahat, pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat tarkasteluajanjakson alussa 143 €/jäsen ja lopussa 81 €/jäsen. Nämä varallisuutta kuvaavat taseen erät ovat siis pienentyneet 62 €/jäsen. Seurakuntayhtymän rahavarat ovat pienentyneet

tarkasteluajanjaksolla 3 €jäsen, eli suurin osa vähennyksestä aiheutuu rahoitusarvopapereiden ja saamisten muutoksista.

Rahavirtojen liikkeiden perusteella Tampereen seurakuntayhtymä ei ole saavuttanut talouden tasapainoa vuosina 1999–2007, vaan on ollut alijäämäinen. Tätä päätelmää tukee sekä tulorahoituksen riittävyys investointeihin ja lainanlyhennyksiin, että muutokset rahavaroissa.

Rahoituslaskelman perusteella Tampereen seurakuntayhtymän tilanne on huonompi kuin yli 100 000 jäsenen seurakunnissa keskimäärin. Vertailuryhmässä tarkasteluajanjakson vuosikate on 366 €jäsen, nettoinvestoinnit 314 €jäsen ja lainakannan muutos 0 €jäsen. Vuosikatteen osoittamalla tulorahoituksella on siis voitu kattaa nettoinvestoinnit ja lainanlyhennykset. Vertailuryhmän rahoitusarvopaperit ja saamiset ovat lisääntyneet 18 €jäsen ja kassavarat 28 €jäsen.

Myös kaikkien seurakuntien keskiarvoon verrattuna Tampereen seurakunnan rahoituslaskelman mukainen tilanne on huonompi. Kaikkien seurakuntien keskimääräinen vuosikate on 243 €jäsen, nettoinvestoinnit 229 €jäsen ja lainakannan kasvu 6 €jäsen. Vuosikate on siis riittänyt nettoinvestointeihin ja olisi riittänyt myös lainanlyhennyksiin. Rahoitusarvopaperit ja pankkisaamiset lisääntyivät keskimäärin 27 €jäsen ja rahavarat 20 €jäsen.

5.6.3 IPSAS-standardien mukainen tasapaino

Tässä tutkimuksessa IPSAS-standardien soveltaminen on rajattu pysyvien vastaavien hankintamenon ja siitä aiheutuvien poistojen muutosten laskemiseen. Tampereen seurakuntayhtymä ei ole saanut investointeihinsa ulkopuolisia rahoitusosuuksia, joten tämän tutkimuksen mukainen rajattu IPSAS-standardien soveltaminen ei vaikuta talouden tasapainoon.

Staattiseen taseteoriaan perustuvien IPSAS-standardien mukaan tilikauden tulos lasketaan nettovarallisuudessa tapahtuneiden muutosten perusteella. Tarkasteltaessa Tampereen seurakuntayhtymän tilinpäätöstietoja vuosilta 1999–2007, voidaan huomata että seurakuntayhtymässä on ollut useita varallisuusasemaan huomattavasti

vaikuttaneita tekijöitä. Suurehkot, varsinkin tarkasteluajanjakson lopun investoinnit ovat lisänneet varallisuutta. Kassavarojen, rahoitusarvopapereiden ja saamisten väheneminen puolestaan vähentänyt varallisuutta. Nämä tekijät ja kaikki muut taseen erät vaikuttavat nettovarallisuuden muutoksen suuruuteen eli IPSAS-standardien mukaiseen talouden tasapainoon.

Myös muissa yli 100 000 jäsenen seurakuntatalouksissa on ulkopuolelta saatujen investointitukien merkitys vähäinen. Vertailuryhmä sai tarkasteluajanjaksolla ulkopuolista rahoitusosuutta investointeihinsa keskimäärin 0,65 €/jäsen. Tämän vaikutus talouden tasapainoon on häviävän pieni.

Pysyvien vastaavien arvostamisen näkökulmasta IPSAS-standardien soveltamisella olisi suurempi vaikutus, jos taseen varallisuus arvostettaisiin IPSAS-standardien sallimiin käypiin arvoihin. Muutokset omaisuuden todellisissa arvoissa vaikuttaisi tilikauden tulokseen.

5.6.4 Tosiasiallinen tasapaino

Tuloslaskelman perusteella Tampereen seurakuntayhtymä on ollut vuosina 1999–2007 ylijäämäinen 50 €/jäsen. Vuosikate on ollut 202 % poistoista, eli vuosikatteella olisi voitu kattaa kaksinkertainen määrä poistoja toteutuneeseen verrattuna. Tämän perusteella Tampereen seurakuntayhtymää voidaan pitää vielä enemmän ylijäämäisenä kuin pelkän tuloslaskelman osoittaman tilikauden ylijäämän perusteella.

Tampereen seurakuntayhtymän vuosikate on ollut 206 €/jäsen. Tämä vuosikate on se rahamäärä, jolla seurakuntayhtymän pitäisi kattaa investoinnit. Tuloslaskelmassa investointeja kuvaa poistot. Poistojen käyttäminen investointien kuvaajana on kuitenkin kyseenalaista. Tampereen seurakuntayhtymän tarkasteluajanjakson poistot ovat olleet ainoastaan 35 % nettoinvestoinneista. Poistojen ja nettoinvestointien suuresta erosta johtuen voidaan todeta, ettei tuloslaskelman mukainen ylijäämä anna oikeaa kuvaa Tampereen seurakuntayhtymän talouden tasapainosta. Oikeamman kuvan Tampereen seurakunnan talouden tasapainosta vuosina 1999–2007 saa, kun verrataan vuosikatetta poistojen sijasta nettoinvestointeihin. Tampereen seurakuntayhtymän vuosikate oli tarkasteluajanjaksolla 206 €/jäsen ja

nettoinvestoinnit 288 €jäsen. Vuosikate ei ole riittänyt nettoinvestointeihin vaan ollut 82 €jäsen nettoinvestointeja pienempi. Tämän tarkastelun perusteella voidaan todeta, ettei Tampereen seurakuntayhtymä ole saavuttanut talouden tasapainoa tarkasteluajanjaksolla 1999–2007, vaan ollut 82 €jäsen alijäämäinen.

Tosiasiallisen tasapainon arvioinnissa tulee huomioida myös varat ja velat. Tampereen seurakuntayhtymä on ollut koko tarkasteluajanjakson velaton. Varallisuusasemassa tapahtuneita muutoksia on käytettävissä olevien tietojen rajallisuudesta johtuen mahdoton arvioida.

Talouden tasapainoa vuosikatteen ja nettoinvestointien perusteella arvioiden, voidaan todeta että yli 100 000 jäsenen seurakuntataloudet ovat olleet 52 €jäsen ylijäämäisiä. Lainakannassa ei ole tapahtunut muutoksia. Kaikkien seurakuntien yhteenlaskettu ylijäämä oli 14 €jäsen vuosina 1999–2007.

5.7 Tutkimuksen tulokset

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää miten pysyvien vastaavien erilainen kirjanpidollinen käsittely vaikuttaa talouden tasapainoon. Tässä tutkimuksessa talouden tasapaino on ymmärretty rahatalouden tasapainona. Talous on tasapainossa, kun tulot riittävät menoihin pitkällä aikavälillä. Tämän tutkimuksen aikaväli on 1999–2007 ja käytetyt tunnusluvut kuvaavat tuon ajanjakson kumulatiivisia summia.

Nykyiseen kirjanpitokäytäntöön perustuvasta pysyvien vastaavien käsittelystä seuraa liian positiivinen kuva talouden tasapainosta. Tarkasteluajanjakson poistot eivät vastaa toteutuneita investointeja missään seurakuntaryhmässä tai esimerkkiseurakunnassa. Tuloslaskelman antaman tiedon mukaan seurakuntien kumulatiivinen ylijäämä vuosina 1999–2007 on ollut 125€jäsen.

Rahavirtojen perusteella saatu kuva seurakunnan talouden tasapainosta on erilainen kuin tuloslaskelman perusteella saatu kuva. Yhdeksän vuoden rahavirtojen perusteella voidaan arvioida tarkasteluajanjakson tulorahoituksen riittävyyttä investointeihin ja lainojen lyhennyksiin. Rahoituslaskelman tietojen mukaan seurakuntien tulorahoitus on vuosina 1999–2007 ollut 14 €jäsen suurempi kuin nettoinvestoinnit. Samana

ajanjaksona lainakanta on kasvanut, eli tulo-rahoitusta ei ole tarvinnut käyttää lainojen lyhennyksiin. Rahoituslaskelman antama kuva talouden tasapainosta on selkeästi realistisempi kuin tuloslaskelman antama kuva. Tämä tulos toistui kaikissa seurakuntaryhmissä ja esimerkkiseurakunnissa.

Talouden tasapainon arviointi staattisen taseteorian mukaan toteutettiin tässä tutkimuksessa soveltamalla kansainvälisiä IPSAS-standardeja. IPSAS-standardien soveltamisessa pitäydettiin ainoastaan oikaisemaan pysyvien vastaavien tasearvoja saatujen rahoitusosuuksien määrällä. Näin saadun korkeampi tasearvo vaikuttaa poistojen kautta nettovarallisuutta laskevasti. Seurakuntien saamat investointien ulkopuoliset rahoitusosuudet kohdistuvat lähinnä pieniin seurakuntiin. Tämän johdosta tämän tutkimuksen rajattu IPSAS-standardien soveltaminen vaikutti lähinnä pienimpiin seurakuntiin. Rahoitusosuuksia saaneiden seurakuntien osalta IPSAS-standardien rajattu soveltaminen heikensi niiden taloudellista asemaa. Kaikkien seurakuntien vuosien 1999–2007 kumulatiivinen ylijäämä IPSAS-standardeja rajoitetusti soveltaen oli 122 €jäsen.

Tosiasiallisen tasapainon arvioinnissa on peruseriaatteena pidetty ajatusta, että tulojen tulee kattaa menot pitkällä aikavälillä. Ajattelun lähtökohtana on pidetty tuloslaskelman osoittamaa vuosikatetta. Vuosikatetta tarvitaan investointien rahoittamiseen. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus vuosina 1999–2007 oli 14 €jäsen. Todelliseen tasapainoon liittyy myös velkaantumisen ja varallisuuden arvoissa tapahtuneiden muutosten arviointi. Tarkasteluajanjakson aikana seurakuntien lainakanta on kasvanut 6 €jäsen. Varallisuudessa tapahtuneita muutoksia on tämän tutkimuksen rajoissa mahdoton arvioida. Näiden lukujen perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että seurakuntien talous on ollut vuosina 1999–2007 hyvin lähellä tasapainoa.

6 PÄÄTELMÄT

Seurakunnissa toteutettiin laskentatoimen uudistus vuonna 1999. Tällöin seurakuntien kirjanpidossa siirryttiin käyttämään kirjanpitolakia soveltuvien osien ja tilinpäätöslaskelmiksi tuloslaskelma, rahoituslaskelma ja tase. Vastaavanlainen uudistus oli toteutettu kuntasektorilla kaksi vuotta aikaisemmin. Tämän uudistuksen seurauksena tilinpäätösinformaation piti tulla vertailukelpoisemmaksi ja tilinpäätöksen piti antaa parempi kuva seurakunnan taloudesta kuin hallinnollisen kirjanpidon mukaan laadittu tilinpäätös. Samassa yhteydessä talouden tasapainon mittarina ruvettiin käyttämään tuloslaskelmaa. Tuloslaskelman merkitys talouden tasapainon mittarina korostui vuonna 2001, kun kirkkojärjestykseen (1055/1993) lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta. Alijäämällä tarkoitettiin taseen edellisten tilikausien yli- tai alijäämän ja tilikauden yli- tai alijäämän negatiivista summaa.

Liikekirjanpidon mukainen tuloslaskelma on kuitenkin kehitetty liikeyrityksille ja sen tarkoitus on selvittää omistajille ja verottajalle jakokelpoisen voiton määrä. Tätä tarkoitusta tuloslaskelma palvelee ilmeisen hyvin. Verorahoitteiselle puolelle liikekirjanpito ja tuloksen laskeminen sen sijaan ei sovellu yhtä hyvin. Liikeyrityksissä reaali-prosessi on rahaproessin peilikuva. Verorahoitteisella puolella sen sijaan näin ei ole.

Tuloslaskelman mukaiseen tilikauden yli-/alijäämään vaikuttaa suurelta osin pysyvien vastaavien käsittely. Nykyisen kirjanpitoikäntännön mukaan pysyvät vastaavat kirjataan taseeseen hankintahintaan, josta on vähennetty saadut rahoitusosuudet. Tasearvoa vähennetään vuosittain suunnitelman mukaisen poiston verran. Poisto vaikuttaa tuloslaskelman kautta tilikauden tulokseen. Mikäli tuloslaskelman mukainen vuosikate on suurempi kuin poistot, on talous tuloslaskelman mukaan tasapainossa. Lyhyen aikavälin tasapaino katsotaan saavutetun, kun yhden tilikauden tulos on nolla. Pitkän aikavälin tasapaino katsotaan saavutetun, kun taseessa ei ole kertynyttä yli- tai alijäämää. Poistot eivät kuitenkaan vastaa todellisuudessa investointeja. Tämän johdosta tuloslaskelman käyttäminen talouden tasapainon mittarina voidaan kyseenalaistaa.

Tuloslaskelman mukaan laskettuna kaikkien seurakuntien yhteenlaskettu ylijäämä vuosilta 1999–2007 oli 125 €jäsen. Tämä tuloslaskelman mukainen ylijäämä voidaan kuitenkin kyseenalaistaa talouden tasapainon tunnuslukuna. Talouden tosiasiallista tasapainoa arvioitaessa tämän tutkimuksen lähtökohta on, että tuloslaskelma hyväksytään talouden tasapainon mittariksi vuosikatteeseen saakka. Tämän jälkeen voidaan kysyä, mihin vuosikatetta tarvitaan. Vuosikatetta tarvitaan investoinneista aiheutuneiden menojen kattamiseen. Seuraavaksi voidaan kysyä, miten investoinneista aiheutuneet menot lasketaan. Tähän nykyinen kirjanpitokäytäntö tarjoaa vastaukseksi poistoja. Todellisuudessa poistot ovat kuitenkin ainoastaan 46 % nettoinvestoinneista, eli eivät kata edes puolia todellisista investointimenoista. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei tuloslaskelman osoittama ylijäämä vuosilta 1999–2007 kuvaa luotettavasti talouden tasapainoa.

Vuoteen 1999 asti seurakunnissa tuli olla verontasaus- ja pääomarahastot (Laki evankelisluterilaisen seurakunnan virkataloista ja rahastoista, 106/1966, 13a–16§). Laskentatoimen uudistuksen yhteydessä nämä hallinnollisen kirjanpidon mukaiset pakolliset rahastot tuli purkaa. Verontasausrahaston tarkoitus oli turvata veroäyrin hinnan vakaus ja seurakunnan maksuvalmius. Pääomarahaston varoja sai käyttää ainoastaan kiinteistöihin liittyviin investointeihin. Kiinteän omaisuuden luovuttamisesta kertyvät rahat tuli rahastoida pääomarahastoon. Molempien rahastojen tuli olla vähintään 0,25 penniä jokaista maksuunpantua veroäyriä kohden. Tätä hallinnollisen kirjanpidon mukaista ajatusmallia soveltaen voisi tuloslaskelman ja taseen osoittaman yli/alijäämän perusteella saada oikeamman kuvan seurakunnan talouden tasapainosta. Rahasto voisi olla omana taseen eränään helposti seurakuntalaisten havaittavissa ja ymmärrettävissä. Rahastojen perustaminen on sallittua myös nykyisen kirjanpitokäytännön mukaan. Rahastot eivät kuitenkaan ole pakollisia, eikä niiden perustamista ole virallisesti suositeltu.

Kun arvioidaan talouden tasapainon saavuttamista seurakunnan toteutuneiden rahavirtojen eli rahoituslaskelman tietojen perusteella, päädytään toisenlaiseen lopputulokseen. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että rahoituslaskelman pitkän aikavälin tietojen perusteella saadaan oikeampi kuva talouden tasapainosta kuin tuloslaskelman perusteella.

Staattiseen taseajatteluun perustuvien IPSAS-standardien noudattaminen antaisi erilaisen kuvan seurakunnan talouden tasapainosta. Staattisessa taseajattelussa taseella pyritään antamaan mahdollisimman oikea kuva talousyksikön varallisuusasemasta ja talouden tasapaino määritellään varallisuusaseman muutoksen perusteella. Seurakuntien kiinteistöomaisuus on suurelta osin hyvin vaikeasti realisoitavaa. Tämän johdosta varallisuuden arviointi perustuisi hyvin epävarmoinhin olettamuksiin. Tämän tutkimuksen rajatun IPSAS-standardien soveltamisen perusteella voidaan sanoa, että pysyvien vastaavien arvostamisen osalta suurin merkitys olisi pienillä seurakunnilla, jotka ovat saaneet huomattavia investointitukia. Saadut tuet lisättäisiin tasearvoihin ja poistojen määrä kasvaisi. Merkitystä olisi myös suuremmille seurakuntatalouksille, mikäli käytettäisiin IPSAS-standardien sallimia käyviä arvoja. Kiinteistöjen arvojen muuttuessa taloussuhdanteiden mukaan muuttuisi myös nettovarallisuus eli tilikauden tulos. Osa seurakuntien varallisuudesta voitaisiin muutoin tulkita kansallisomaisuudeksi mutta koska niillä on muuta palvelukykyä kuin ainoastaan kansallisperintöarvo, tulisi niitä käsitellä taseessa kuten muitakin pysyviä vastaavia.

Tässä tutkimuksessa on tutkittu talouden tasapainoa rahaprosessin näkökulmasta ja oletettu että talous on tasapainossa kun tuloilla voidaan kattaa menot pitkällä aikavälillä. Tulojen riittävyttä voidaan arvioida vuosikatteen avulla. Voidaanko vuosikatteella kattaa nettoinvestoinnit? Tämän tutkimuksen tosiasiallista talouden tasapainoa arvioitaessa, on laskettu investoinneista aiheutuneet menot nettoinvestointien avulla. Verrattaessa vuosikatetta nettoinvestointeihin huomataan, että kaikkien seurakuntien kumulatiivinen vuosikate vuosina 1999–2007 oli 243 €jäsen ja nettoinvestoinnit 229 €jäsen. Tämän perusteella kaikkien seurakuntien tarkasteluajanjakson ylijäämä on 14 €jäsen. Ero on huomattava tuloslaskelman osoittamaan ylijäämään 125 €jäsen. Samana ajanjaksona seurakuntien lainakanta on kasvanut 6 €jäsen. Lopputulos on samansuuntainen kaikissa käytetyissä seurakuntaryhmissä. Tuloslaskelman mukaan laskettu ylijäämä antaa positiivisemmän kuvan kuin verrattaessa vuosikatteen riittävyttä nettoinvestointeihin. Voidaan sanoa, että, todellisen tasapainon saavuttaminen edellyttää kohtalaista tuloslaskelman mukaista ylijäämää.

Seurakunta on toimeksiantotalous ja toimeksiantotalouden peruseriaate on talouden tasapaino pitkällä aikavälillä. Talouden tosiasiallisen tasapainon saavuttamista voidaan kohtuullisella varmuudella arvioida edellä mainitulla tavalla. Tarkasteluajankohdan oikea pituus on vaikeampi asia. Tämän tutkimuksen esimerkkitapauksista huomataan tarkasteluajankohdan pituuden merkitys. Tässä tutkimuksessa on käytetty vuosien 1999–2007 tilinpäätöstietoja sen johdosta, että nykyisen kirjanpitojärjestelmän mukaista kirjanpitoa ruvettiin käyttämään vuonna 1999 ja viimeisin valmistunut tilinpäätös oli vuosi 2007. Kuten jo aikaisemmin on todettu, toimeksiantotalouden tasapainon tarkasteluajanjakso on pitkä. Kun verrataan yhdeksän vuoden tarkasteluajanjaksoa esim. seurakuntien käytössä olevan kiinteistöomaisuuden ikään (jopa 800 vuotta), voidaan nähdä käytetyn tarkasteluajanjakson lyhyys. Lisäksi toimeksiantotalouden tasapainon arvioinnin pitäisi suuntautua myös tulevaan. Luotettavassa tasapainon arvioinnissa tulisi käyttää toteutuneiden tilinpäätöstietojen lisäksi myös tulevien vuosien arvioita.

Pienestä lainakannasta johtuen, lainamäärällä ei ole suurta merkitystä seurakuntien talouden tasapainon arvioinnissa. Lainakannalla on kuitenkin merkitystä oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Seurakunnat ovat tehneet vuosina 1999–2007 investointeja 229 €jäsen ja samana ajankohtana lainakanta on kasvanut 6 €jäsen. Investointeja ei siis ole rahoitettu lainarahalla vaan tulorahoituksella ja aikaisemmilla säästöillä. Etupainotteisessa rahoitusmallissa investoinnit rahoittavat aikaisemmat sukupolvet ja takapainotteisessa rahoitusmallissa myöhemmät sukupolvet. Sukupolvien välisen tasapainon periaatteen mukaan jokaisen sukupolven pitäisi rahoittaa omat menonsa sekä käyttämänsä osuus peritystä varallisuudesta. Sukupolvien välisen tasapainon kannalta parempana on pidetty takapainotteista rahoitusmallia, jossa investoinnista hyötyjät rahoittavat investoinnin lainan lyhennyksinä ja korkoina. Suomen evankelisluterilaisissa seurakunnissa vuosina 1999–2007 toteutunut malli, jossa investoinnit on rahoitettu käytännössä tulorahoituksella toteuttaa sukupolvien välisen tasapainon, mikäli investointien määrä säilyy samalla tasolla.

Tässä tutkimuksessa on käsitelty pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutusta seurakunnan talouden tasapainoon. Asiaa on käsitelty yksinomaan rahaprosessin

näkökulmasta. Rahaprosessin näkökulmasta katsottuna, voidaan todeta että pysyvien vastaavien arvostamisella on vaikutusta talouden tasapainon toteutumiseen.

Talouden tasapainon saavuttamista ei voida arvioida pelkästään tuloslaskelman perusteella. Talouden tasapainon luotettava arviointi edellyttää eri tilinpäätöslaskelmien ja tunnuslukujen analysointia. Oleellista on myös tarkasteluajankohdan pituus. Tarkasteluajanjakson tulee olla pitkä ja ulottua mielellään myös tulevaan. Tasapainon ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen vaikuttaa kuitenkin suuresti myös se mitä rahalla on saatu aikaan. Seurakunnan jäsenellä on oikeus odottaa mahdollisimman hyvää vastinetta rahalle. Tätä puolta ei tässä tutkimuksessa ole käsitelty.

LÄHTEET

Alhola, Kari; Koivikko, Aarne; Rätty, Päivi; Tuominen, Olavi 2001. Tilinpäätöksen sisältö ja toteutus. Porvoo: WSOY.

Barton, Allan 2004. The Conceptual Arguments Concerning Accounting for Public Heritage Assets. *Accounting, Auditing&Accountability Journal*. 18 (3). 434–440.

Christiaens, Johan 2004. Capital Assets in Governmental Accounting Reforms: Comparing Flemish Technical Issues with International Standards. *European Accounting review*. 13 (4). 743–770.

Hallipelto, Aatos ja Kataja, Martti 1980. Kunnan laskentatoimi. Espoo: Weilin+Göös.

IPSAS 1. International Public Sector Accounting Standard. Presentation of financial statements. International Public Sector Accounting Standards Board. International Federation of Accountants. <http://www.ifac.org>>13.1.2009.

IPSAS 17. International Public Sector Accounting Standard. Property, Plant and equipment. International Public Sector Accounting Standards Board. International Federation of Accountants. <http://www.ifac.org>>13.1.2009.

IPSASB Fact Sheet. <<http://www.ifac.org/PublicSector>> 13.1.2009.

Ijiri, Yuji 1975. *Theory of Accounting Measurement*. Sarasota, Florida: American Accounting Association.

Kettunen, Pertti; Mäkinen, Vesa; Neilimo, Kari 1976. *Taseanalyysi*. Helsinki: Weilin+Göös.

Kirjanpitoasetus (1339/1997).

Kirjanpitolaki (1336/1997).

Kirjanpito- ja tilinpäätössanasto. 1993. Helsinki: Taloustieto Oy.

Kirkkohallituksen yleiskirje 10/2005. Suunnitelman mukaisten poistojen laskeminen ja pysyvien vastaavien osakirjanpito.

Kirkkohallituksen yleiskirje 23/2006. Tuloslaskelmaohje, taseohje ja rahoituslaskelmaohje.

Kirkkojärjestys (1055/1993).

Kirkkolaki (1054/1993).

Kirkon tilastollinen vuosikirja. Sarja 2000–2008. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kärki, Lotta-Maria 2007. Kunnan talouden tasapaino monitulkintaisena ongelmana. Licensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto. Taloustieteiden laitos.

Laki evankelisluterilaisen seurakunnan virkataloista ja rahastoista (106/1966).

Luoma, Mikko 2008. Varan määritelmä ja varoihin liittyvät laskentasäännöt IPSAS-standardeissa. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Taloustieteiden laitos.

Luoma, Mikko; Oulasvirta, Lasse; Näsi, Salme 2007. Kansainväliset IPSAS-standardit valtion laskentatoimen kehittämisen näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Majala, Reino 1987. Kirjanpitokäytäntöjen vertailevan tutkimuksen käsitteellisen viitekehyksen kehittelyä. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-5:1987. Turku.

Meklin, Pentti 1997. Valtiontalouden perusteet. Helsinki: Edita.

Meklin, Pentti; Oulasvirta, Lasse; Kärki, Lotta-Maria 2005. Laskentainformaatio ja kuntien talouden tasapainon tulkinta. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 3/2005. Kunnallistieteen yhdistys. Sivut 172 – 187.

Myllyntaus, Oiva 2002. Kuntatalouden ohjaus. Budjetoinnin ja kirjanpidon teoriaperusteita ja kehityssuuntia. Suomen kuntaliitto: Helsinki.

Näsi, Salme 1982. Käytäntö, oppi ja tiede laskentatoimen tarkastelutasoina. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2: tutkielmia ja raportteja 26. Tampereen yliopisto: Tampere.

Näsi, Salme; Keurulainen, Juha 1999. Kunnan kirjanpituudistus. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Vammalan kirjapaino: Vammala.

Parker, Robert 1984. MacMillian Dictionary on Accounting. London: The MacMillian Press Ltd.

Paulsson, Gert 2006. Accrual Accounting in the Public Sector: Experiences from the Central Government in Sweden. Financial Accountability and Management. 22 (1), 47–62.

Robinson, Marc 1998. Accrual Accounting and the Efficiency of the Core Public Sector. Financial Accountability & Management, 14(1). 21–37.

Saario, Martti 1969. Kirjanpidon meno-tulo-teoria. Helsinki: Otava.

Tamminen, Rauno 1993. Tiedettä tekemään! Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Töttö, Pertti 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Valkama, Pekka 2004. Kilpailuneutraliteetin toteutuminen kuntapalvelujen näennäismarkkinoilla. Acta Universitatis Tamperensis 1039. Tampereen yliopisto. Tampere.